

Saanhan olla sinun rinnallasi, rakas oma sulhaseni

Puhuttelumuodot ja affektiivisuus sota-ajan henkilökohtaisissa kirjeissä

Alina Ek
Pro gradu -tutkielma
Suomen kieli ja suomalais-ugrilainen kielentutkimus
Suomen kieli, kielen oppimisen ja opettamisen opintopolku
Kieli- ja käännöstieteiden laitos
Humanistinen tiedekunta
Turun yliopisto
Toukokuu 2017

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Kieli- ja käännöstieteiden laitos / Humanistinen tiedekunta

EK, ALINA: *Saanhan olla sinun rinnallasi, rakas oma sulhaseni*. Puhuttelumuodot ja affektiivisuus sota-ajan henkilökohtaisissa kirjeissä

Tutkielma, 87 s.
Suomen kieli
Opettamisen ja oppimisen opintopolku
Toukokuu 2017

Tarkastelen tutkielmassani puhuttelumuotoja ja affektiivisuutta talvi- ja jatkosodanaikaisessa henkilökohtaisessa kirjeenvaihdossa. Tutkin sitä, miten puhuttelut ja affektiivisuus on muotoiltu kirjeisiin sekä miten vastaanottajan huomiointi näkyy niissä. Aineistoni koostuu yhteensä 120 kirjeestä, ja olen saanut sen kirjeiden kirjoittajien sukulaisilta tutkielmaani varten.

Puhuttelemisella tarkoitetaan jonkin asian sanomista toiselle sekä niitä sanoja, joita vastaanottajasta käytetään. Puhuttelusanat ovat siten niitä vastaanottajaan viittaavia sanoja, joiden avulla huomio herätetään ja kohdistetaan esitykseen. *Affekti* määritellään voimakkaaksi tunteeksi ja *affektiivinen* tunnepitoiseksi ja mielialaan liittyväksi. Tutkielmassani tarkastelen näitä teemoja sota-aikaisessa kirjeenvaihdossa ja pyrin nitomaan ne yhteen. Tutkielmani tarkoituksena on selvittää, miten toista puhutellaan, miten konteksti vaikuttaa puhuttelumuodon valintaan, miten tunne on ilmaistu niin puhutteluissa kuin juoksevan tekstin lomassa ja millaisissa asiayhteyksissä tunnetta ilmaistaan. Tutkielmani pääasiallisena hypoteesina on, että kirjeissä esiintyvät puhuttelumuodot ovat affektiivisia ja vastaanottajan huomioivia ilmauksia ja että kirjoittajan tunteet näkyvät kirjeissä voimakkaasti.

Tutkimus on luonteeltaan kvalitatiivinen ja kuuluu pragmatiikan ja tekstintutkimuksen alaan. Teoriataustana olen käyttänyt puhuttelujen osalta pääasiallisina lähdeaineina Valma Yli-Vakkurin, Hanna Lappalaisen ja Matti Leiwon ym. teoksia, ja tunteenilmaisua tarkastellessani Salla Kurhilan ja Anne Mäntysen toimittamia artikkeleita. Olen myös hyödyntänyt vuorovaikutuksen ja keskustelututkimuksen keinoja.

Tutkielmani tuloksista voidaan päätellä, että tunnepitoisessa ja läheisessä vuorovaikutustilanteessa toisen suora puhuttelu on yleistä ja puhuttelumuodot ovat hyvin tunnepitoisia. Tuloksista on selvästi nähtävissä, että tietyt puhuttelusanat esiintyvät tietyissä tilanteissa, ja vaikka joitain sanoja oli käytetty enemmän kuin toisia, jokaiselle puhuttelumuodolle oli havaittavissa selkeä syy. Myös tunteenilmaisu eri keinoin on läpi aineistoni vahvasti esillä.

Sodanaikainen henkilökohtainen kirjeenvaihto tarjoaa mielenkiintoisia mahdollisuuksia eri alojen tutkimuksiin. Tässä tutkielmassa olen keskittynyt kielitieteelliseen näkökulmaan. Kirjeiden puhuttelumuotoja ja kirjeteksteissä esiintyvää tunteenilmaisua ei ole aiemmin tutkittu kielitieteellisestä näkökulmasta, joten tutkielmani pohjalta olisi otollista tutkia aihetta laajemminkin.

Avainsanat: puhuttelu, puhuttelusana, kohteliaisuus, affektiivisuus, tunteenilmaisu, kirjeet, kirjeiden tutkimus

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	3
1.1 Tutkimuksen esittely	3
1.2 Tutkimusaineisto	5
1.3 Tutkielman rakenne	7
2 KIRJEET JA PUHUTUN JA KIRJOITETUN KIELEN SUHDE	9
2.1 Kirje tekstilajina	9
2.2 Kirjeidentutkimus ja kirjeet aineistona	10
2.3 Puhuttu ja kirjoitettu kieli	12
3 KOHTELIAISUUS JA PUHUTTELU	14
3.1 Kohteliaisuuden tarve viestinnässä	14
3.1.1 Positiivinen kohteliaisuus	16
3.1.2 Negatiivinen kohteliaisuus	17
3.2 Vokatiiviset ja kieliopilliset puhuttelut	18
4 TUNTEENILMAISU	20
4.1 Affektiivisuuden määritelmä	20
4.2 Tunteidenilmaisu kirjoitetussa kielessä	21
4.3 Tunteidenilmaisu puhutteluissa	23
5 AINEISTON ESITTÄMINEN	25
6 PUHUTTELU SOTA-AJAN KIRJEISSÄ	26
6.1 Puhuttelu ja puhuttelusanat	26
6.1.1 Erisnimen käyttö puhuttelussa	26
6.1.2 Yleisnimen käyttö puhuttelussa	30
6.1.3 Pronominin käyttö puhuttelussa	37
6.2 Alku- ja lopputervehdykset	40
6.2.1 Alkutervehdykset	41
6.2.3 Lopputervehdykset	46
6.3 Puhuttelu juoksevassa tekstissä	50
7 TUNTEENILMAISU SOTA-AJAN KIRJEISSÄ	56
7.1 Substantiivit, adjektiivit ja verbit	56
7.2 Kysymykset, huudahdukset ja välimerkit	61
7.3 Toistot	65

7.4 Kirjoittajan läsnäolo	66
7.5 Referointi ja liitepartikkelit	69
7.6 Puhujaposition kehittyminen.....	71
8 PUHUTTELU JA TUNTEENILMAISU	74
9 LOPUKSI.....	81
LÄHTEET JA LYHENTEET	84

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen esittely

Sota-aikana kirjeenvaihto oli usein ainoa keino, jolla ihmiset pystyivät pitämään yhteyttä toisiinsa (Rönkkönen 2005, 635). Kirjeiden tyyli on tuolloin ollut luonnollisesti erilaista kuin nykypäivän viestinnässä, ja niissä on nähtävissä tiettyjä muotoseikkoja, jotka toistuvat kirjeestä toiseen. Tutkielmassani tutkin näistä muotoseikoista puhuttelua ja tunteenilmaisua. Aineistona käytän talvi- ja jatkosodan aikaista ja jälkeistä kirjeenvaihtoa ja tarkastelen näiden kirjeiden avulla, kuinka puhuttelut ja affektiivisuus on muotoiltu kirjeisiin sekä miten vastaanottajan huomiointi näkyy niissä.

Tutkimukseni tavoitteena on ensinnäkin selvittää, miten kirjeissä puhutellaan vastaanottajaa ja miten puhuttelutavat on muotoiltu. Kielitoimiston sanakirjan (2006) määritelmän mukaan *puhuttelemisella* tarkoitetaan jonkin asian sanomista toiselle sekä niitä sanoja, joita vastaanottajasta käytetään. Puhuttelusanat ovat siten niitä vastaanottajaan viittaavia sanoja, joiden avulla huomio herätetään ja kohdistetaan esitykseen. Toisena tavoitteena on affektiivisuuden eli tunteen ilmaisemisen tarkastelu henkilökohtaisissa kirjeissä. Kielitoimiston sanakirja määrittelee *affektin* voimakkaaksi tunteeksi ja *affektiivisen* affekti- ja tunnepitoiseksi ja mielialaan liittyväksi. Olennaista affektiivisuuden tarkastelussa onkin se, että affektilla viitataan voimakkaaseen elämykseen, tunnetilaan tai mielenliikutukseen – ei pitkäaikaiseen ja vankkaan tunteeseen tai sopimukseen.

Koska aineistoni on sota-ajan pariskuntien välistä kirjeenvaihtoa, hypoteesina on, että kirjeissä esiintyvät puhuttelumuodot ovat affektiivisia ja vastaanottajan huomioivia ilmauksia ja että kirjoittajan tunteet näkyvät kirjeissä vahvasti. Puhutteluja voidaan olettaa esiintyvän runsaasti paitsi alku- ja lopputervehdyksissä myös juoksevassa tekstissä. Tutkielmani kuuluu pragmatiikan ja tekstintutkimuksen tutkimusalaan ja on luonteeltaan kvalitatiivinen. Tutkimuskysymykseni on pragmaattinen, ja tarkoituksena on selvittää, miten toista puhutellaan, miten tilanne ja konteksti vaikuttavat puhuttelumuodon valintaan, miten tunne on ilmaistu niin puhutteluissa kuin juoksevan tekstin lomassa ja millaisissa asiayhteyksissä tunnetta ilmaistaan. Tutkimuskysymyksien ja -näkökulmien rajaamiseen sekä hypoteeseihin on vaikuttanut

oma kandidaatintutkielmani, jossa tarkastelin puhutteluja jatkosodan aikaisessa kirjeenvaihdossa (Ek 2016). Kandidaatintutkielmassa käyttämäni aineisto oli peräisin omilta isovanhemmiltani. Tähän tutkielmaan olen laajentanut ensinnäkin aineistoani käsittelemään myös talvisodan aikaista kirjeenvaihtoa ja toiseksi tutkimusaiheittani käsittelemään puhuttelujen lisäksi affektiivisuutta.

Puhutteluja on aiemmin tutkittu esimerkiksi televisio-ohjelmissa ja erilaisissa asiakaspalvelutilanteissa (ks. esim. Lundqvist 1999 ja Lappalainen 2015). Kirjeissä niitä ei kuitenkaan kartoitukseni mukaan ole juurikaan tarkasteltu. Puhutteluja perinteisessä mielessä voidaan pitää katoavana kansanperinteenä, joita kielessä yhä harvemmin käytetään mutta jotka kuitenkin ovat merkityksellisiä ihmisille. Siksi päädyin tarkastelemaan niitä tutkielmassani. Puhutteluja ovat aiemmin tutkineet esimerkiksi Valma Yli-Vakkuri (1986; 1989) ja Hanna Lappalainen (2015), joiden teoksia sekä Matti Leiwon ym. julkaisua *Pragmatiikan ja retoriikan perusteita* (1992) käytän keskeisimpinä lähdeteoksina tutkielmassani. Apuna käytän myös Johanna Lundqvistin (1999) ja Siru Laivasen (2012) pro gradu -tutkielmia *Kotikatu-televisiosarjan puhuttelutavat* (Lundqvist 1999) ja *Sodassa ja rakkaudessa retoriikka on sallittua. Rintamakirjeiden sota- ja rakkausteemaiset diskurssit ja niiden konstruointiin käytetyt retoriset keinot* (Laivanen 2012).

Tunteenilmaisua on tutkittu erityisesti psykologian piirissä, mutta kielitieteellisestä näkökulmasta sitä on tarkasteltu kartoitukseni mukaan hyvin pintapuolisesti ja yleispätevästi. Satu Tammela (1999) on sivunnut affektiivisuutta pro gradu -tutkielmassaan *Affektien, asenteiden ja mielipiteiden ilmeneminen muuramelaisten nuorten toisistaan käyttämistä nimityksistä*. Sen lisäksi esimerkiksi Salla Kurhilan ja Anne Mäntysen (2006) toimittamassa teoksessa *Tunnetta mukana. Kirjoituksia Jyrki Kalliokosken 50-vuotispäivän kunniaksi*. on tarkasteltu tunteenilmaisua. Käytän tästä teoksesta löytyviä artikkeleita apunani omassa tutkielmassani.

Yksityiset tekstit, joihin myös kirjeet kuuluvat, ovat Laivasen (2012, 4) mukaan viime vuosina nousseet suosituiksi tutkimusaineistoiksi. Sota-ajan kirjeenvaihtoa on kerätty muun muassa Tampereen yliopiston Kansanperinteen arkistoon 36000 sotakirjeen kokoelmaksi (Laurinolli 2013), koottu erilaisiksi kokoelmateoksiksi¹ ja tutkittu paljon

¹ Esim. Paavo Hiltunen – Vuokko Hiltunen (2005): Huomenna sinä saavut. Rintamakirjeitä rakastetulle: Elina Hytönen (2009): Perhe sodassa

esimerkiksi historianantutkimuksessa², muttei juurikaan kielitieteellisestä näkökulmasta. Tämän tutkielman tarkoituksena on täydentää kirjeistä jo tehtyä tutkimusta sekä tuoda siihen uudenlaista kielitieteellistä näkökulmaa.

1.2 Tutkimusaineisto

Tutkielmani aineistona käytän talvi- ja jatkosodan aikaisia kirjeitä. Suomen talvisota alkoi 30.11.1939 ja päättyi 13.3.1940 Moskovan rauhaan. 24.6.1941 alkoi jatkosota, joka kesti 19.9.1944 asti. Kumpikin sota oli osa toista maailmansotaa.

Aineistonani käytän yhteensä 120 yksityistä kirjettä näiden sotien ajalta. Näistä kirjeistä 87 on kirjoitettu 23.10.1939–6.5.1940, eli hieman ennen talvisodan alkua, sen aikana ja pari kuukautta sen loputtua. Talvisodan aikainen aineistoni on kahden ihmisen kirjoittama. Kirjeiden kirjoittajat ovat naimisissa keskenään ja heillä on useampi lapsi. Kummankin osapuolen kirjeitä on aineistossani mukana, mutta vaimon kirjoittamia kirjeitä on hieman enemmän. Koko aineistoni kirjeistä 33 on kirjoitettu jatkosodassa taistelleelle tulevalle aviomiehelle 27.4.1944–19.6.1945, eli jatkosodan loppupuolella ja sen jälkeen. Jatkosodan aikainen aineisto on siis vain yhden ihmisen kirjoittama. Näiden kirjeiden kirjoittaja tapasi niiden vastaanottajan sodan aikana toimiessaan itse Lotta Svärd -järjestössä jatkosodan aikana. Käytän tutkielmani aineistona vain morsiamen kirjoittamia kirjeitä, koska sulhasen vastaukset ovat vuosien kuluessa kadonneet.

Taulukkoon 1 olen koonnut aineistoni kirjeiden lukumäärät, aikavälit, kirjoittajat ja kirjoittajien väliset suhteet. Kirjoittajia on siis yhteensä kolme, ja heistä kaksi ovat keskenään naimisissa. He ovat noin 30–35-vuotiaita. Jatkosota-aineiston kirjoittaja ja kirjeiden vastaanottaja ovat noin 20–25-vuotiaita ja kihlautuvat aineistoni aikavälin aikana keskenään. Aineistossani on siis oletettavasti havaittavissa suhteiden jonkinasteista kehitystä etenkin jatkosodan aikaisissa kirjeissä.

² Esim. Ilari Taskisen väitöskirja (tulossa)

TAULUKKO 1. Tutkimusaineistoni esittely.

	Kirjeiden lukumäärä	Aikaväli	Kirjoittajien määrä	Kirjoittajien sukupuoli ja siviilisäätö
Talvisota	87	23.10.1939– 6.5.1940	2	Mies ja nainen (avioliitossa)
Jatkosota	33	27.4.1944– 19.6.1945	1	Nainen (kihloissa vastaanottajan kanssa)
Yhteensä	120	23.10.1939– 19.6.1945	3	Kaksi naista, yksi mies

Aineistoni kirjeiden voidaan olettaa olevan tyyliään hyvin tunteellisia rakkauskirjeitä, joita sekä aviopari että vastarakastunut ja -kihlautunut pari toisilleen kirjoittaa. Niissä on lisäksi nähtävissä kirjeen perinteiset muodot: alku- ja lopputervehdys sekä päiväys (Laitinen–Nordlund 2008, 220, 226). Koska kyseessä ovat henkilökohtaiset kirjeet läheiselle ihmiselle, voidaan myös tervehdysten ja muiden puhuttelujen olettaa olevan tunnepitoisia ja vastaanottajaa huomioivia.

Aineistoni kirjeet on kirjoitettu sangen lyhyellä aikavälillä: talvisodan ajan kirjeet noin puolen vuoden sisällä ja jatkosodan aikaiset kirjeet reilun vuoden aikana. Tänä aikana ehtii tapahtua kuitenkin paljon: kumpikin sota ehtii loppua ennen kirjeenvaihtoa. On siis oletettavaa, että vaikka kirjoitusväli ei ole kovin pitkä, on puhuttelumuodoissa ja tunteiden ilmaisuissa eroja ensimmäisen ja viimeisen kirjeen välillä. Tässä tutkielmassa paneudun ensinnäkin puhuttelumuotojen samankaltaisuuksiin, eroihin ja muutoksiin sekä siihen, mistä mahdollinen kehitys tai muutos johtuu. Toiseksi tarkastelen sitä, miten kirjeissä ilmaistaan tunnetta, onko tunteenilmaisu samanlaista eri ihmisten ja sotien aikana ja muuttuuko tunteenilmaisu ajan kuluessa ja sodan edetessä.

Koska kirjeitä on reilusti, ne ovat pituudeltaan jopa seitsemän sivua pitkiä ja henkilökohtaisia, en ole liittännyt niitä tutkielmaani sellaisenaan. Olen poiminut esimerkit kirjeistä ja numeroinut ne selvyuden vuoksi, jolloin niihin on helpompi viitata

tekstissä analyysin tukena. Numeroinnin lisäksi kustakin kirjeestä on näkyvillä päivämäärä.

1.3 Tutkielman rakenne

Olen jakanut työni kolmeen teorialukuun. Ensimmäisessä teorialuvussa (luvussa 2) käsittelen kirjeitä tekstilajina ja aineistona. Vaikka kirjeet ovat yleinen ja tuttu tekstilaji, on niiden konventioihin syytä paneutua tämältyyppisessä tutkielmassa hieman tarkemmin. Erityisen huomionarvoista on syventyä kirjeisiin aineistoina, sillä vaikka kuka tahansa osaa kirjoittaa validin kirjeen, on sellaisen tutkiminen ja syvällisempi tarkastelu jäänyt vähäiseksi. Kirjeet ovat vasta viime vuosien aikana alkaneet saavuttaa suosiota tutkimusaineistona (Laivanen 2012, 4).

Sivuan kirjeiden yhteydessä kirjoitettua ja puhuttua kieltä ja niiden eroja, josta siirryn vuorovaikutuksen ja puhuttelujen tarkasteluun lukuun 3. Kirjeet ovat hyvin vuorovaikutuksellinen viestintämuoto, minkä vuoksi niiden tarkastelun yhteydessä on olennaista tarkastella erilaisia vuorovaikutuksen keinoja. Käytän apunani keskustelututkimusta ja puhutun kielen teorioita, koska kirjeet asettuvat vahvasti puhutun ja kirjoitetun kielen väliin. Siksi on perusteltua tutkia kirjeen kieltä puhutun kielen näkökulmasta.

Luvussa 4 tarkastelen affektiivisuutta ja sen ilmauksia. Ensin määrittelen termin affektiivisuus, josta etenen tarkastelemaan sitä kirjoitetussa kielessä ja edelleen puhuttelumuodoissa. Affektiivisuutta ilmaistaan erilaisin kielellisin keinoin, mutta painotan tutkielmassani tunteenilmaisua puhuttelumuodoissa. Sivuan kuitenkin myös muita keinoja.

Luvussa 5 esittelen lyhyesti esittämisen käytänteet, jotta aineistonkäsittelyä olisi helpompi seurata ja esimerkkien tulkitseminen olisi mahdollisimman ongelmattonta. Käyn siis läpi ne tavat, joita olen tässä tutkielmassa käyttänyt aineistoni esimerkkien esittämiseksi.

Syvennän jokaisen osa-alueen teoriaosuutta aineistonkäsittelyluvuissa 6, 7 ja 8 esimerkkien avulla. Luvussa 6 käsittelen puhuttelumuotoja ja luvussa 7 tunteenilmaisua. Luvussa 8 paneudun vielä syvemmin tunteenilmaisuuksiin nimenomaan puhutteluissa.

Käytän luvuissa 6 ja 7 ilmenneitä huomioita hyväkseni luvussa 8 ja pyrin nitomaan puhuttelut ja tunteenilmaisut yhteen. Käytän aineistonkäsittelyluvuissa paljon lainauksia aineistostani, jotta tekemäni havainnot on helpompi tunnistaa ja osoittaa todeksi. Pyrin jokaisen esimerkin kohdalla perustelemaan havaintoni paitsi aineistolainauksen myös auki kirjoitettujen tulkintojen avulla.

Viimeisessä luvussa 9 kokoan tutkielmani päähavainnot yhteen. Tutkielmani lopussa on vielä luettelo tutkielmassani käyttämästäni lähteistä ja lyhenteistä.

2 KIRJEET JA PUHUTUN JA KIRJOITETUN KIELEN SUHDE

Tässä luvussa tarkastelen kirjeitä tekstilajina, tutkimuskohteena ja aineistona sekä puhuttua ja kirjoitettua kieltä. Ensin käsittelen kirjettä tekstilajina ja aineistona, minkä jälkeen siirryn puhutun ja kirjoitetun kielenkäytön eroihin ja yhtäläisyyksiin.

2.1 Kirje tekstilajina

Kirjeet tekstilajina ovat konventionaalisten käytänteidensä ansiosta tunnistettavia. Pirjo Hiidenmaan (2000, 171) mukaan konventionaaliset esitystavat ovat osia, joita ei voida irrottaa tekstistä. Kirjeissä näitä ovat alku- ja lopputervehdykset, vastaanottajan puhuttelu sekä muodot, joita kirjeissä useimmiten käytetään: päiväys, allekirjoitus ja keskikohta, jossa varsinainen asiasisältö tulee ilmi. (Laitinen–Nordlund 2008, 220, 226; Laivanen 2012, 13.) Merkityksiä tarkastellessa tulee ottaa huomioon sekä teksti että tekstiyhteys (Hiidenmaa 2000, 171), joten kirjeitä tarkastellessa sisällön lisäksi keskeistä on tarkastella muotoa.

Sisältöä tarkastellessa on otettava huomioon, ettei asiasisällöllä tarkoiteta vain tiedonvälitystä, vaan myös miellyttävän tunnelman rakentamista. Palaan tähän tarkemmin luvussa 3.1. On kuitenkin keskeistä tarkastella kirjeen asiasisällön ja tunnelman muodostumista konventioiden avulla, sillä kielenulkoisia tekijöitä ja tekstin osittaista perustumista niihin ei voida sivuuttaa. Anne Mäntysen (2003, 24) mukaan tekstilajin määrittelyn kannalta olennaista on tarkastella tekstin muotoa, sisältöä, rakennetta ja vaikutusta yleisöön eli kirjeiden tapauksessa vastaanottajaan. Tarkastelen tässä tutkielmassa ensisijaisesti tunteenilmaisua ja puhutteluja, niiden muotoja kirjeissä sekä niiden kielenkäyttöä, joten jätän tekstin varsinaisen asiasisällön vähemmälle huomiolle. Oletettavaa on, että kirjeet pyrkivät luomaan miellyttävää tunnelmaa, jolloin puhutteluissa on huomioitu vastaanottaja ja pyritty hyvän hengen synnyttämiseen ja ylläpitoon.

Tekstilajina kirjeet ovat hyvin vuorovaikutuksellisia, ja ne asettuvat kirjoitetun, kielenhuollon normeja myötäilevän kielen, ja arkisen, puhutun kielen väliin.³ Kirjeet

³ Kieli elää jatkuvasti, ja kirjoitettu kieli on muuttunut puhekielisempään suuntaan. Kirjoitetun ja puhutun kielen väliset rajat ovat siis heikentyneet.

ovat huomattavasti kaunokirjallisia tekstejä vapaampia: niissä on helposti myös puhekielisyyksiä ja puheelle ominaisia piirteitä mukana. Kirjeitä tekstilajina tarkastellessa olennaista on se, että kirje vastaa toiseen kirjeeseen. Kun lähtökohtana on toinen teksti, siihen pyritään viittaamaan alussa ja sen pohjalta jatketaan jo alkanutta keskustelua (Mäntynen 2003, 62). Näin tehdään myös kirjeissä, mikä osoittaa niiden vuorovaikutuksellisuuden ja kirjoitetun ja puhutun kielen häilyvän rajan. Palaan tähän luvussa 2.3.

2.2 Kirjeidentutkimus ja kirjeet aineistona

Kirjeitä on käytetty erilaisissa tutkimuksissa paljon aineistoina, ja ne ovat nousseet kiinnostuksen kohteeksi humanistis-yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa erityisesti viime vuosien aikana (Leskelä-Kärki 2009; Ahola 2015). Kirjeidentutkimus ei sinänsä ole oma tutkimusalanansa, vaikka kirjeet voivatkin olla koko tutkimuksen keskeisin kohde siinä missä toimia aineistonakin. Tutkielmassani kirjeet ovat nimenomaan aineistona, joten en perehdy tässä työssä kirjeidentutkimukseen sinänsä.

Kirjeiden kirjoittamisen merkitys on muuttunut eri aikoina, ja myös se, kuinka aktiivista kirjeenvaihto on, on vaihdellut ajan kuluessa. 1900-luvun puolivälissä, minne aineistoni sijoittuu, kirjeitä kirjoitettiin todella paljon, mikä voidaan ainakin osittain selittää sodan avulla. Suomessa kirjoitettiin talvisodan aikana muutamia tuhansia kirjeitä päivässä ja jatkosodan aikana yhteensä noin 850 miljoonaa kirjettä, mikä on Euroopan mittapuulla suuri määrä (Rönkkönen 2005, 646; Rönkkönen 2009, 254). Oletettavasti vilkas kirjeenvaihto johtui rintaman läheisyydestä ja nopeasta postinkulusta. Koska kirjeet olivat sodan aikana usein ainoa keino pitää yhteyttä, pidettiin niitä myös eräänlaisena elonmerkinä. (Ahola 2015; Tikka ym. 2015, 6.) Lisäksi ne olivat erityisesti 1800-luvulla, mutta myös myöhemmin, keino oppia tuntemaan toinen ja luoda ihmissuhteita (Leskelä-Kärki 2009; Taskinen 2015, 16). Koska aineistoni koostuu henkilökohtaisista kirjeistä, joiden yksi kirjoittajista on jopa tutustunut kirjeiden vastaanottajaan sodan aikana, on tutkielmassani kyse juuri tästä.

Sota-ajan kirjeille on tyypillistä, että niitä ei heitetty pois, vaan säästettiin ja kohdeltiin aarteina, joita luettiin myöhemminkin, vielä kauan sodan loppumisen jälkeen (Ahola 2015; Tikka ym. 2015, 6–7). Lisäksi niille oli ominaista tunteellisuus (Leskelä-Kärki

2009). Tunteenilmaisu näkyi 1900-luvun kirjeissä intiimiytenä ja henkilökohtaisuutena (mt.), ja siksi kirjeet ovat aineistona mielenkiintoinen erityisesti tunteellisia puhuttelumuotoja tutkittaessa. Ihminen voi Maarit Leskelä-Kärjen (2009) mukaan joissain tapauksissa olla aidoimmillaan kirjeissä, mikä aineistoni perusteella pitää nähdäkseni paikkansa: kirjoittaessa on usein helpompi kertoa syvimät tunteensa ja ajatuksensa kuin puhuessa (mt.). Läsnä on luonnollisesti aina myös kirjeiden vastaanottaja, minkä vuoksi kirjeitä voidaan pitää hyvin kommunikatiivisina ja dialogisina. Merkitystä on myös sillä, kenelle kirje kirjoitetaan. Koska aineistossani kirjeet on kirjoitettu nykyiselle ja tulevalle aviomiehelle, voidaan niissä lähtökohtaisesti olettaa olevan kaikki näistä aiemmin mainituista kirjeiden piirteistä: tunteellisuus, henkilökohtaisuus, aitous, vastavuoroisuus ja asiaankuuluvat puhuttelumuodot, jotka ovat niin ikään tunteellisia. Lisäksi kirjeet ovat säilyneet tallessa lähes 80 vuotta, mikä osoittaa, että niitä on vaalittu huolella ja kohdeltu varoen.

Janet Maybin (2000) on tutkinut vankien kirjeenvaihtoa. Sovellan hänen huomioitaan myös omassa tutkielmassani, vaikka sota ja vankeus eivät täysin vastaa toisiaan. Sotilaita ei eristetä vankien tavoin ulkomaailmasta, mutta kuten vankilajakso, myös sota-aika on stressaava ja kuormittava elämäkokemus. Siksi koen, että Maybinin havainnot soveltuvat joiltain osin myös sota-ajan kirjeenvaihdon tarkasteluun.

Maybinin (2000, 151) mukaan kirjeenvaihto saattaa olla vankien ainoa yhteys ulkomaailmaan. Se on viesti ulkomaailmasta ja todiste siitä, että joku välittää ja muistaa henkilön, minkä takia kirjeenvaihto on vangeille emotionaalisen selviytymisen kannalta välttämätöntä (mt. 151, 158). Sama pätee sota-aikaan. Kirjeenvaihto suuntaan ja toiseen oli merkki siitä, että kirjoittaja ei ole unohtanut vastaanottajaa välimatkasta ja pitkistä erossaoloajoista huolimatta. Siksi sitä voidaan pitää ihmissuhteiden ylläpidon kannalta olennaisena viestintämuotona: kirjeet olivat keino ilmaista kiintymystä ja ajatuksia (mt. 170). Maybinin haastattelusta ilmenee, että vangit kirjoittavat kirjeitä myös muille kuin perheelleen ja ystävilleen. Tällainen kirjeenvaihto on keino solmia uusia ihmissuhteita. Tämä oli yleistä myös sodan aikaisissa kirjeissä (Rönkkönen 2005, 637–638), mutta koska aineistoni käsittelee kirjeitä, joiden kirjoittajat ovat toisilleen entuudestaan tuttuja, en käsittele asiaa tämän tarkemmin.

2.3 Puhuttu ja kirjoitettu kieli

Puhutun ja kirjoitetun kielen välillä on eroja muun muassa siinä, kuinka huoliteltua kieli on, millainen tuotanto- ja vastaanotto-prosessi sillä on ja miten se toimii vuorovaikutuksen välineenä (Viinikka–Voutilainen 2013). Kirjeitä tarkastellessa on keskeistä kiinnittää huomiota siihen, kuinka puhuttu ja kirjoitettu kieli sekoittuvat kirjeissä ja millaisia vuorovaikutuksen piirteitä niissä näkyy.

Erona puheen ja kirjoitetun kielen välillä voidaan pitää sitä, että puhuttu kieli on ensisijaista ja luonnollista, kun taas kirjoitettu teksti toissijaista ja jollain tapaa keinotekoisia. Kuitenkin kirjoitettua muotoa arvostetaan usein enemmän ja pidetään täydellisempänä kuin puhuttua kieltä. (Leiwo ym. 1992, 84.) Kirjoitettu kieli on lisäksi muodollisempaa (Hiidenmaa 2000, 170), mikä näkyy myös kirjeissä, vaikka niissä onkin paljon vuorovaikutuksellisia ja puheelle ominaisia piirteitä.

Kirjeissä puhutun ja kirjoitetun kielen rajat heikkenevät. Vaikka ne ovat kirjoitettua tekstiä ja noudattavat usein kieliopin normeja paremmin kuin puhe, niissä on monia seikkoja, jotka mielletään puhutulle kielimuodolle ominaiseksi. Näitä ovat muun muassa narratiivisuus, subjektiivisuus, epävirallisuus ja kontekstisidonnaisuus (Leiwo ym. 1992, 85). Lisäksi kirjeissä on erilaisia puhutteluja, jotka osoittavat kirjeen vastavuoroisuuden ja kommunikatiivisuuden: ne on osoitettu jollekulle toiselle ihmiselle, jolloin tarkoituksena on nimenomaan kommunikoida ja viestiä juuri tietyn ihmisen kanssa. Yli-Vakkuri (1989, 43) on määritellyt *puheen* egosentriseksi suuntaiseksi toiminnaksi, jossa ”puhujalla osoittaa puheensa todelliselle, joskus ajatellulle vastaanottajalle, puhuteltavalle.” Kirjeiden konventioiden takia kirjeet ja kohtelias puhe voidaan luontevasti yhdistää toisiinsa, sillä kumpaankin kuuluvat alku- ja lopputervehdykset ja vastaanottajan puhuttelu (Laitinen–Nordlund 2008, 220, 226; Laivanen 2012, 13). Koska puheessa on samoja piirteitä kuin kirjeissä ja toisaalta kirjeet jäljittelevät helposti puhetapoja, tarkastelen tässä tutkielmassa kirjeitä tavallisten puheen puhuttelumuotojen avulla. En siis tutki puhuttelua pelkästään kirjeiden tai kirjoitetun tekstin näkökulmasta.

Kirjeitä tarkastellessa keskeinen käsite on vuorovaikutus. Niin puhutussa kuin kirjoitetussakin kielessä olennaista on se, että osapuolet ymmärtävät toisiaan ja tulevat itse ymmärretyksi. Keskustelu rakentuu siten, että puhujalla reagoi edellisen puhujan

puheenvuoroon, tulkitsee sitä ja vastaa siihen: jokainen puheenvuoro on siis sekä tulkinta edellisestä että pohja seuraavalle puheenvuorolle. (Kurhila 2008, 105.) Myös tietynlainen toisen puheenvuoron odotus ja siihen liittyvä odotuksenmukaisuus kuuluvat keskustelun olennaisiin piirteisiin, ja ne ovat keskeisiä erityisesti kirjeissä, joissa vuorovaikutus on puhetta hitaampaa. Kirjeissä suoria vastauksia ja reaktioita ei välttämättä saa, sillä vastaanottaja ei ehdi reagoida jokaiseen kirjeessä esitettyyn asiaan erikseen; sen sijaan vastaus kirjoitetaan juoksevaan tekstiin, josta vastaanottaja joutuu itse poimimaan sen muiden vastausten ja puheenvuorojen seasta.

Tässä tutkielmassa en tarkastele niinkään vuorovaikutuksen rakentumista sinänsä, vaan kirjeiden puhuttelumuotoja ja tunteenilmaisua niissä. Sivuan kuitenkin vuorovaikutuksenkin piirteitä, jotka näkyvät myös puhuttelumuodoissa. Puhuttelumuotojen kannalta olennainen vuorovaikutuksen osa on kohteliaisuus: Osoittaessaan sanansa jollekulle keskustelun toisen osapuolen on viitattava toiseen tai puhuteltava tätä, jolloin keskustelun kohteliaisuus alkaa jo hahmottua (Larjavaara 1999).

3 KOHTELIAISUUS JA PUHUTTELU

Tässä luvussa tarkastelen kohteliaisuuden tarvetta ja puhuttelua. Ensimmäisessä alaluvussa 3.1 käsittelen kohteliaisuuden tarvetta viestinnässä sekä positiivista ja negatiivista kohteliaisuutta. Toisessa alaluvussa 3.2 tarkastelen puhuttelua yleisellä tasolla vokatiiivisten ja kieliopillisten puhuttelujen näkökulmasta.

3.1 Kohteliaisuuden tarve viestinnässä

Kaikessa viestinnässä olennaisessa asemassa on kohteliaisuus. Kohteliaisuuden tarve riippuu viestintätilanteesta, sen tavoitteesta ja keskustelutyypistä. (Leiwo ym. 1992, 42.) Keskustelutyyppi tarkoittaa kahden tai useamman henkilön välistä keskustelun jatkumoa arkisesta jutustelusta aina johonkin institutionaaliseen keskusteluun, jonka vastaanottajilla on tarkat roolit (Raevaara–Sorjonen 2006, 123). Keskustelutyyppit voidaan jakaa *transaktionaalisiin* ja *interaktionaalisiin* tyypeihin keskustelun tarkoituksen mukaan: transaktionaalisen tyyppin tarkoitus on saada viestin sisältö välitettyä vastaanottajalle, kun taas interaktionaalisen tyyppin tärkein tehtävä on ylläpitää hyvää ilmapiiriä (Brown–Yule 1988, 1–3). Tämä jako on peräisin keskusteluntutkimuksesta, mutta kuten luvussa 2.3 totesin, puhuttu ja kirjoitettu kieli sekoittuvat toisiinsa, joten keskusteluntutkimusta voidaan hyödyntää myös kirjeitä tarkasteltaessa. Sota-ajan rakkauskirjeiden puhutteluissa voidaan olettaa kyseessä olleen lähtökohtaisesti interaktionaalinen tyyppi, sillä ensinnäkin sensuurin takia transaktionaalisen tyyppin kirjeet saattoivat olla epäluotettavia, ja toiseksi sekä vastatavannut että jo naimisissa oleva pari halusi todennäköisesti keskittyä oman suhteensa kehittämiseen ja ylläpitoon enemmän kuin erityisten viestien välittämiseen (Taskinen 2015, 16). Tätä teoriaa tukee aineistoni, jonka aiheet ovat hyvin arkipäiväisiä ja kevyitä, mutta jossa tunteenilmaisu ja toisen huomioiminen ovat olennaisessa asemassa. On kuitenkin syytä muistaa, että transaktionaaliset ja interaktionaaliset tyyppit limittyvät usein toisiinsa, eikä jako aina ole selvä.

Kohteliaisuuteen liittyvät vahvasti sinuttelu, teitittely ja puhujaan viittaaminen (Leiwo ym. 1992, 56). Aineistossani ei ole käytetty teitittelymuotoja, joten en käsittele niitä tässä tutkielmassa. Kaikki kirjeiden puhuttelut on kirjoitettu yksikön tai monikon 2. tai

monikon 1. persoonan muotoon, mistä voidaan päätellä, että sekä kirjeiden kirjoittaja että vastaanottaja ovat tasa-arvoisia ja tuntevat toisensa hyvin. Leiwo ym. (mp.) kuitenkin huomauttaa, että sinuttelu ja teitittely eivät absoluuttisesti heijasta valtasuhteita tai tasa-arvoa. Tässä tutkielmassa keskitynkin sinuttelumuotoihin. Yksikön 2. persoona on suora puhuttelumuoto yhteen kuulijaan tai vastaanottajaan viitatessa. Lisäksi se on tunnusmerkitön (Seppänen 1989, 196), minkä takia sitä voidaan pitää melko neutraalina muotona. Tästä syystä yksikön toista persoonaa käytetään tilanteissa, joissa keskustelu on tasa-arvoista ja epämuodollista kasvokkainviestintää. Se on siis luonnollinen persoonamuoto puhutteltavalle. (Yli-Vakkuri 1989, 54.)

Suomen kielessä kohteliaisuutta ilmaistaan vakiintuneilla kohteliaisuusfraaseilla, tilanteen mukaan määräytyvillä kohteliailla puhuttelutavoilla sekä kieliopillisten rakenteiden ja muotojen avulla (Lampinen 1990, 79–88). Kohteliaisuutta voidaan ilmaista tekstuaalisin ja metatekstuaalisin keinoin. Tekstuaaliset keinot ovat imperfekti, potentiaali, konditionaali, passiivi, geneerinen yksikön 3. persoona, *jos*-lause, kieltosana, verbiketju, pragmaattiset adverbit, liitepartikkelit, varaukset, himmentimet ja käskyn ilmaiseminen kysyvästi *-ko*-päätteen avulla. Metatekstuaalisia kohteliaisuuden keinoja ovat puhumisen aloittamisen ja sanottavan asian pehmentäminen, esimerkiksi lupaa pyytämällä tai keskustelua haluttuun suuntaan ohjailemalla. Usein tekstuaaliset ja metatekstuaaliset keinot limittyvät toisiinsa, ja lauseissa ilmenevä kohteliaisuus on siksi kaksinkertaista. (Mt. 88–89.)

Kielentutkijat Penelope Brown ja Stephen C. Levison ovat tarkastelleet kohteliaisuutta kielenkäytössä ja lähtevät liikkeelle kasvojen käsitteestä. *Kasvot* on alkujaan Erving Goffmanin kehittänyt käsite, jolla tarkoitetaan ihmisen vuorovaikutustilanteessa vaatimaa sosiaalista arvoa ja julkista minäkuvaa, jota ihminen yrittää suojella (Goffman 1967, 5–12). Goffmanin käsitettä kehittelevien Brownin ja Levisonin (1987, 61–62) mukaan kasvot koostuu positiivisista ja negatiivisista kasvoista. Erityisesti negatiivisen kohteliaisuuden yhteydessä on keskeistä tarkastella metatekstuaalisia kohteliaisuuden keinoja, sillä ne kuuluvat vahvasti negatiivisten kasvojen suojelemiseen. Käsittelen näitä teemoja seuraavissa alaluvuissa.

3.1.1 Positiivinen kohteliaisuus

Positiiviset kasvot tarkoittaa ihmisen tarvetta tuntea olonsa arvostetuksi ja toisten ihmisten hyväksymäksi. Voidaan puhua myös sosiaalisista kasvoista, mutta Brownin ja Levisonin termistöä mukaillen käytän omassa tutkielmassani positiivisten kasvojen käsitettä.

Positiivisen kohteliaisuuden tavoitteena on suojella vuorovaikutustilanteen toisen osapuolen positiivisia kasvoja. Toinen osapuoli voi viestittää hyväksyvänsä toisen ja korostaa puhujien yhteenkuuluvuutta ja samankaltaisuutta. (Brown–Levinson 1987, 60–63.)

Positiivisen kohteliaisuuden kannalta tärkeää on luoda keskusteluun osallistujille yhteinen viitekehys, antaa toisen osapuolen ymmärtää, että osapuolet ovat yhteistyössä keskenään ja täyttää toisen osapuolen toiveet jonkin asian suhteen. Sen pääasiallisena tarkoituksena on siis luoda ja ylläpitää yhteenkuuluvuuden tunnetta ja osoittaa hyväksyntää. (Brown–Levinson 1987, 61.) Keinoja, joilla näihin tavoitteisiin päästään, on useita. Yhteisen viitekehysten luomiseksi puhujan on tärkeää huomioida keskustelun toinen osapuoli esimerkiksi tämän tarpeeseen, omaisuuteen, kiinnostukseen tai tahtoon viittaamalla, käyttämällä monikon 1. pronominia tai yhteistä murretta tuomaan yhteenkuuluvuuden tunnetta, valitsemalla keskustelun puheenaihe turvallisesti ja välttämällä ristiriidat vaikkapa hyväksymällä toisen puhujan erikoiset ilmaisut ja eriävät mielipiteet (Leiwo ym. 1992, 46–47). Yhteistyön ilmaisu näkyy puhujan perusteluina, pyyntöinä, kysymyksinä ja kiinnostuksena kuulijan tahdosta. Kuulijan toiveen täyttäminen näkyy muun muassa siten, että puhuja osoittaa ymmärrystä tai sympatiaa kuulijaa kohtaan ja tarvittaessa imartele tätä.

Epämuodollisissa tilanteissa positiivinen kohteliaisuus on tärkeämmässä asemassa kuin muodollisissa. Muodolliset tilanteet ovat usein transaktionaalisia, jolloin viestin välittäminen onnistuneesti on hyvää ilmapiiriä olennaisempaa. (Brown–Levinson 1987, 76–77.) Koska tutkielmani käsittelee henkilökohtaisia kirjeitä, joiden kirjoittajat ovat toisilleen tuttuja entuudestaan, voidaan olettaa, että aineistossani esiintyy paljon keinoja, joita voidaan käsitellä positiivisesta kohteliaisuudesta käsin.

3.1.2 Negatiivinen kohteliaisuus

Negatiivisilla kasvoilla tarkoitetaan ihmisen halua toimia vapaasti ja säilyttää oma yksityisyytensä, tilansa ja reviirinsä (Brown–Levison 1987, 62). Negatiivinen kohteliaisuus on puolestaan negatiivisten kasvojen suojelua, eli vuorovaikutuksen toinen osapuoli kunnioittaa toisen negatiivisia kasvoja antamalla tälle tilaa ja pyrkimällä minimoimaan kasvoihin kohdistuvaa uhkaa (Leiwo ym. 1992, 49).

Negatiiviselle kohteliaisuudelle tärkeää on olla suora ja sovinnaisesti epäsuora, olla olettamatta tai otaksumatta mitään kuulijasta ja olla pakottamatta kuulijaa. Keinoja näiden piirteiden saavuttamiseksi ovat esimerkiksi epäsuora käsky, oman mielipiteen piilottaminen tai pehmentäminen sovitusnoin, vahvistus- ja heikennyspartikkelien avulla ja verbimoduksia käyttämällä, käänteinen tai retorinen kysymys sekä puhujan tai kuulijan impersonalistaminen pronominia vaihtamalla. (Leiwo ym. 1992, 49–51.) Toisen osapuolen kasvoja uhkaavat vaatimukset voidaan myös esittää yleisinä sääntöinä, jolloin oma toimijuus ulkoistetaan keskustelunaiheesta. Negatiiviseen kohteliaisuuteen kuuluu olennaisesti se, että toisen osapuolen mielipidettä kunnioitetaan, vaikkei se vastaisi toisen osapuolen mielipiteitä. Toiselle jätetään liikkumavaraa, hänelle osoitetaan kunnioitusta, ja puhuja pysyy poissa hänen omalta reviiriltään. (Mt. 42, 51; Brown–Levinson 1987, 68–70.)

Brownin ja Levisonin (1987, 61) mukaan vuorovaikutustilanteen jokainen osapuoli pyrkii suojelemaan kasvoja vuorovaikutustilanteen aikana. Toisen kasvojen suojeleminen on olennaista myös omien kasvojen suojelemisen kannalta, minkä takia keskustelun jokainen osapuoli pyrkii vuorovaikutustilanteessa sujuvaan ja kohteliaaseen viestintään. Kuitenkin ristiriitatilanteet ja erimielisyyden ilmaiseminen, käskeminen, pyytäminen ja neuvominen saattavat uhata kasvoja. (Mp.) Keskustelutilanteella on kuitenkin merkitystä sen suhteen, onko jokin teko kasvoja uhkaava vai ei: muun muassa vuorovaikutustilanteen muodollisuudella ja keskustelijoiden välisillä suhteilla on merkitystä siihen, koetaanko jokin asia kasvoja uhkaavana vai ei (Brown-Levinson 1987, 68–76).

3.2 Vokatiiviset ja kieliopilliset puhuttelut

Yli-Vakkuri (1989, 44–45) on jakanut puhuttelut vokatiivisiin eli puhuteltavan jollain tapaa määritteleviin puhutteluihin ja puhutteluihin, joissa puhuteltava on puheenaiheena. Vokatiivisessa puhuttelussa puhuja kiinnittää puhuteltavan huomion ja määrittelee tämän tarkasti (Yli-Vakkuri 1989, 44). Kielen ja ympäröivän sosiaalisen todellisuuden välinen suhde heijastuu näistä puhutteluista. Vokatiivisten puhutteluiden käyttö perustuu kielenulkoisiin seikkoihin, kuten henkilön statukseen tai keskusteluun osallistujien välisiin suhteisiin. Vokatiivisen puhuttelun avulla voidaan vahvistaa toisen osapuolen positiivisia kasvoja. (Brown-Levinson 1987, 101–111, 178–184.)

Vokatiivisen puhuttelun keinoja ovat erilaiset puhuttelusanat, joiden avulla puhuteltava määritellään. Näitä ovat erisnimet, yleisnimet ja pronominit. Erityisesti yleisnimien avulla puhuteltava on helppo määritellä esimerkiksi lempinimillä, hellittelysanoilla tai titteleillä. Tituleeraaminen on suomen kielessä kuitenkin harvinaista. Yleisempää on viitata vastaanottajaan muodollisessa tilanteessa vaikkapa virallisella nimellä eli käyttämällä sekä etu- että sukunimeä. Tämäkin määrittelee puhuteltavaa jotenkin, sillä se osoittaa, että puhuteltava on puhuttelijaan nähden eri asemassa: sukunimen käyttöön liittyy virallinen sävy, ja sitä käyttämällä puhuja pyrkii välttämään liiallista tunnepitoisuutta tai henkilökohtaisuutta (Vilppula 1986, 249).

Kieliopilliset puhuttelut voidaan jakaa suoriin ja epäsuoriin puhuttelutapoihin. Suorat puhuttelut ovat yksikön ja monikon 2. persoonan muotoja, joilla puhe kohdistetaan tietylle yleisölle. Yksikön 2. persoona on suora, tunnusmerkitön ja neutraali puhuttelumuoto yhteen kuulijaan tai vastaanottajaan viitattaessa (Seppänen 1989, 196). Siksi yksikön toista persoonaa käytetään tilanteissa, joissa keskustelu on tasa-arvoista ja epämuodollista kasvokkainviestintää. Se on siis luonnollinen persoonamuoto puhuteltavalle. (Yli-Vakkuri 1989, 54.) Yksikön toisen persoonan käyttö eli sinuttelu on alkuperäinen puhuttelutapa suomen kielessä, ja se kuuluukin niin muodollisiin kuin tuttavallisiin puhetilanteisiin (mt. 70).

Monikon 2. persoona on suora ja tunnusmerkitön keino viitata useampaan kuin yhteen puhuteltavaan (Seppänen 1989, 169). Myös teititellässä käytetään monikon 2. persoonan persoonapronominia *te*, mutta koska aineistossani ei ole käytetty teitittelymuotoja ollenkaan, en paneudu teitittelyyn tarkemmin tässä tutkielmassa.

Epäsuoria puhuttelutapoja ovat esimerkiksi vihjailu, vähättely, liioittelu, ironia, vertaukset ja retoriset kysymykset. Ne ovat osa negatiivisten kasvojen suojelua. (Brown–Levinson 1987, 68–76, 213–223.) Seppäsen (1989, 199) mukaan suomen kielessä puhuteltavaan viittaamista suoraan pyritään välttämään, minkä takia epäsuorat puhuttelutavat ovat suomessa varsin yleisiä. Suomalaisiin puhuttelutapoihin kuuluvat epäsuorat ja impersonaaliset muodot, kuten puhuteltavan olinpaikkaan viittaaminen, yksikön 3. persoonan nimityksetön verbimuoto ja passiivi, joilla puhuteltavaan suoraa viittaamista pyritään välttämään. (Yli-Vakkuri 1989, 57–59). Etenkin tilanteessa, jossa osapuolet ovat toisilleen vieraita tai etäisiä, impersonalistaminen on yleinen kohteliaisuuden keino (Brown–Levinson 1987, 196). Se on keino pehmentää puhuttelua tai sanottua asiaa, ja puhuttelija voi käyttää sitä eri tavoin ja eri syistä. Yleisin syy epäsuoraan puhutteluun on puhuteltavan kasvojen suojeleminen, jolloin epäsuorasti ilmaistun viestin tulkitseminen jää puhuteltavan tehtäväksi. (Lundqvist 1999, 61.)

4 TUNTEENILMAISU

Tässä luvussa tarkastelen affektiivisuutta eli tunteenilmaisua suhteessa kielellisiin ilmaisukeinoihin. Ensimmäisessä alaluvussa paneudun affektiivisuuden määritelmään. Toisessa alaluvussa etenen affektiivisuuden ilmauksiin kirjoitetussa kielessä. Kolmannessa alaluvussa tarkastelen affektiivisuutta puhuttelumuotojen näkökulmasta ja painottaen toisen ihmisen puhuttelussa ilmenevää tunteenilmaisua.

4.1 Affektiivisuuden määritelmä

Affektiivisuus tarkoittaa voimakasta tunnetta tai mielialaa. Se on olennainen termi esimerkiksi psykologiassa, missä ihmismielen toiminnot ovat mielenkiinnon kohteena. Kuitenkin tunteet ja mielialat ulottuvat myös muille tieteen aloille: esimerkiksi kielitieteessä affektiivisuus näkyy sitä paremmin, mitä henkilökohtaisempi kielenkäyttötilanne on kyseessä. Tässä tutkielmassa käytän aineistonani henkilökohtaisia kirjeitä, joten oletettavaa on, että voimakkaat tunteet ja kirjoittajan kunkinhetkiset mielialat näkyvät aineistossani vahvasti.

Petri Järveläinen (2003, 84) toteaa, että ihmisen affektien intentionaalisuutta analysoidaan usein kielellisten toimintojen kautta. Ihminen pystyy siis ilmaisemaan tunteitaan sanallisesti. Aina näin ei kuitenkaan ole, vaan joskus tunteet ovat vaikeammin havaittavia, määriteltäviä tai jopa tiedostamattomia. Siksi tutkielmani kannalta keskeistä on avata affektiivisuuden käsitettä ja sen alakäsitteitä hieman.

Affektiivisuus eli tunnetila on tunnekäsitteistön yläkäsite. Sen alle kuuluvat *emootiot*, tunteet ja mielialat. *Emootiot* ovat biologisia ja usein tiedostamattomia tunnereaktioita, joita ihminen ei voi itse säädellä. *Tunteet* sen sijaan ovat tietoisia tunnekokemuksia, jotka tulevat näkyviksi tunneilmaisun kautta. Tunteet myös heijastuvat kaikkeen ihmisen toimintaan. Siinä missä *emootiot* ja tunteet ovat yleensä lyhytkestoisia ja voimakkuudeltaan vaihtelevia, *mielialat* ovat pitkäkestoisia ja hillitympiä. (Kokkonen 2010, 14.) Tutkielmani kannalta on hyvä ymmärtää näiden käsitteiden erot, vaikka en käsittelekään niitä yksityiskohtaisesti. Käytän tutkielmassani termiä affektiivisuus kuvaamaan näitä kaikkia, ellei yksittäisissä tapauksissa ole perusteltua spesifioida termejä tarkemmin.

Affektiivisuus on monen asian summa. Siihen vaikuttavat muun muassa kasvatus, aiemmat kokemukset, mielikuvat, kulttuuri ja oma arvomaailma (Kokkonen 2010, 14–17). Jokainen ihminen kokee asiat eri tavalla, minkä vuoksi on erityisen kiinnostavaa tarkastella affektiivisuuden ilmauksia kahden pariskunnan välisessä kirjeenvaihdossa: Ihmisten, jotka ovat valmiita jakamaan elämänsä toistensa kanssa, voidaan olettaa olevan valmiita jakamaan myös tunteensa varsin avoimesti. Yhteiset tunteet voivat olla voimakas ja olennainen keino rakentaa tai vahvistaa yhteisöllisyyden tunnetta (Pajala 2006, 333–334), mikä on myös ihmissuhteiden luomisessa ja ylläpidossa tärkeää.

Affektiivisuus voidaan aistia monitasoisina ilmiöinä. Se voi olla luonteeltaan positiivista tai negatiivista, ja se voi joko edistää tai vahingoittaa ihmisen hyvinvointia. Suurimmalta osin tunteemme ovat sosiaalisia tunteita, joilla viestitetään erilaisia tunteiden taustalla olevia tarpeita. (Kokkonen 2010, 11–17.) Puhutteluja käsitellessäni luvussa 3 ilmeni, että kohteliaisuutta on sekä positiivista että negatiivista – aivan kuten tunteellisuuttakin. Pyrin aineistonkäsittelyluvussa 8 nitomaan nimenomaan tätä puhuttelun ja tunteenilmaisun positiivisuutta ja negatiivisuutta yhteen ja tarkastelemaan niitä yhdessä.

4.2 Tunteidenilmaisu kirjoitetussa kielessä

Kuten aiemmassa alaluvussa totesin, ihminen pystyy ilmaisemaan tunteitaan myös sanallisesti. Vuorovaikutukseen toki kuuluu aina myös nonverbaalinen viestintä, mikä on erityisesti emootioiden kohdalla olennaista: Ihminen ei välttämättä itse tiedosta tunnetta, mutta keho viestii siitä erilaisin keinoin. Kirjoitetussa kielessä nämä keinot jäävät tietysti pois, jolloin ihmisen täytyy tyytyä kuvailemaan tiettyä tunnetta sanallisesti.

Henna Makkonen-Craig (2006, 91–123) on tarkastellut affektiivisiä lauserakenteita kaunokirjallisissa teksteissä. Käytän hänen artikkeliaan hyödyksi, koska kirjeet ovat usein hyvinkin kaunokirjallisia. Vaikka niissä on tiettyjä konventioita, joiden avulla ne tunnustetaan kirjeiksi, on etenkin henkilökohtaisten kirjeiden tyyli vapaa ja proosaa mukaileva. Aineistoni kirjeet ovat hyvin kuvailevia, niissä on juonikaaren kaltainen rakenne (alku, keskikohta ja lopetus) ja tapahtumat, joista niissä kerrotaan, on usein kuvailtu lineaarisesti. Tällainen kerronta luo autenttisen ja totuudenmukaisen kuvan

tapahtuneesta, ja kuulija pystyy siksi luomaan omat tulkintansa ja samaistumaan tarinaan. (Jokinen 1999, 144–145.)

Makkonen-Craigin (2006, 104–105) mukaan kaunokirjallisissa teksteissä affektiivisuutta ilmaistaan verbien, kuvailemisen, välimerkkien, huudahdusten ja puhuttelujen avulla. Salli Kankaanpää (2006, 161–185) on lisäksi maininnut substantiivit, adjektiivit, paikallissijaiset olotilanilmaukset, toistot, idiomit ja fraasit affektiivisuuden kielellisiksi ilmaisukeinoiksi organisaatioiden tunteita käsittelevässä artikkelissaan. Käytän näitä näkökulmia apunani omassa tutkielmassani ja tarkastelen affektiivisuutta kirjeissä niiden avulla.

Affektiivisuus kytkeytyy kaunokirjallisuudessa siihen, että teksti mielletään puheenomaiseksi viestiksi, josta näkyy henkilön persoona ja ääni (Makkonen-Craig 2006, 102). Tätä voidaan soveltaa myös kirjeissä: Kirjetekstit heijastavat kirjoittajansa tyylipiirteitä ja persoonaa. Henkilökohtaisissa kirjeissä kirjoittaja ja vastaanottaja ovat osa vuorovaikutusta, jossa kummankin läsnäolo näkyy niin puhutteluissa kuin affektiivisuuden ilmaisemisessa. Joissain tapauksissa kirjoittaja voi etäännyttää itsensä tai vastaanottajan, mutta tällöinkin on kyse tietynlaisesta affektiivisuuden ilmaisemisesta. Koska siviilimaailman elämänarvot poikkesivat rintamalla syntyneistä merkityksistä, tunnekokemuksista ei välttämättä pystytty kirjoittamaan (Laurinoli 2013).

Kirjeet mahdollistavat tunteidenilmaisun ja -välittämisen toiselle välimatkasta riippumatta. Sodan aikana se oli myös keino uskoutua läheisille ihmisille ja kotiväelle asioista, joista olisi saattanut olla vaikea puhua rintamalla (Laivanen 2012, 17). Niin sotilaat kuin heidän läheisensäkin joutuivat luonnollisesti kokemaan monia eri tunteita sodan aikana, ja esimerkiksi kuolemanpelko näyttäytyi erityisen tunteellisina ilmaisuina sota-ajan kirjeissä: ihmiset halusivat jakaa toisilleen sanomatta jääneet asiat (Huuhtanen 1984, 17–18). Kirjeiden kirjoittaminen voidaan nähdä myös kannattelevana henkisenä voimavarana. Sodan aikana elämä oli niin kotona kuin rintamallakin rankkaa sekä henkisesti että fyysisesti, ja kirje kotoa tai kotiin oli merkittävä henkisen kestokyvyn kannatteli (Rönkkönen 2009, 252).

4.3 Tunteidenilmaisu puhutteluissa

Toista ihmistä puhuteltaessa puhuttelija ilmaisee usein jotain tunnetta. Neutraali puhe on toki myös mahdollista, mutta useimmiten viestintätilanne heijastaa jotakin tunnetta joko keskustelukumppania tai puheena olevaa asiaa kohtaan. Erityisesti silloin, kun osapuolet ovat toisilleen tuttuja, on affektiivisuus useimmiten läsnä puhetilanteessa tavalla tai toisella.

Affektiivisiä puhuttelumuotoja tarkasteltaessa on keskeistä tuntea tarkasteltavana olevien puhuttelijoiden ja puhuteltavien väliset suhteet. Toisaalta siinäkin tapauksessa, että tutkija tuntisi tarkasteltavana olevien keskustelukumppaneiden ihmissuhdetaustat, ei hän välttämättä ymmärrä kaikkia lausumia (Kurhila 2008, 107). Kielentutkija tutkii pääasiassa pinnallisia ilmauksia, sillä toisen ihmisen tarkoittamia merkityksiä on mahdoton tietää täysin varmaksi. Erityisesti kirjoitetusta tekstistä voi olla vaikea sanoa, onko kirjoittaja tarkoittanut sanomaansa ja ovatko ilmaisut ja reaktiot vilpittömiä. Tutkija voi tulkita puhujien varsinaisia tarkoitteita omista lähtökohdistaan, jolloin vaarana on se, että omat kokemukset ja tunteet alkavat ohjata liikaa tulkintaa.

Puhuttelijan vakuuttavuus, eli myös se, kuinka vakuuttavasti hän saa ilmaistua tunteensa, riippuu tekstistä ja sen ominaisuuksista – ei siis ennakkokäsityksistä. Ennakkokäsitykset voivat kuitenkin syntyä aiemmistakin teksteistä. (Mäntynen 2003, 120.) Ei ole kuitenkaan perusteltua väittää, että kirjeen kirjoittajan rakkauden- tai ikävääntunnustus olisi vastaanottajan mielestä vakuuttava vain siksi, että se on kirjoitettu uskottavasti. Etenkin omassa aineistossani, jossa kirjeiden kirjoittajat ovat läheisiä toisilleen jo valmiiksi, tunteenilmaisun vakuuttavuus johtuu varmasti muistakin seikoista kuin tekstin ominaisuuksista. Kirjoittajat ovat vakuuttaneet toisensa tunteistaan jo ennen kirjeenvaihdon alkua, mutta kirjeenvaihto ja sen luoma jatkuvuus ovat vahvistaneet tunnetta. Tässä mielessä Mäntynen (mp.) väite siitä, että tekstit ja niiden ominaisuudet luovat uskottavuutta tunteidenilmaisulle, pitää paikkansa. Ilman vakuuttavia kirjeitä sodan aikaiset ihmissuhteet eivät välttämättä olisi kestäneet pitkää erossaoloa.

Kirjeenvaihtoon voidaan nähdä vahvasti kuuluvaksi myös sitouttaminen. Toinen ihminen halutaan sitouttaa itseän, jotta ihmissuhde kestää sota-ajan yli. Sitouttaminen tapahtuu muun muassa puhuttelun avulla. Erilaisia puhuttelusanoja käytetään

ilmaisemaan tiettyä tunnetta, jota toiselle halutaan viestittää. Erityisesti appellatiivien avulla puhuttelija pystyy helposti ilmaisemaan puhuteltavalle tunteitaan. Affektiivisimpia puhuttelusanoja ovat luonnollisesti hellittely- ja haukkumanimet, joiden avulla puhuteltavaa verrataan johonkin positiiviseen tai negatiiviseen ominaisuuteen (Yli-Vakkuri 1989, 46). Myös tittelit ja muut muodolliset puhuttelusanat voidaan joissain tapauksissa laskea affektiivisiksi. Yli-Vakkurin (1989, 47) mukaan muodollisia puhutteluepiteettejä voidaan pitää affektiivisten hellittelynimien rinnakkaistapauksina. Muodolliset puhuttelusanat kuitenkin vertaavat puhuteltavaa johonkin kunnioitettuun ja arvokkaaseen, kun taas hellittelynimet ovat epämuodollisempia.

Lundqvist (1999, 36–37) väittää pro gradu -tutkielmansa tulosten perusteella, että erisnimiä ja yleisnimiä käyttämällä puhuja pystyy ilmaisemaan erilaisia tunteita. Myös oma aineistoni tukee tätä väitettä. Tarkastelen hyvin henkilökohtaisia kirjeitä, jotka olivat sodan aikana ainoa keino pitää toiseen ihmiseen yhteyttä. Kirjeiden kirjoittajilla ei siis ollut muuta keinoa ilmaista tunteitaan kuin kirjoittaa ne toiselle, ja erityisesti appellatiivin käyttö puhuttelussa oli siihen helppo ja luonteva keino.

5 AINEISTON ESITTÄMINEN

Käytän aineistonani kahden eri sodan aikaista kirjeenvaihtoa. Aineistoon viitatessani käytän ainoastaan päivämäärää merkitsemään sitä, onko kyseinen lainaus talvi- vai jatkosodan aikaisesta kirjeenvaihdosta. Mielestäni tämän tutkielman kannalta ei ole olennaista merkitä esimerkkien yhteyteen muita tietoja, sillä kirjoittajia on niin vähän, että esimerkiksi sukupuolierojen huomioiminen olisi näin suppean aineiston kanssa epäolennaista. Jos kirjoittajan sukupuolella, statuksella tai muulla vastaavalla seikalla on merkitystä, olen maininnut siitä kunkin esimerkin kohdalla erikseen.

Tutkielmani esimerkkilainauksista olen kursivoinut ne kielen piirteet, joita kussakin esimerkissä tarkastelen. Jos piirteitä on samassa lainauksessa useita, kursivoinnin lisäksi olen käyttänyt lihavoitua erottamaan eri piirteitä ja kiinnittämään lukijan huomion olennaiseen. Esimerkeissä olen pyrkinyt esittämään koko virkkeen, jotta konteksti säilyy mahdollisimman alkuperäisenä. Tapauksissa, joissa virke on erityisen pitkä ja tarkasteltavan kielenpiirteen kannalta epäolennainen, olen katkaissut virkkeen sopivasta kohdasta. Katkaisun merkinä olen käyttänyt kahta ajatusviivaa hakasulkujen sisällä [– –].

Esimerkkilainausteni kieliäsu noudattaa tarkasti alkuperäisten lainausten kieltä. Esimerkkien kieli- ja kirjoitusvirheet sekä muut norminvastaisuudet ovat siis peräisin alkuperäisistä kirjeistä, enkä ole muokannut niitä itse tutkielmaani varten norminmukaisemmiksi. Ainoastaan niissä tapauksissa, jolloin kieliäsu on poikennut normista pelkästään käsialan takia (esimerkiksi sanaväli on ollut tarpeettomasti muita pitempi), olen esittänyt lainauksen aineistossani norminmukaisesti.

Talvisota-aineiston kirjoittajien omaisten toiveesta olen muuttanut kirjeissä mainitut henkilön- ja paikannimet. Olen kuitenkin valinnut uusiksi nimiksi sellaiset, jotka taipuvat ja toimivat samoin kuin alkuperäiset nimet: näin pyrin välttämään mahdolliset virheanalyysit sellaisten puhuttelu- ja tunnesanojen kohdalla, joissa monitulkintaisuutta voisi muuten syntyä. Johdonmukaisuuden vuoksi olen muuttanut myös jatkosota-aineiston nimet.

6 PUHUTTELU SOTA-AJAN KIRJEISSÄ

Sota-ajan kirjeissä olennaista oli, kuten kirjeessä yleensä, vastaanottajan puhuttelu niin alku- ja lopputervehdyksissä kuin juoksevassa tekstissäkin. Tässä luvussa tarkastelen näitä puhuttelumuotoja, niiden vuorovaikutuksellisuutta ja kohteliaisuutta sekä sitä, muuttuuko puhuttelu ajan myötä jotenkin. Yli-Vakkuri (1989, 44–45) on jakanut puhuttelut vokatiivisiin eli puhuteltavan jollain tapaa määritteleviin puhutteluihin ja puhutteluihin, joissa puhuteltava on puheenaiheena. Tämä jako on jossain määrin sovellettavissa myös omassa tutkielmassani.

6.1 Puhuttelu ja puhuttelusanat

Puhuttelulla tarkoitetaan puheen funktiota, jonka avulla haetaan kontaktia vastaanottajaan ja herätetään tämän huomio erilaisten puhuttelumuotojen ja -sanojen avulla (Yli-Vakkuri 1989, 44). Ne voivat olla joko yleisnimiä, jotka ilmaisevat usein tunnepitoista suhdetta (Lappalainen 2015, 84), erisnimiä, joiden tarkoituksena on osoittaa vastaanottajaa ja varmistaa, että puhuteltava keskittyy vastaanottamaan viestin (ISK 2004, 1024), tai pronomineja, joilla on puhuttelussa korostainen vaikutus (Yli-Vakkuri 1989, 52). Suomen kielessä puhuttelusanat sijoittuvat usein puheenvuoron alkuun.

6.1.1 Erisnimen käyttö puhuttelussa

Propriet eli erisnimet voidaan puhutteluissa jakaa *kutsumanimiin* ja *virallisiin nimiin* (Yli-Vakkuri 1989, 45). Aineistossani puhuttelut ovat poikkeuksetta kutsumanimiä. Niillä tarkoitetaan nimeä, jota puhuteltavasta käytetään arkielämässä: etu- tai sukunimeä, nimen väännöstä tai lempinimeä (mp.). Virallisia eli koko nimiä ei aineistossani ole. Tämä johtuu todennäköisesti siitä, että kirjeet ovat arkisia ja tuttavallisia, jolloin virallista nimeä ei yleensä käytetä. Yli-Vakkurin (mp.) mukaan virallisen nimen käyttö on suomessa ylipäättään harvinaista. Henkilöä puhuteltaessa koko nimeä käytetään vain tiettyjen rituaalisten tilanteiden tai puhujan arvovaltaa korostavien keskustelujen yhteydessä. Aineistoni kirjeiden kirjoittajat ja vastaanottajat

ovat arvoltaan samalla tasolla, mistä syystä myös puhuttelu on samanarvoista, tuttavallista ja siitä näkee, että osapuolet ovat läheisiä toisilleen.

Henkilön puhuttelu ja viittaaminen ovat kohteliaisuuden keinoja, joista kuitenkin eri tutkijoiden mukaan erityisesti henkilöön viittaamista vieroksutaan suomen kielessä (Seppänen 1989, 199; Larjavaara 1999). Tämä koskee ensisijaisesti puhuttua kieltä, mutta on nähdäkseni sovellettavissa myös kirjeisiin. Suoraa puhuttelua vältetään erilaisilla kiertelyillä ja toiseen henkilöön viitataan persoonattomilla ilmauksilla, kuten passiivin ja yksikön 3. persoonan nominityydennyksettömillä verbimuodoilla (Lundqvist 1999, 20). Tuttavallisissa tilanteissa henkilöön viittaaminen on kuitenkin yleisempää kuin muodollisissa, ja tällöin puhuteltavasta myös käytetään tuttavallisempia puhuttelumuotoja, kuten erisnimiä (Yli-Vakkuri 1989, 49–58).

Aineistossani erisnimen käyttöä esiintyy verrattain paljon. Jo alkutervehdyksissä sitä on käytetty yhteensä 61 eri kirjeessä. Erisnimen käyttö onkin yleinen vokatiivisen puhuttelun tapa. Vokatiivisessa puhuttelussa puhuja kiinnittää puhuteltavan huomion ja määrittelee tämän tarkasti (Yli-Vakkuri 1989, 44), mihin puhuteltavan nimen käyttö on luonteva keino. Kirjeen vastaanottajalle ei tällöin jaa epäselvyyttä siitä, kenelle kirje on tarkoitettu. Myös juoksevassa tekstissä erisnimeä on käytetty usein. Kirjoittaja pyrkii tällöin ensinnäkin vahvistamaan sanomaansa (mt. 69) ja toiseksi luomaan yhteenkuuluvuuden ja vastavuoroisuuden tunnetta keskustelun osapuolten välille. Esimerkissä 1 kyse on kirjoittajan sanoman vahvistamisesta: Vastaanottajalle halutaan etunimeä käyttämällä osoittaa, että toive on osoitettu juuri hänelle. Ilman erisnimeä *Eini* virke ei olisi niin spesifioitu ja kohdistettu yhtä selkeästi vastaanottajalle. Esimerkissä 2 erisnimeä käyttämällä kirjoittaja pyrkii luomaan yhteenkuuluvuuden tunnetta osoittamalla, että kirje on tarkoitettu juuri vastaanottajalle, *Veikalle*.

(1) Jos niin on sallittu että en palaisi, toivon Sinun rakas *Eini* voivan kaikesta selviytyä. (11.12.39)

(2) Odotankin nyt taas entistä hartaammin postia kun sinä, *Veikka* rakas, olet jälleen niin kaukana. (11.1.45)

Erisnimeä käytetään suomalaisessa puhuttelussa yleensä vähän. Se on vetoava puhuttelukeino, joka tarvitsee suomessa kunnollisen syyn ollakseen korrekti osa keskustelua (Lappalainen 2015, 85). Se on myös sinuttelua muodollisempi puhetapa,

jota käytetään tasa-arvoisten ja toisilleen jollain tasolla tuttujen henkilöiden välisessä puhetilanteessa (Vilppula 1986, 249). Aineistoni tukee tätä ajatusta, sillä kirjeiden kirjoittajat ja vastaanottajat ovat suunnilleen samanikäisiä keskenään, samaan sosiaaliluokkaan kuuluvia ja toisilleen tuttuja.

Puhuttelusanojen avulla puhuja voi muuttaa suhdettaan puhuteltavaan. Eri puhuttelusanoja lisäämällä ja poistamalla puhetilanteen osapuolten keskinäinen suhde lähentyy tai etäntyy, ja samalla keskustelun roolit voivat muuttua. (Leiwo ym. 1992, 61, 92.) Kirjeissä tämä näkyy siten, että erilaisia huomionkohdistimia, adverbeja ja muita pragmaattistuneita sananmuotoja vaihtelemalla kirjeen kirjoittaja pystyy vaikuttamaan siihen, kuinka henkilökohtaiseksi kirje muodostuu. Omista arjen askareistaan kertoessaan hän käyttää kyseisiä ilmaisuja vähemmän, kun taas toiselta kuulumisia kysellessä ja yhteistä tulevaisuutta maalaillessa erilaisia hellittelynimiä ja huomionkohdistimia esiintyy enemmän.

Arjen kuvailua esiintyy erityisesti talvisodan aikaisen aineistoni kirjeissä. Niistä näkee selvästi, että kirjeiden kirjoittajat ovat toisilleen hyvin tuttuja ja että he ovat eläneet yhdessä jo useamman vuoden. Heillä ei siis ole enää tarvetta vakuutella toista tämän tärkeydestä, vaan kumpikin osapuoli luottaa siihen, että suhde kestää. Siksi erisnimeä on käytetty talvisodan aineistossani melko vähän. Sitä esiintyy lähinnä alkutervehdyksissä (ks. 3) ja lopputervehdysten toivotuksissa (ks. 4). Muutaman kerran erisnimeä käytetään myös tilanteissa, jotka ovat erittäin tunnepitoisia ja joissa vastaanottajalle halutaan osoittaa erityistä huolenpitoa tai empatiaa (ks. 5 ja edellä esimerkki 1).

(3) Rakas *Eini!* (16.12.39)

(4) Ylhäisen huomaa, *Urho.* (16.2.40)

(5) Voiko olla mahdollista, että hyvästelin Sinut viimeiselle matkalle silloin? Oi *Urho*, jos Sinut takaisin saisin. (27.12.39)

Erisnimen käyttö on tuttavallinen puhuttelun keino, ja siksi sitä käytetään henkilökohtaisissa kirjeissä paljon. Talvisota-aineistossani kirjeiden kirjoittajilla ei kuitenkaan ole enää tarvetta vakuutella toisiaan suhteen kestävydestä ja tuttavallisuudesta, joten erisnimen käyttö ei ole niin korosteista kuin jatkosodan kirjeissä, joissa tuttavallisuus on erittäin olennaisessa asemassa puhutteluja

tarkasteltaessa. Kirjeet ovat hyvin tuttavallisia heti alusta alkaen. Tuttavuus on kuitenkin aineistoni kirjeissä vielä alkuvaiheessa, mikä näkyy paitsi erisnimen käytössä myös kirjeiden sävyssä ja sisällössä (ks. 6).

(6) Minulle se tulee olemaan hirveän jännä reissu, mutta en nyt kuitenkaan vielä osaa ruveta pelkäämään ennenkuin vasta sitten lähempänä juhannusta. Näenhän silloin sinut kuitenkin, oma *Veikka*, ja sen avulla aion uhmata myös ujouttani. (25.1.45)

Jatkosodan aikaisen kirjeiden kirjoittaja ja vastaanottaja suunnittelevat kirjeiden kirjoittamisen aikana kihlautumista ja lopulta kihlautuvatkin. Näiden tietojen valossa voidaankin todeta, että Matti Vilppulan (1986, 249) ajatus siitä, että osapuolet tuntevat toisensa, mutta eivät kovin hyvin, pitää paikkansa vain osittain. Aineistoni kirjeistä on havaittavissa, että pari on avioliittoaikeistaan huolimatta vasta tutustumassa toisiinsa kunnolla. Kirjeet ovat silti läheisiä ja avoimia. Enemminkin etunimellä puhuttelu liittyy jatkosodan ajan aineistossani myötätunnon (ks. 7), läheisyyden (ks. 8) ja huolehtimisen (ks. 9) ilmaisuun sekä siihen, että fyysistä välimatkaa toiseen pyritään pienentämään etunimeä käyttämällä (ks. 10), jolloin toisen läsnäolo ikään kuin konkretisoituu.

(7) Rakas *Veikka*, kyllä tämä talvi varmasti pian kuluu, usko pois, ja sitten huomaatkin jo juhannuksen olevan aivan kynnyksellä. (8.3.45)

(8) On niin kiva saada oikein rauhassa jälleen kirjoittaa sinulle, rakas *Veikkani*, ja sanoa sinulle, että minullakin on hurjan ikävä sinua. (13.5.45)

(9) Muistakin, *Veikka* kulta, sitten olla varovainen, kun siellä on niitä miinoja, muistathan? (11.1.45)

(10) Kerrohan kaikesta mitä touhuat siellä, sillä sinun asiasi, rakas *Veikkani*, kiinnostavat myöskin minua kovin. (27.3.45)

Vastaavia esimerkkejä löytyy myös talvisota-aineistostani, joskaan ei yhtä usein. Erisnimen käyttö on maltillisempaa, ja sitä esiintyy talvisodan kirjeissä yleensä tilanteissa, joissa vastaanottajan huomio halutaan kiinnittää siihen, että juuri häntä puhutellaan. Esimerkissä 11 on tällainen tilanne: kirjoittaja lähettää onnittelevia ensin perheen lapselle, jonka jälkeen hän vaimonsa erisnimeä käyttämällä ilmaisee, että toiset onnittelevat on tarkoitettu juuri hänelle.

(11) Huomaan, että jouluna pikku Leila täyttää 4 vuotta. Onnea Leilalle! Sinun, *Eini*, syntymäpäivällesi 3.1. -40 myös ja toivotan jo tässä onnea, jotta ehtisi onnitteluni ajoissa perille. (20.12.39)

Ylipäättään erisnimeä käytetään aineistossani paljon niin alku- ja lopputervehdyksissä kuin juoksevan tekstinkin puhutteluissa. Kirjeen vastaanottaja pyritään pitämään mukana koko ajan, jolloin erisnimen käyttö on luonteva ja sopivan henkilökohtainen keino. Se, että jatkosota-aineistoni osapuolet eivät ole alusta asti niin tuttuja toisilleen, voi olla osasyynä siihen, että erisnimeä käytetään etenkin jatkosota-kirjeissä paljon: suhdetta pyritään syventämään ja lähentämään entisestään luomalla intiimiä ilmapiiriä. Tätä tarvetta ei talvisota-aineistoni kirjeissä ole, ja siksi erisnimen käyttö on niissä huomattavasti maltillisempaa.

6.1.2 Yleisnimen käyttö puhuttelussa

Puhuttelusanoissa yleisnimet eli appellatiivit ilmaisevat tunnepitoista suhdetta tai tiettyä arvoa tai asemaa. Niillä voidaan lisätä puhutteluilmausten affektiivisuutta. (Yli-Vakkuri 1989, 45; Lappalainen 2015, 84.) Proprien tavoin myös appellatiivien avulla kutsutaan puhuteltavaa ja pyritään saamaan tämän huomio sekä ilmaistaan tunnetta. Niitä käytetään suomen kielessä kuitenkin verrattain vähän, sillä suoraa puhuteltavaan viittaamista pyritään välttämään keskustelussa (Seppänen 1989, 199). Aineistoni perusteella tämä ei kuitenkaan pidä paikkaansa 1940-luvun kirjeissä, sillä aineistossani on käytetty runsaasti erilaisia yleisnimiä ja vastaanottajaan viitataan useasti suoraan.

Yli-Vakkurin (1989, 46) mukaan appellatiiveilla verrataan puhuteltavaa johonkin jo arvioituun ominaisuuteen, joka puhuttelusanan mukana siirretään puhuteltavalle. Affektiivisimpia puhuttelusanoja ovat haukkuma- ja hellittelysanat, joista tässä tutkielmassa tarkastelen vain jälkimmäisiä. Haukkumasanoja ei aineistossani esiinny. Ainoa puhuttelusana, jota ei voida niinkään laskea hellittelysanaksi, on esimerkiksi 12 esiintyvä *ressukka*, joka ei kuitenkaan ole myöskään haukkumasana. Se ilmaisee affektiivisuutta ja myötätuntoa, jolloin se voidaan puhuttelusanana sijoittaa näiden kahden väliin. Haukkumasanan kaltaisena sanana käytetään myös adjektiivia *hassu* (ks. 13). Se ei ole haukkumasana, mutta asiayhteydessään käytettynä ilmaisee negatiivissävytteistä kuvailua, jota on kuitenkin pehmennetty valitsemalla ystävällinen

adjektiivi. Tutkielmani kannalta sen tarkastelu ei kuitenkaan ole olennaista, sillä puhuja käyttää sitä itsestään, ei puhuteltavasta.

(12) Kylläpä sinä *ressukka* olet saanut matkustella jos nyt taas lähdet liikkeelle. (12.4.45)

(13) Olin *hassu*, kun myin sen sian. (4.2.40)

Hellittelysanat ovat epävirallisia lisä-, hyväily- ja lempinimiä, joita käyttämällä puhuja voi puhutella puhuteltavaa hyväillen tai mairitellen (NS⁴). Niitä esiintyy aineistossani runsaasti. Selvästi yleisin hellittelysana aineistossani on *rakas*. Sitä käytetään paitsi itsenäisenä myös sekä erisnimen että yksikön ja monikon toisen persoonapronominin lisäkkeenä⁵, joita esimerkit 14–17 osoittavat. Puhuttelulisäkkeet korostavat puhuttelumuotoa (Yli-Vakkuri 1989, 52). Puhuttelija haluaa osoittaa puhuteltavalle, että viesti on tarkoitettu juuri tälle ja lisäkkeen avulla antaa puhuttelusanalle psykologisemman ja affektiivisemmän funktion. Tällöin puhuteltava tietää, millä mielellä häntä puhutellaan. (Mt. 53.)

(14) Jos niin on sallittu että en palaisi, toivon Sinun *rakas Eini* voivan kaikesta selviytyä. (11.12.39)

(15) Kuinka on nyt terveytesi laita, *rakas*? (18.12.44)

(16) Kirjoitan nyt heti samana iltana, että ehtisi vielä ennen joulua *sinulle, rakas*. (18.12.44)

(17) Olkaa *te, rakkaani*, rauhallisia! (11.12.39)

Esimerkissä 14 *rakas*-sanana lisäkkeenä on käytetty erisnimeä *Eini*, jolloin puhuttelumuoto saa erityisen affektiivisen ja vastaanottajalle kohdistetun funktion. Esimerkissä 15 *rakas* esiintyy yksinään, mikä on etenkin jatkosota-aineistossani yleistä. Useissa tällaisissa tapauksissa hellittelysana ei olisi asiasisällön kannalta tarpeellinen, vaan vastaanottaja kävisi ilman puhuttelusanaakin selväksi. Kyseessä on siis interaktionaalinen keskustelutyyppe, jonka tarkoitus on ylläpitää hyvää ilmapiiriä ilman varsinaista tiedonvälitystä. Esimerkeissä 16 ja 17 *rakas*-sanana lisäkkeenä on käytetty

⁴ Käytän Nykysuomen sanakirjaa tiettyjen sanojen määrittelyssä, sillä se sopii ajallisesti paremmin yhteen aineistoni kanssa kuin esim. Kielitoimiston sanakirja. Tällöin käytettyjen sanojen merkitys vastaa paremmin aineistoni kirjoittajan tarkoituksia.

⁵ Lisäke-termi on peräisin Yli-Vakkurilta (1989, 52), ja käytän sitä selvyden vuoksi sellaisenaan myös omassa työssäni.

persoonapronominia, jonka tarkoitus on osoittaa, kenelle viesti on tarkalleen suunnattu. Esimerkissä 16 vastaanottajana on vain yksi henkilö, kun taas esimerkissä 17 monikon 2. persoonan pronomini *te* osoittaa, että viesti on tarkoitettu vastaanottajan lisäksi muillekin, tässä tapauksessa perheenjäsenille.

Hellittelysanoja käytetään aineistoni puhutteluissa etenkin alkutervehdyksissä, joissa niitä esiintyy paljon. Ne eivät kuitenkaan ole kovin moninaisia: Pääasiallinen yleisnimi alkutervehdyksissä on hellittelysana *rakas* (ks. 18), ja sen lisäksi aineistossani on käytetty vain muutamaa muuta hellittelysanaa alkutervehdyksissä. Näitä ovat *kallis* (ks. 19), *hyvä* (ks. 20), *ystävä* (ks. 21) ja *oma + lisäke* (ks. 22). On myös aineistoni valossa yleistä, että yleisnimeä käytetään puhutteluissa erisnimen lisäkkeenä ja että erisnimi mainitaan puhutteluissa usein. Hellittelynimien lisäksi alkutervehdyksissä on käytetty erilaisia yleisnimiä, jotka ovat hellittelynimiä vain asiayhteyden perusteella. Palaan tähän tarkemmin luvussa 7.1.

(18) Rakas Veikka! (27.11.44)

(19) Kalleimpani! (13.12.39)

(20) Eini hyvä! (6.1.40)

(21) Veikka, ystäväni! (27.4.44)

(22) Oma rakas joukkoni ! (4.4.40)

Yleisnimiä on käytetty aineistoni kirjeissä myös muualla kuin alkutervehdyksissä. Etenkin jatkosodan aikaisissa kirjeissä yleisnimiä on käytetty hyvinkin runsaasti paitsi tervehdyksissä myös juoksevassa tekstissä. Muutenkin puhuttelu on hyvin suoraa, ja vastaanottajaan viitataan paljon ja usein. Tämä johtuu todennäköisesti siitä, että osapuolten suhde on vielä tuore, ja sitä pyritään syventämään ja kehittämään. Toiseen viittaaminen suoraan on luonteva keino tähän, sillä silloin kirjoittaja osoittaa kirjeen olevan tarkoitettu juuri tietylle ihmiselle eikä kellekään muulle. Sama pätee talvisota-aineistooni. Vastaanottajaan viitataan hyvin suoraan ja usein, mutta useimmiten pronominin avulla. Kuitenkin etenkin *rakas*-sanän käyttö on myös talvisota-aineistossani todella yleistä, kuten taulukosta 2 näkyy.

TAULUKKO 2. Eris- ja yleisnimien esiintyminen aineistossani.

Käytetty nimitys	Esiintymiskerrat talvisodan kirjeissä	Esiintymiskerrat jatkosodan kirjeissä	Esiintymiskerrat yhteensä
Erisnimi	29	33	62
<i>Rakas</i>	79	27	106
<i>Sulhanen/ Mies/ Vaimo</i>	10	2	12
<i>Kulta</i>	1	6	7
<i>Ystävä</i>	0	2	2
<i>Armas</i>	0	1	1
<i>Kallis</i>	1	0	1

Aineistoni selvästi yleisin hellittelysana *rakas* on jatkosodan aikaisissa kirjeissäni erityisen mielenkiintoinen, sillä sitä ei esiinny viidessä ensimmäisessä kirjeessä ollenkaan. Kuudennessa kirjeessä kirjeiden kirjoittaja hyväksyy aiemmin esitetyn kosinnan, jonka jälkeen *rakas*-sana esiintyy jokaisessa kirjeessä. Kyseinen sana tuntuukin olevan erityisen merkityksellinen puhuttelijalle, sillä kirje, jossa kosinta hyväksytään, alkaa alkutervehdyksellä ”Veikka *rakas!*” (14.11.44) ollen näin ensimmäinen, jossa *rakas*-sana esiintyy. Lisäksi kosinnan hyväksymisen jälkeen seuraa ikään kuin sanan käyttöönvihkiminen:

(23) Voin nyt sanoa vaikka 1000 kertaa sinulle Veikka, että *rakas, rakas..* (14.11.44)

Tämän puhuttelun jälkeen *rakas*-sana esiintyy vielä saman kirjeen lopussa: ”Toivon nyt sinulle, *rakas*, oikein nopeata toipumista ja hyvää yötä!” (14.11.44), minkä jälkeen sana toistuu jokaisessa kirjeessä, monissa useaan otteeseen. Nykysuomen sanakirjan ensisijaisen määritelmän mukaan *rakas*-sana viittaa jollekulle kalliiseen ja rakkaaseen henkilöön, ja toissijaisesti sanalla voidaan osoittaa hellää kiintymystä johonkin tai johonkuhun. Molemmat määritelmät soveltuvat aineistossani käytetyn sanan määritelmäksi. Se on synonyymimainen *armas*-sanalla kanssa, jota jatkosota-aineistossani on myös käytetty.

Talvisodan aikaisessa aineistossani *rakas*-sana on maltillisempi. Vaikka se on selkeästi suosituin hellittelysana, sitä ei esiinny talvisodan kirjeissä yhtä vilkkaasti kuin jatkosodan aineistossani. Tämä johtuu todennäköisesti kirjoittajien suhteesta. Koska osapuolet tuntevat toisensa entuudestaan ja koska he ovat jo eläneet yhteistä arkea, ei runsas hellittelysanojen käyttö ja toisen vakuutteleminen omista tunteista ole tarpeen. Talvisodan kirjeet ovat enemmänkin toisen mukana pitämistä arjen asioissa ja arkiaskareiden kuvailua, ja siten myös kirjeiden puhuttelut ovat arkisempia kuin jatkosota-aineistossani. Vaikka *rakas*-sanaa on käytetty todella paljon, kuten taulukosta 2 on nähtävillä, on sen paikka useimmiten alkutervehdyksissä, eikä niinkään juoksevassa tekstissä muiden puhuttelujen seassa.

Toiseksi yleisin appellatiivi, jota aineistoni puhutteluissa käytetään, on vastaanottajan siviilisäätyyn viittaava *sulhanen*, *mies* tai *vaimo*. Olen laskenut ne kaikki yhdeksi sanaksi, sillä niiden merkitys on tässä tapauksessa sama: Vastaanottajan identiteettiä halutaan korostaa puhuttelijan kannalta. Puhuttelemalla toista omaksi sulhaseksi, mieheksi tai vaimoksi kirjoittaja painottaa pariskunnan välistä tunnesidettä ja sitä, kuinka tärkeä suhde hänen mielestään on. Esimerkissä 24 kirjoittaja ilmaisee ikäväänsä perhettään kohtaan ja korostaa sen tärkeyttä paitsi lähettämällä terveisiä lapsille myös puhuttelemalla vastaanottajaa *vaimoksi*. Vastaavasti esimerkissä 25 kirjoittaja painottaa tulevan avioliiton merkitystä itselleen puhuttelemalla vastaanottajaa *sulhasekseen*.

(24) Sydämellinen tervehdykseni Sinulle, rakas *vaimoni*, ja kaikille neljälle pikkutyttölle. (11.12.39)

(25) Muuta postia tulee kyllä joka päivä hurjasti, niitä onnitteluja näet, joista puolet on tarkoitettu sinulle, omalle *sulhaselleni*. (11.1.45)

Kulta-sana on jatkosota-aineistoni toiseksi yleisin selvä hellittelynimi. Se kuvaa kalliita, 'kultaan verrattavia olioita tai henkilöitä' ja on hellittelynimenä synonyyminen sanalle *rakas* (NS). Se ei kuitenkaan ole aineistossani yhtä yleinen kuin *rakas*, joka esiintyy lähes jokaisessa kirjeessä. *Kulta* käytetään talvisodan kirjeissä vain kerran ja jatkosodan aineistossa kuudessa kirjeessä, joissa se esiintyy kussakin vain kerran. Sitä ei myöskään käytetä kertaakaan itsenäisenä, vaan jokaisen *kulta*-sanän lisäksi on erisnimi (ks. 26), toisin kuin *rakas*-sanän kanssa, joka toimii lähes persoonapronominin lailla itsenäisenäkin.

(26) Mutta *Veikka kulta*, toivon, ettet antaisi sen kovin pahoittaa mieltäsi, sitä useammin olen muistanut sinua joka päivä, rakas. (25.1.45)

Kulta-sana esiintyy aineistossani silloin, kun puhuttelija yrittää vedota vastaanottajan tunteisiin ja saada tämän siten vakuuttuneeksi jostain. Sitä voidaan siten pitää *rakas*-sanaa affektiivisempänä ja intiimimpänä. Kirjeiden kirjoittaja osoittaa vastaanottajaa kohtaan myötätuntoa ja erityistä läheisyyttä käyttäessään sanaa *kulta*. Esimerkissä 27 kirjoittaja osoittaa *kulta*-sanan avulla läheisyyttä vastaanottajaa kohtaan ja kannustaa tätä jaksamaan vaikeinakin aikoina, esimerkissä 28 *kulta*-sana ilmaisee myötätuntoa ja esimerkissä 29 kirjoittaja tuo epäsuorasti ilmi oman huolensa vastaanottajan turvallisuudesta, vetoaa tämän tunteisiin ja pyytää olemaan varovainen.

(27) Jumalan, kaikkivoivan haltuun Urho *kulta*! (xx.11.39)

(28) Voi kuinka sydämestäni toivon, *Veikka kulta*, että paranisit pian. (14.11.44)

(29) Muistakin, *Veikka kulta*, sitten olla varovainen, kun siellä on niitä miinoja, muistathan? (11.1.45)

Puhuttelulisäkkeisiin kuuluu aineistoni puhuttelusanoissa usein pronomininluonteinen substantiivin täydennyssana *oma*, joka ilmaisee omistamista tai yksilöiden välistä yhteenkuuluvuutta ihmissuhteessa (NS). Puhutteluissa jälkimmäinen määritelmä kuvastaa *oma*-sanaa paremmin, sillä tarkoitus ei ole toisen konkreettinen omistaminen, vaan yhteenkuuluvuuden tunteen lisääminen ja vahvistaminen. Sana on melko intiimi, mikä näkyy sen esiintymisessä aineistossani: se esiintyy aineistossani vasta sitten, kun pariskunnan suhde on edennyt vakaalle pohjalle ja he tuntevat toisensa hyvin. Talvisota-aineistossani *oma*-sanaa siis käytetään alusta asti, mutta jatkosodan kirjeissä vasta kymmenennestä kirjeestä eteenpäin. Tällöin pariskunnan suhde on edennyt jo sen verran, että yksilöiden välistä yhteenkuuluvuutta voidaan ongelmitta korostaa.

Oma-sanaa käytetään talvisota-aineistossa kuusi kertaa. Se ei adjektiivisen luonteensa vuoksi esiinny juurikaan itsenäisenä, vaikka Nykysuomen sanakirjan mukaan se voi joissakin tapauksissa olla myös substantiivi. Talvisodan aikaisessa aineistossani *oma*-sanaan liittyy useimmiten neutraali yleisnimi, joka *oma*-sanan ansiosta saa affektiivisemmän ja intiimimmän merkityksen (ks. 30 ja 31). Myös monikon 2. persoonan pronominia *te* on käytetty *oma*-sanan kanssa usein (ks. 32). Näissä

tapauksissa *oma*-sana on kuitenkin itsenäinen, sillä *te*-pronomini ei määrittele sitä samoin kuin yleisnimet.

(30) *Oma* rakas joukkoni ! (4.4.40)

(31) *Oma* ”popponi”! (24.4.40)

(32) Kuinkahan te *omani* siellä kotona nyt voitte? (6.2.40)

Oma-sanaan kuuluu myös jatkosota-aineistossani kiinteästi substantiivilisäke. Aineistoni kirjeissä sanaan liittyvät lisäkkeet ovat erisnimi (ks. 33) hellittelynimi *rakas* (ks. 34), hellittelynimen omainen yleisnimi *sulhanen* (ks. 35) ja joko *rakas*- tai *kulta*-sana erisnimen kanssa (ks. 36 ja 37).

(33) Näenhän silloin sinut kuitenkin, *oma Veikka*, ja sen avulla aion uhmata myös ujouttani. (25.1.45)

(34) Nyt kirjoitan jo täältä uudelta kotipaikalta sinulle, *oma rakas*. (22.4.45)

(35) Muuta postia tulee kyllä joka päivä hurjasti, niitä onnitteluja näet, joista puolet on tarkoitettu sinulle, *omalle sulhaselleni*. (11.1.45)

(36) Hyvää yötä, *oma Veikka kulta*. (23.5.45)

(37) Siis hyvää yötä, *rakas oma Veikka* ja voi hyvin! (17.5.45)

(38) Minä tulen varmasti näkemään elämäni kauneimman juhannuksen [--] sinun rinnallasi, *rakas oma sulhaseni* [--]. (21.3.45.)

Oma-sanaan liittyy yleensä possessiivisuffiksi (NS; ISK 2004, 124), mikä pätee myös aineistoni kirjeissä (ks. 30–32, 35 ja 38). Näin ei kuitenkaan jokaisen sanan esiintymän kohdalla ole. Koko aineistostani löytyy kaksi kirjettä, joissa *oman* jälkeen olevan substantiivin yhteydessä ei ole käytetty possessiivisuffiksia juoksevan tekstin puhuttelussa (ks. 34 ja 36). Myös alkutervehdyksissä, joita käsitelen luvussa 6.2.1, vastaava ilmiö toistuu muutaman kerran. Tätä voidaan selittää Ison suomen kieliopin (2004, 1240) mukaan sillä, että läheisistä ihmisistä puhuttaessa possessiivisuffiksia ei aina käytetä, jos omistaja on muuten asiayhteydestä selvä. Erityisesti puhutussa kielessä possessiivisuffiksi jää usein pois. Koska kirjeet asettuvat puhutun ja kirjoitetun kielen väliin, on mahdollista, ettei niissä noudateta kaikkia oikeinkirjoitussääntöjä. Kieli on vapaampaa kuin normaalissa kirjoitetussa kielessä, mistä syystä kieliopista voidaan poiketa luontevammin. Tämä selittää myös possessiivisuffiksin puuttumista joidenkin

oma-sanojen jälkeen. Suurin osa aineistoni kirjeiden puhutteluista on kuitenkin oikeinkirjoitusnormien mukaista.

6.1.3 Pronominin käyttö puhuttelussa

Erisnimen ja yleisnimien lisäksi puhuteltavaan voidaan viitata 1. ja 2. persoonan persoonapronominin avulla (ISK 2004, 706). Kun subjekti on ilmipantu eli puhuteltava on mainittu suoraan erisnimellä, yleisnimellä tai persoonapronominilla, puhuttelusta tulee korosteisempi (Yli-Vakkuri 1989, 52). Persoonapronominin käyttö ilmipantuna lauseenjäsenenä on puhutussa kielessä yleisempää kuin kirjoitetussa, jossa persoona ilmaistaan usein verbin kongruenssin tai possessiivisuffiksin avulla. Koska kirjeet asettuvat puhutun ja kirjoitetun kielen väliin, on luonnollista, että tämä erottelu näkyy myös aineistoni persoonapronominien käytössä.

Yleisin persoonapronomini aineistoni puhutteluissa on yksikön 2. persoonan *sinä*. Pronominin esiintyminen vaihtelee aineistojeni välillä suuresti. Jatkosodan aikaisissa kirjeissä pelkän persoonapronominin käyttö on sangen harvinaista, kun taas talvisota-aineistossani sitä on käytetty paljon.

Jos puhuteltavasta ei ole jatkosota-aineistossani käytetty eris- tai yleisnimeä, on persoonapronominikin useimmiten jätetty aineistossani mainitsematta ja puhuteltavaan on viitattu ainoastaan verbitaivutuksen tai possessiivisuffiksin avulla (ks. 39). Myös talvisodan kirjeissä on muutamia tällaisia tilanteita (ks. 40), vaikka yleisempää on, että persoonapronomini on näkyvissä (ks. 41)

(39) Mutta Veikka kulta, toivon, *ettet* [sinä] *antaisi* sen kovin pahoittaa [sinun] *mieltäsi*, sitä useammin olen muistanut sinua joka päivä, rakas. (25.1.45)

(40) Kyllä olisi meille ihana, jos [sinä] *pääsisit*, vaikka edes vaan lomalle. (14.2.40)

(41) Mitä *Sinä* itse *ajattelisit* kokonaan pois pääsystä? (14.2.40)

Jatkosodan aikaisessa aineistossani yleisimpiä ovat tilanteet, joissa *sinä*-pronominin lisäksi on joko eris- tai yleisnimi. Yli-Vakkurin (1989, 50) mukaan suomalainen puhuttelu sisältää jonkin puhuttelusubstantiivin, kuten esimerkissä 42, ja jos sellaista ei

ole, pronomini jätetään mieluummin pois kuin käytetään yksinään. Aineistoni tukee tätä ajatusta, sillä pelkästään pronominia *sinä* käytetään aineistossani ilman mitään lisäkkeitä verrattain vähän. Talvisota-aineistossani *sinä*-pronominia käytetään huomattavasti enemmän yksinään kuin jatkosota-aineistossani, mutta siinäkin pronomininkäyttö on useimmiten perusteltua.

(42) Kylläpä *sinä ressurkka* olet saanut matkustella jos nyt taas lähdet liikkeelle. (12.4.45)

Tilanteet, joissa pronomini esiintyy, ovat usein joko sellaisia, joissa puhuttelija haluaa korostaa vastaanottajan toimijuutta (ks. 43), pitää tilanteen puhuttelun neutraalina ilman hellittelysanoja (ks. 44) tai välttää mahdolliset väärinymmärrykset siitä, kenestä puhutaan (ks. 45).

(43) Uskollisuus on meillä täydellistä molemmin puolin, on niin kiva kun saa luottaa siihen, tiedän, että niin teet *sinäkin*. (22.4.45)

(44) Nyt on jo varmassa tiedossani, että *Sinä* todella elät vielä ja me saamme odottaa sinua jonkin viikon perästä kotiin. (15.3.40)

(45) Tiedätkö mitä, näin siskoasi Oulussa ja rohkaisin itseäni niin paljon, että kysyin häneltä *sinun* vointiasi. (27.11.44)

Vaikka *sinä*-pronominia esiintyy etenkin jatkosota-aineistossani itsenäisenä sangen vähän, on pronominin olemassaolo yleisempää kuin se, että puhuttelumuoto olisi ilmipanematon. Esimerkin 46 kaltaisia puhutteluja, jossa persoona on ilmaistu vain verbin tai possessiivisuffiksin avulla, ei aineistossani juurikaan ole. Lähes jokaisessa puhuttelussa puhuteltava on siis mainittu joko pronominin, puhuttelusanan tai kummankin avulla. Kuten esimerkistä 46:kin käy ilmi, puhuttelusana on näissäkin tapauksissa useimmiten mukana, vaikkakaan ei aina välittömästi puhuttelun vieressä.

(46) Olin juuri matkalla Oulusta tänne Kajaaniin, kun Vaalan asemalla sain *kirjeesi* ja *uskotko, Veikka rakas*, että se oli mieluisa yllätys, varsinkin kun *kerroit* olevasi jo melkein terve ja *pääseväsi* pian pois sairaalasta. (27.11.44)

Sinä-pronominin lisäksi on usein joko erisnimi tai jokin hellittelysana. Juoksevassa tekstissä *sinä*-pronominia käytetään aineistossani sellaisenaan yhteensä 167 kertaa sellaisissa paikoissa, joissa se ei olisi verbin kongruenssin tai possessiivisuffiksin takia

välttämätön. Kuten taulukosta 3 näkee, *sinä rakas* -muotoa esiintyy jatkosota-aineistossani lähes yhtä usein kuin pelkkää *sinä*-pronominia. Taulukon ulkopuolelle jäävät ne itsenäisinä esiintyvät *sinä*-pronominit, joihin liittyvä erisnimi tai hellittelysana ei ole lauseessa heti peräkkäin pronominin kanssa, vaan pronominin ja lisäkkeen väliin jää useita sanoja, kuten esimerkissä 47. Tällaisia tapauksia oli aineistossani vain seitsemän.

(47) Elämä on entistä hiljaisempaa senjälkeen kun *sinä* lähdit pois täältä, *rakas*.
(11.1.45)

TAULUKKO 3. *Sinä*-pronominin esiintyminen aineistossani

Käytetty nimitys	Esiintymiskerrat talvisodan aineistossani	Esiintymiskerrat jatkosodan aineistossani	Esiintymiskerrat yhteensä
<i>sinä</i>	147	27	167
<i>sinä</i> + <i>rakas</i>	1	21	22
<i>sinä</i> + <i>rakas</i> + erisnimi	1	12	13
<i>sinä</i> + erisnimi	5	4	9
<i>sinä</i> + yleisnimi	1	2	3

Yksikön 2. persoonan lisäksi monikon 2. persoonan käyttö on etenkin talvisota-aineistossani yleistä. Tämä selittyy sillä, että kirjeiden kirjoittajilla on lapsia, ja sodassa oleva mies osoittaa kirjeensä paitsi vaimolleen myös lapsilleen. Tällöin hän puhuttelee koko perhettä 2. persoonaa käyttämällä. Monikkomuoto selittää myös sen, miksi *sinä rakas* -muotoja on talvisota-aineistossani niin vähän: koska kirjoittaja puhuttelee koko perhettä, hän käyttää *te rakkaat* -muotoa, jota en ole huomionut taulukossa 3. Jatkosota-aineistossani monikon 2. persoonaa ei sen sijaan ole käytetty ollenkaan, sillä kirjeet on tarkoitettu vain yhden ihmisen luettaviksi, jolloin puhutteluunkin riittää yksikkömuoto.

Toisen persoonan ohella yhtenä puhuttelumuotona käytetään monikon 1. persoonaa. Se on puheessa harvinaisempi kuin kirjoitetussa kielessä (Seppänen 1989, 196), mikä näkyy myös aineistoni *me*-pronominin käytössä. Seppäsen (mp.) mukaan monikon 1.

muoto korvataan puhekielessä usein passiivilla: ”Kylläpä oli kiva sattuma kun [me] molemmat *oltiin* katsomassa pääsiäisenä vihkimistä.” (1.4.45) Näitä tapauksia on koko aineistossani kuitenkin vain muutama, mikä selittyy sillä, että kirjeet ovat puhekielisyyksistään huolimatta kirjoitettua ja oikeinkirjoitusnormien mukaista kieltä. *Meihin* viitataan aineistossani pääsääntöisesti siis monikon 1. persoonaa käyttäen.

Toisin kuin 2. persoonan kohdalla, jossa pronominia käytetään ilmipantuna huomattavasti enemmän kuin ilmipanemattomana, monikon 1. persoonan persoonapronominia *me* esiintyy aineistossani vähän. Monikon 1. persoonan muotoa käytetään kuitenkin verbitaivutuksessa ja possessiivisuffiksissa usein. Palaan tähän tarkemmin luvussa 6.3. Monikon 1. persoonan puhuttelumuodot viittaavat aineistossani sekä puhuteltavaan että puhuttelijaan. Ne ovat tunnusmerkittäviä ja neutraaleja muotoja (Seppänen 1989, 196). Siksi persoonapronominia *me* käytetään nimenomaan painottamaan molempien osapuolten osallisuutta, kuten esimerkeissä 48 ja 49. Vaikka puhuteltavan persoona kävisi ilman persoonapronominiakin ilmi, puhuttelija haluaa selvyuden vuoksi korostaa sitä, että käsillä oleva asia koskee heitä kumpaakin. (Mt. 205–206.) Monikon 1. persoonan muotoista puhuttelua käytetään etenkin yhteisen tulevaisuuden maalailussa, jolloin olennaista on, että kaikki osapuolet ovat mukana. Esimerkissä 50 on kyse tästä, ja sitä painottamaan on käytetty *me*-pronominin lisäksi sanaa *kaikki*. Näin vastaanottajalle tulee selväksi, että kirjoittaja tarkoittaa nimenomaan koko perhettä viitatessaan *meihin*.

(48) Ajatteles, *saammehan me* pian olla aina toistemme luona, jos ei juhannuksena olisikaan tilaisuutta pitempään sielläoloon. (13.5.45)

(49) Se tulee varmasti olemaan hauskin juhannus, *meidän juhannuksemme*, sinun ja minun. Silloin on tämä pitkä erokin ohi ja *saamme* jonkun päivän viettää onnellista jälleennäkemisen aikaa. (8.3.45)

(50) Joka päivä olette täällä ajatuksissani ja kuvittelen mielessäni sitä onnea ja riemua, mikä *meillä kaikilla* on, jos minun sallitaan täältä palata. (16.12.39)

6.2 Alku- ja lopputervehdykset

Toisen tervehtiminen kuuluu ihmisten käyttäytymiskulttuuriin lähes kaikkialla. Sen tarkoitus on useimmiten ilmaista tunnetta tai tarjota informaatiota menossa olevasta tai seuraavasta tapahtumasta. Sekä alku- että lopputervehdyksissä voidaan käyttää sekä

vastaanottajan puhuttelua että tähän viittaamista. (Korhonen 1996, 224.) Tervehtimiseen ja tervehtimissanan valintaan vaikuttavat vuorokaudenaika, tervehtivien välinen suhde, puhetilanteen muodollisuus ja se, onko kyseessä alku- vai lopputervehdys (Länsimäki 1986, 253).

Tervehtimisellä tunnustetaan toisen ihmisen olemassaolo ja ilmastaan tämän tunnistaminen (Länsimäki 1986, 252; Korhonen 1996, 224). Kirjeiden tapauksessa alkutervehdys voidaan siten nähdä toisen huomiointina ja viestinä siitä, että kirje on tarkoitettu nimenomaiselle vastaanottajalle, jonka olemassaolo tunnustetaan. Vastaavasti lopputervehdys summaa kirjeen ja ilmaisee vuorovaikutustilanteen päättymistä.

6.2.1 Alkutervehdykset

Aineistoni alkutervehdykset ovat hyvin tuttavallisia ja tunnepitoisia, mikä kertoo, että kirjeet on osoitettu läheiselle ihmiselle. Niissä on käytetty paljon puhuttelusanoja, jotka ilmaisevat tunnepitoista suhdetta. (Lappalainen 2015, 84.) Aineistossani on käytetty sekä vastaanottajan puhuttelua erisnimellä (ks. 51), yleisnimellä (ks. 52) että kummallakin yhdessä (ks. 53). Sen sijaan varsinaisia tervehdysanoja, kuten *huomenta*, *terve* tai *hei*, on käytetty äärimmäisen vähän; koko aineistossani *huomenta*-sana esiintyy alkutervehdyksissä kahdessa kirjeessä, *terve* ja *hei* eivät kertaakaan.

(51) Urhoni! (27.12.1939)

(52) Sinä rakas! (13.1.45)

(53) Rakas Eini! (16.12.1939)

Aineistoni kirjeiden alkutervehdykset ovat pääasiassa hyvin tunteellisia. Suurimmassa osassa kirjeistä niissä on mainittu appellatiivi *rakas*. Sana yksinään esiintyy vain kuusi kertaa, mutta erisnimen, yleisnimen tai pronominin lisäkkeenä yhteensä 46 kirjeessä. *Rakas*-alkuisissa tervehdyksissä affektiivisuus on selvästi näkyvillä hellittelysanon ansiosta, mutta myös siksi, että lähes jokaisessa tällaisessa tervehdyksessä on myös erisnimi tai yleisnimi mukana. Erisnimen kanssa *rakas*-sana esiintyy joko yksin (ks. 53) tai yhdessä *oma*-täydennyksen kanssa (ks. 54). Ilman erisnimeä esiintyviä *rakas*-

tervehdyksiä on jatkosota-aineistossani vain kolme, ja ne kaikki ovat keskenään samanlaisia (ks. 55). Talvisota-aineistossani niitä on useampia, mutta pelkkää *rakas*-sanaa yksinään on käytetty vain kuudesti; yleensä sen lisäkkeenä on joko erisnimi tai yleisnimi (ks. 56).

(53) Rakas Eini! (16.12.39)

(54) Rakas oma Veikka! (25.1.45)

(55) Sinä rakas! (13.1.45; 22.2.45; 13.5.45)

(56) Rakas mieheni! (25.10.39)

Talvisota-aineistoni kirjoittajat suosivat myös *rakas*-sanon ja erisnimen lyhentämistä ensimmäisiin kirjaimiin. Yhteensä sitä esiintyy 21 kertaa koko talvisodan aineistossa. Erityisesti naisen miehelle kirjoittamissa kirjeissä tämä tapa on paljon käytössä.

(57) R.U! (19.12.39)

Alkutervehdysten lyhentäminen on todennäköisesti keino säästää aikaa. Monet talvisota-aineistoni kirjeistä päättyvät toteamukseen ”en ehdi nyt kirjoittaa enempää”, joten voidaan olettaa, että kirjeiden kirjoittamiselle oli niukasti aikaa. Koska perheenjäsenille haluttiin kuitenkin kirjoittaa ja jakaa arkielämän kuulumisia, ei turhaa aikaa haluttu käyttää pitkien alkutervehdysten kirjoittamiseen. Tätä ajatusta tukee se, että lyhennettyjä tervehdyksiä on etenkin naisen kirjoittamissa kirjeissä (ks. 57). Kirjoittamisen lisäksi hänen täytyi pitää huolta kodista ja neljästä lapsesta, joten kirjeet on todennäköisesti kirjoitettu usein kiireessä. Miehen naiselle kirjoittamissa kirjeissä lyhennettyjä muotoja on vain kahdessa kirjeessä ja yhdessä osittain (ks. 58 ja 59). Rintamalla kirjeen kirjoittaminen on todennäköisesti ollut mahdollista vain hetkinä, jolloin muuta puuhaa ei ollut, ja se on ollut kuulumisten kertomisen lisäksi ajanvietettä. Tällöin tarvetta lyhentämiselle ei ole.

(58) R.E. (20.12.39; 29.1.40)

(59) R. Eini! (18.1.40)

Jatkosota-aineistossani lyhennettyjä muotoja ei ole käytetty ollenkaan, mikä selittynee sillä, että kirjoittaja on ensinnäkin nuorempi kuin talvisota-aineistoni osapuolet, eikä hänellä ole esimerkiksi lapsia hoidettavana. Vaikka jatkosodankin kirjeissä kirjoittaja kertoo paljon arjen askareistaan ja kiireistään, ei hänellä tulkintani perusteella ole yhtä kiireistä arkea kuin talvisota-aineistoni kirjoittajilla, ja kirjeille jää siksi enemmän aikaa.

Tervehdysten, jotka sisältävät *rakas*-sanan, lisäksi aineistostani löytyy useita muita tervehdyksiä, mutta ne toistuvat vain muutamia kertoja koko aineistoni aikana. Erisnimellä viittaaminen on suora keino osoittaa, että kirje on osoitettu henkilökohtaisesti juuri vastaanottajalle (Yli-Vakkuri 1989, 45), kuten esimerkissä 60. *Kallis*-sana on merkitykseltään ’hyvin tärkeä, kiireinen; suuriarvoinen, arvokas, merkittävä; jalo, pyhä (NS). Aineistossani *kallis*-sana on superlatiivissa, mikä viittaa siihen, että vastaanottaja on kirjoittajalle kaikkein tärkein ja merkitsee tälle paljon (ks. 61).

(60) *Eini* hyvä! (6.1.40)

(61) Kalleimpani! (13.12.39)

Rakas-tervehdykset ovat kuitenkin ylivoimaisesti suosituimpia. Taulukossa 4 olen luetellut aineistossani käytetyt alkutervehdykset ja niiden esiintymiskerrat. Olen laskenut mukaan ne tervehdykset, joissa on jokin puhuttelusana. Sellaiset tervehdykset, joissa ei ole puhuttelusanaa, kuten esimerkiksi *huomenta*, olen laskenut kohtaan Muut. Lisäkkeillä tarkoitan puhuttelumuotoja korostavia sanoja, esimerkiksi hellittelysanoja, jotka antavat puhutteluille affektiivisemmän funktion ja osoittavat vastaanottajalle, millä mielellä häntä puhutellaan.

TAULUKKO 4. Alkutervehdysten esiintyminen aineistossani.

Alkutervehdys	Esiintymiskerrat talvisodan aineistoissani	Esiintymiskerrat jatkosodan aineistossani	Esiintymiskerrat yhteensä
Erisnimi + rakas	48	23	71
Yleisnimi + rakas	15	0	15
Rakas	7	0	7
Erisnimi + lisäke	4	2	6
Erisnimi	3	3	6
Pronomini + lisäke	0	5	5
Muut	7	0	7

Tunnepitoisuus ja sen kehittyminen näkyvät erityisesti jatkosodan aikaisessa aineistossani selvästi. Vaikka alkupäänkin kirjeet ovat tuttavallisia, affektiivisuus alkaa näkyä kosinnan hyväksymisen jälkeen huomattavasti enemmän, ja alkutervehdykset muuttuvat tunnepitoisemmiksi. Viiden ensimmäisen kirjeen alkutervehdyksestä näkee selvästi, että suhde ei ole vielä kovin tuttavallinen, eikä pari tunne toisiaan vielä yhtä hyvin kuin viimeisissä kirjeissä. Kuudennen kirjeen, jossa kosinta hyväksytään, jälkeen kahta lukuun ottamatta jokaisessa alkutervehdyksessä mainitaan hellittelysanana *rakas*. Sitä ennen alkutervehdyksissä ei ole hellittelynimiä, vaan tervehdykset muodostuvat *sinä*-pronominista, erisnimestä ja appellatiivista *ystävä* (ks. 62–66).

(62) Veikka, ystäväni! (27.4.44)

(63) Veikka! (18.5.44)

(64) Veikka, sinä paras ystäväni! (29.5.44)

(65) Sinulle siellä kaukana! (5.6.44)

(66) Sinulle yksin, Veikka! (11.10.44)

Jo alkuaikojen kirjeissä näkyy jonkinasteista affektiivisuuden muutosta. Esimerkit 62 ja 63 ovat hyvin neutraaleja, kun taas esimerkissä 64 tervehdys on jo intiimimpi ja spesifioidumpi. Esimerkissä 66 puhuttelijan ja puhuteltavan läheisyys ei näy

puhuttelunimen valinnassa, mutta *sinulle yksin* -muoto viittaa siihen, että kirjoittaja haluaa korostaa puhuteltavan erityisyyttä. Vaikka tervehdys ei siis ole yhtä intiimi kuin myöhemmissä kirjeissä, se osoittaa osapuolten välistä yhteyttä ja läheisyyttä.

Rakas-sanaa ei esiinny jatkosota-aineistoni viidessä ensimmäisessä kirjeessä, mutta kahta lukuun ottamatta kaikissa seuraavissa kirjeissä sitä on käytetty alkutervehdyksissä. Niissäkin tervehdyksissä, joissa *rakas*-sanaa ei ole käytetty, näkyvät kuitenkin tunnepitoisuus ja se, että puhuteltava on puhuttelijalle tärkeä. Kummassakin on käytetty erisnimeä. Esimerkissä 67 proprina on nimen muunnos ja esimerkissä 68 sen kanssa esiintyy täydennyssana *oma*. Tämä osoittaa, että hellittelysanana puuttumisesta huolimatta tervehdys on läheisten ja tuttavallisten ihmisten välinen.

(67) Veikkaseni! (13.12.44)

(68) Oma Veikkani! (12.4.45)

Talvisota-ajan aineistossani alkutervehdykset eivät juuri muutu ajan kuluessa. Pariskunta on toisilleen tuttu jo kirjeiden alkuvaiheessa, joten he käyttävät jo silloin tuttavallisia ja tunnepitoisia tervehdyksiä. Ne kirjeet, joissa *rakas*-sanaa ei ole käytetty alkutervehdyksessä, ovat tasaisesti pitkin kirjeenvaihtoa, eikä niiden erilaisille alkutervehdyksille ole havaittavissa mitään selkeää syytä.

Vaikka *rakas*-sana on ylivoimaisesti yleisin alkutervehdys aineistossani, ei sen puuttuminen tarkoita, että alkutervehdys olisi etäisempi kuin niissä kirjeissä, joissa sanaa on käytetty. Aineistoni kaikki alkutervehdykset ovat hyvin tuttavallisia ja tunnepitoisia riippumatta siitä, onko toista puhuteltu rakkaaksi vai ei. Ilman *rakas*-sanaa kirjoittaja suuntaa vastaanottajan huomion muihin asioihin ja pyrkii luomaan tietynlaista ilmapiiriä. Esimerkiksi *huomenta*-sanalla on samankaltainen funktio kuin *Hyvää yötä* -toivotuksella: kirjoittaja pyrkii luomaan yhteenkuuluvuuden tunnetta itsensä vastaanottajan välille (Länsimäki 1986, 253), ja siksi hyvän huomenen toivotus on joissain tapauksissa perustellumpi kuin rakkaaksi kutsuminen.

6.2.3 Lopputervehdykset

Lopputervehdys päättää kirjeen ja on merkinä vuorovaikutustilanteen päättymisestä. Se ilmaisee jo menneen tapaamisen päättymisen hyväksymisen tunnustusta. (Länsimäki 1986, 252.) Lopputervehdykset ovat aineistossani alkutervehdyksiä moninaisempia. Siinä missä alkutervehdykset ovat lyhyitä ja napakoita, lopputervehdykset ovat enemmänkin toivotuksia. Niille ei aineistossani ole tiettyjä sanoja, jotka esiintyisivät tavallista useammin, vaan kirjoittajat lopettavat kirjeet oman mielialansa mukaisesti kullakin kirjoituskerralla.

Ainoat lopputervehdykset, jotka aineistossani toistuvat huomattavasti muita useammin, ovat terveisten lähettäminen ja hyvän yön tai voinnin toivotukset. Maija Länsimäen (1986, 253) mukaan hyvää yötä -toivotus sanotaan ennen nukkumaanmenoa, mikä osaltaan pyrkii luomaan aineistoni lopputoivotuksiin yhteenkuuluvuuden tunnetta: kirjoittaja puhuttelee vastaanottajaa kuin tämä olisi fyysisesti paikalla.

(69) Toivon siis *hyvää yötä* sinulle, rakas, ja hyvää vointia! Kerrohan kotiväellesi parhaat terveiseni ja kiitokset siitä onnitteelusähkeestä minunkin puolestani. (11.1.45)

Länsimäen (1986, 253) mukaan tavallisin virallinen hyvästelysana on *näkemiin*, jonka merkitys on sananomukaisesti 'kunnes näemme jälleen'. Nykysuomen sanakirja määrittelee sen eroamisen ilmaisemisen lisäksi erityisesti kirjeen lopussa käytettävänä lopputervehdyksenä. Länsimäen (1986, 253) mukaan sanaa käytetään tilanteissa, joissa ei haluta olla liian tuttavallisia. Se on kuitenkin optimistinen ja toiveikas, joten myöskään liian virallisissa yhteyksissä sitä ei yleensä käytetä. Puhuttelijan tulee tuntea puhuteltava sen verran hyvin, että toiveikkuuden ja lievän tunteenilmaisemisen esittäminen on korrektia. Näin on myös esimerkin 70 kohdalla, jossa lopputervehdys saa *näkemiin*-sanan ansiosta toiveikkaan ja odottavan vivahteen. *Näkemiin*-sanaan verrattavissa oleva on myös *kuulemiin*, jota Nykysuomen sanakirjan mukaan käytetään esimerkiksi puhelinkeskusteluissa ja kirjeissä (ks. 71). *Näkemiin*-sana esiintyy aineistossani yhteensä kolmesti, *kuulemiin*-sana neljästi.

(70) Sanonkin nyt siis, että *näkemiin*, rakkaani! (12.6.45)

(71) Syd. Terveiseni Sinulle ja pikkutyöillemme. Hyvää vointia. *Kuulemiin* taaas. (18.1.40)

Terveiset ovat Kielitoimiston sanakirjan mukaan ensisijaisesti jonkun välityksellä toimitettu tervehdys toiselle ja erityismerkityksessä kirjeiden lopputoivotuksena. Aineistossani terveisiä esiintyy kummassakin tapauksessa: kirjoittaja sekä välittää jonkun toisen lähettämiä terveisiä puhuteltavalle että allekirjoittaa kirjeen terveisten avulla, kuten esimerkissä 72.

(72) Voihan oikein hyvin, rakas, ja *terveisiä täältä kaikilta! Rakkain terveisin* oma Annukkasi. (15.2.45)

Talvisodan aikaisessa aineistossani lopputervehdykset ovat lähinnä terveisten lähettämistä. Niissä on kuitenkin paljon variaatioita. Ylivoimaisesti suosituin lopputervehdys on *sydämellisten terveisten* lähettäminen. Niitä lähetetään aineistossani yhteensä 48 kertaa. Olen laskenut mukaan niin lopputervehdykset kuin allekirjoituksetkin, sillä talvisodan aineistossani ne ovat useimmiten sama asia. Kirjeet loppuvat usein ilman varsinaista tervehdystä, ja ainoastaan terveisten lähettäminen on ainoa keino ilmaista, että kirje loppuu.

Sydämellisten terveisten lisäksi terveisiä lähetetään tai toivotetaan talvisota-aineistossani 30 kertaa. *Sydämellisten* terveisten jälkeen toiseksi suosituin lopputervehdys on *rakkaat terveiset*, jota käytetään 16 kertaa. Näitä kahta lukuun ottamatta terveisten lähettämisisissä tai muissa lopputervehdyksissä ei ole yhtä selkeästi suosituinta toivotusta, vaan erilaisia variaatioita esiintyy suhteellisen tasaisesti. Talvisota-aineistossani lopputervehdyksiä, joissa lähetetään terveisiä, ovat sydämellisten ja rakkaiden terveisten lisäksi *lämpimin terveisin*, *parhain terveisin*, *rintamaterveisin* ja pelkästään *terveisin* ilman mitään lisäkkeitä.

Muita lopputervehdyksiä kuin terveisten lähettämistä talvisodan aineistossani on sangen vähän. Ne ovat kuitenkin niitä tervehdyksiä, jotka varsinaisiksi lopputervehdyksiksi voidaan Länsimäen (1986, 252–255) mukaan laskea: hyvän yön toivotus, hyvän voinnin toivotus, *näkemiin*, *kuulemiin* tai muutaman kerran jopa varsinainen tervehdyssana *hei* tai *terve* (ks. 73 ja 74).

(73) No, terve taas! (21.4.40)

(74) No, hei vaan, nyt! (24.4.40)

Varsinaisten tervehdyssanojen käyttö on siitä mielenkiintoista, että niiden edessä aineistoni kirjoittaja käyttää aina huomionkohdistinta *no*. Sitä voidaan selittää sillä, että aineistoni kirjeet loppuvat usein yllättäen, ilman varsinaista loppupuheenvuoroa. Kirjoittaja siis todennäköisesti haluaa edes jollain tavalla pehmittää lopetusta, ei vain mennä suoraan asiaan. Huomionkohdistin on tähän helppo keino ja kertoo vastaanottajalle, että lopputervehdys on tulossa, kuten esimerkeissä 73 ja 74.

Jatkosota-aineistossani varsinaisia tervehdyssanoja ei ole lopputervehdyksissä käytetty, vaan kirjoittaja päättää kirjeensä useimmiten johonkin toivotukseen (ks. 75). Se on luonteva keino osoittaa vastaanottajalle, että kirje on lopussa, ja samalla se pehmentää lopetusta ennen varsinaista allekirjoitusta.

(75) Kaiken varalta toivotan kuitenkin sinulle hyvää juhannusta! Sinun Annukkasi (19.6.45)

Etenkin talvisota-aineiston lopputervehdyksistä näkyy vahvasti kirjoittajien uskonnollisuus (ks. 76–78). Myös juoksevassa tekstissä se ilmenee joitakin kertoja, mutta lopputervehdyksissä uskontoon liittyviä toivotuksia esiintyy runsaasti. Uskonnolliset tervehdykset ovat tulleet suomen kieleen kristinuskon mukana, ja ne ovat vakiintuneita myös muissa kielissä (Länsimäki 1986, 253). Tällaiset toivotukset esiintyvät useimmiten kirjeissä, joissa sotaa ja siihen liittyviä oloja on kuvailtu tavallista enemmän. Kun sodan pelko ylettyy kirjeiden kirjoittajien arkeen, on luontevaa, että he tukeutuvat uskonnollisiin toivotuksiin ja hakevat siten lohtua sekä itselleen että puolisolleen. Jatkosota-ajan kirjeissä uskonnollisuus näkyy muutamia kertoja juoksevassa tekstissä, mutta lopputervehdyksiin asti se ei ylety.

(76) Jumalan, kaikkivoivan haltuun Urho kulta! (xx.11.39)

(77) Kaikkivaltias suojelkoon Sinua, mitä tulikin. (29.11.39)

(78) Uskokaamme, että Jumala on kanssamme ja meitä auttava (1.12.39)

Taulukossa 5 olen eritellyt aineistossani esiintyneet lopputervehdykset esiintymisen yleisyyden mukaan. Terveisten lähettämiseen olen laskenut sekä kirjoittajan välittämät että lähettämät terveiset erikseen. Yhteensä terveisten lähettämistä ja välittämistä oli talvisodan kirjeissä 81 ja jatkosota-aineistossani 26 kertaa.

TAULUKKO 5. Lopputervehdysten esiintyminen aineistossani

Tervehdys	Esiintymismäärä talvisodan aineistossa	Esiintymismäärä jatkosodan aineistossa	Esiintymismäärä yhteensä
Terveisten lähettäminen	73	9	82
Hyvän voinnin tai paranemisen toivotus	28	18	46
Terveisten välittäminen	8	17	25
Hyvän yön toivotus	3	14	17
Uskonnollinen toivotus	8	0	8
Näkemiin tai kuulemiin	3	4	7

Taulukosta 5 on nähtävillä selvästi, etteivät aineistoni lopputervehdykset sulje toisiaan pois. Yhdessä kirjeessä esiintyy useimmiten useita taulukossa esitettyjä lopputervehdyksiä, mitä myös esimerkit 79 ja 80 osoittavat. Usein tervehdykset limittyvät toisiinsa, kuten esimerkissä 79. Osassa kirjeistä lopputervehdys on jaettu useammalle riville, ja esimerkiksi lähettäjän etunimi on usein sijoitettu *rakkaiden terveisten* alapuolelle. Tästä syystä kirjeitä tarkastellessa tulee ottaa huomioon paitsi sanat myös tekstiyhteys. Tekstin muoto on olennainen osa kirjoitettua tekstiä, ja kertoo tekstistä asioita, joita ei sanoilla voida ilmaista. (Hiidenmaa 2000, 170.) Lopputervehdysten tapauksessa asettelu on sinänsä merkityksellinen, että ilman sitä voi olla joissain tapauksissa vaikea sanoa, mikä osa on tarkoitettu lopputervehdykseksi ja mikä allekirjoitukseksi, kuten esimerkissä 81.

(79) Voihan oikein hyvin, rakas, ja *terveisiä täältä kaikilta! Rakkain terveisin* oma Annukkasi. (15.2.45)

(80) Terveisiä meiltä vaan paljon. Voi hyvin! Eini (22.1.40)

(81) Onhan nyt kiva odottaa taas huomista postia, jos silloin ollaan vielä täällä ja varmasti ollaankin.

*Monin rakkain lämpimin
terveisin*

Annukkasi. (18.4.45)

6.3 Puhuttelu juoksevassa tekstissä

Puhuttelun tarkoitus on varmistaa, että vastaanottaja tietää, ketä puhutellaan (Lappalainen 2015, 84). Kirjeissä tätä tarvetta ei ole, koska henkilökohtaisessa dokumentissa vastaanottaja eli tässä tapauksessa puhuteltava on selvä. Juoksevassa tekstissä olevan puhuttelun tarkoituksena onkin enemmän luoda yhteenkuuluvuutta vastaanottajan kanssa ja pitää tämä mukana. Se on myös keino huomioida toinen ja osoittaa, ettei ole unohtanut tämän olemassaoloa. Kirjeiden juoksevassa tekstissä puhuttelu näkyy yleis- ja erisnimien, huomionkohdistimien, tiettyjen verbimuotojen ja sekä yksikön ja monikon toisen että monikon ensimmäisen persoonan käytössä.

Puhuttelusanoja esiintyy aineistoni juoksevassa tekstissä jonkin verran. Kuten luvussa 6.1.2 totesin, erisnimen ja *rakas*-sanan käyttö ovat puhuttelusanoista yleisimpiä ja niitä esiintyy alku- ja lopputervehdysten lisäksi etenkin jatkosota-aineistoni juoksevassakin tekstissä runsaasti. Se, paljonko puhuttelusanoja juoksevassa tekstissä on, on täysin kirjekohtaista. Vertailu on paikoin hankalaa, sillä käsialan ja kirjepaperin koko sekä kirjeiden pituus vaihtelevat, eikä puhuttelujen määriä näin ollen voida luotettavasti verrata eri kirjeiden välillä. Lisäksi jatko- ja talvisota-aineistojeni kirjeet ovat kirjoitustyyliiltään varsin erilaisia, joten puhutteluista on haastavaa tehdä yleispäteviä huomioita. Joitakin selkeitä havaintoja juoksevan tekstin puhutteluista on kuitenkin nähtävissä.

Aineistossani vastaanottajaan viitataan suoraan, mikä on puhuttelun suurin viittaamiskeino ja vaatii jonkin selityksen (Seppänen 1989, 213). Sen on myös arveltu olevan keino saada vastaus puhuteltavalta: etunimellä puhuttelu velvoittaa toisen vastaamaan esitettyyn puheenvuoroon (mt. 217). Koska kirjeet ovat kasvokkaista keskustelua hitaampia eikä vastausta jokaiseen esitettyyn puheenvuoroon tai kysymykseen saa, erisnimellä puhuttelu voi olla keino herättää vastaanottajan huomio erityisesti niissä kohdissa, joihin vastausta toivotaan. Esimerkissä 82 kirjoittaja korostaa tätä toivetta kysymyksellä *onks selvä?*, mutta esimerkeissä 83 ja 84 kysymystä ei ole

kirjoitettu näkyviin. Erisnimeä käyttämällä kirjoittaja kuitenkin pyrkii kiinnittämään vastaanottajan huomion ja saamaan vastauksen tai vakuuttelun sanomalleen.

(82) Nyt sanon minäkin vuorostani sinulle, rakas *Veikka*, että älä rasita itseäsi liikaa ja muista syödä vahvasti, että pysyt terveenä ja kunnossa, onks selvä? (11.2.45)

(83) Jos niin on sallittu että en palaisi, toivon Sinun rakas *Eini* voivan kaikesta selviytyä. (11.12.39)

(84) Mutta uskon, *Veikka*, että sinä minua ymmärrät jos kukaan, sekä iloni että suruni, ja siksi tässä koetankin selventää mieltäni juuri sinulle, enkä siis kirjoita mistään pakosta niinkuin toivoitkin. (27.4.44)

Erisnimen tavoin myös erilaiset hellittelynimet esiintyvät kirjeteksteissä paitsi silloin, kun puhuttelija haluaa herättää vastaanottajan huomion myös silloin, kun asia on erityisen affektiivinen. Tällaisissa tapauksissa kirjoittaja käyttää erisnimeä (ks. 85), yleisnimeä (ks. 86) tai molempia yhdessä (ks. 87). Esimerkissä 85 erisnimeä käyttämällä kirjoittaja spesifioi tekstin juuri tietylle vastaanottajalle ja osoittaa tälle, että juuri hän on kirjoittajan ajatuksissa. Esimerkissä 86 kirjoittajan tarkoituksena on muistuttaa, että hän ikävöi kotona nimenomaan perhettään, *omia rakkaitaan*. Esimerkin 87 *Veikka rakas* -muodolla on sama funktio kuin esimerkissä 85 erisnimen käytöllä: kirje on osoitettu tietylle ihmiselle, mitä kirjoittaja haluaa suoralla puhuttelulla korostaa.

(85) Voiko olla mahdollista, että hyvästelin Sinut viimeiselle matkalle silloin? Oi *Urho*, jos Sinut takaisin saisin. (27.12.39)

(86) Kiitosta vain kirjeestäsi 6/2! Sen mukana tuli jälleen miellyttävä tuulahdus sieltä kotoa *omien rakkaiteni* parista. (15.2.40)

(87) Olin juuri matkalla Oulusta tänne Kajaaniin, kun Vaalan asemalla sain kirjeesi ja uskotko, *Veikka rakas*, että se oli mieluisa yllätys, varsinkin kun kerroit olevasi jo melkein terve ja pääseväsi pian pois sairaalasta. (27.11.44)

Aineistossani hellittelynimet limittyvät useimmiten erisnimen lisäkkeeksi ja ovat siten puhuttelun keinoja siinä missä erisnimelläkin viittaaminen. Hellittelysanoille ei siis ole aineistossani erityistä paikkaa tai tilannetta. Puhuttelusanojen määrä toki vaihtelee sen mukaan, kuinka paljon kirjeissä on ylipäättään puhutteluja. Jotkut kirjeet ovat kirjoittajan omaa elämää kuvailevampia, jolloin puhutteluja ja näin ollen

puhuttelusanojakin on vähemmän, kun taas jotkut ovat selvästi kommunikoivampia ja vastaanottaja on otettu tietoisesti useammin huomioon.

Aineistoni suorat puhuttelut on kirjoitettu 2. persoonassa ja niitä esiintyy läpi aineistoni. Samassa virkkeessä voi kuitenkin esiintyä myös useampia persoonamuotoja. Monikkomuoto on keino pitää toinen mukana ja luoda mielikuvaa yhteisestä arjesta. Kirjoittaja voi myös kirjoittaa yksikön 1. persoonan kerronnan väliin puhuttelusanan, jolla osoittaa huomioivansa vastaanottajan, kuten esimerkissä 88. Koska kirjeenvaihdon tarkoitus on olla vuorovaikutuksessa toisen kanssa, tällaiset keskustelukumppanin huomioonottavat eleet ovat vuorovaikutuksen ja hyvän ilmapiirin luomisen kannalta tärkeitä.

(88) Niin, *rakas*, nyt touhuan täällä ja sinä siellä, mutta entäs vuoden perästä, millainen on ensi pääsiäinen, koetapas kuvitella? (27.3.45)

Puhutteluissa tärkeässä asemassa ovat huomionkohdistimet⁶, jotka korostavat tuttavallisten tilanteiden puhuttelun kutsufunktioita (Yli-Vakkuri 1989, 49). Yleisin huomionkohdistinsana aineistossani on *kuule*, joka esiintyy yhteensä 12 kertaa (ks. 89–91). Samassa tarkoituksessa aineistossani esiintyvät myös sanat *siis* (ks. 92), *niin* (ks. 93) ja *no* (ks. 94). Yhteistä näille huomionkohdistimille on se, että niissä on usein erisnimi jälkijäsenenä, jolloin ne velvoittavat puhuteltavan reagoimaan sanottuun asiaan (Seppänen 1989, 217). Näin ei kuitenkaan aina ole, vaan huomionkohdistimet voivat esiintyä myös itsenäisinä, kuten esimerkeissä 91–94.

(89) *Kuule*, Urho! Se alppiorvokki on nyt ihana, siinä on seitsemän kukkaa ja uusia puhkee. (xx.11.39)

(90) *Kuule Veikka*, ymmärrän niin hyvin sinua, kuinka vaikeata on sellaista epätietoisuutta kesää. (27.4.44)

(91) *Kuule*, toivoisin niin, että ettei siitä sinne tulostani aiheutuisi vaan minkäänlaista vaivaa ja vastusta kotiväellesi, sillä enhän haluaisi olla häiriöksi. (6.6.45)

(92) *Siis* hyvää yötä, rakkahin, ja kauniita unia. (21.3.45)

(93) *Niin*, *rakas*, nyt touhuan täällä ja sinä siellä, mutta entäs vuoden perästä, millainen on ensi pääsiäinen, *koetapas* kuvitella? (27.3.45)

⁶ Yli-Vakkuri (1989, 49) kutsuu näitä interjektioiksi, mutta käytän itse ISK:n (2004, 818) tavoin termiä huomionkohdistin.

(94) *No*, hei vaan, nyt! (24.4.40)

Huomionkohdistimien kaltaisiksi, mutta merkitykseltään hieman erilaisiksi sanoiksi nousivat aineistostani sanat *näet* (ks. 95) ja *näes* (ks. 96). Ne voidaan laskea huomionkohdistimiksi (ISK 2004, 818), koska ne ovat keino herätellä puhuteltavaa käsillä olevaan asiaan. *Näet* ja *näes* ovat adverbeja, joiden synonyymi on *nimittäin*. Niiden tarkoitus on liittää puhuttu asia aikaisempaan, edellä esitettyyn asiaan ja selventää tai täydentää sitä (NS), kuten esimerkeissä 95 ja 96 on tehty.

(95) Muuta postia tulee kyllä joka päivä hurjasti, niitä onnitteluja *näet*, joista puolet on tarkoitettu sinulle, omalle sulhaselleni. (11.1.45)

(96) Eilen toi Jokinen minulle 50 mk ja kuitin allekirjoitettavaksi keittiöön niin että tärähti. *Näes*, tarkastajain kahvituksesta. (14.2.40)

Lisäksi erilaiset kysymys- ja imperatiivimuotoiset (ks. 97 ja 98) verbit voidaan joissain tapauksessa laskea huomionkohdistimiksi, sillä niillä on aineistossani sama kutsuva funktio kuin *kuule*, *siis*, *no*, *niin* ja *nimittäin* -sanoilla. Joskus tällaisen verbin jälkeen vastaanottajaa puhutellaan etunimellä, kuten esimerkissä 97. Siten puhuttelija osoittaa, että kysymys on retorinen, ja sen tarkoitus on saada vastaanottajan huomio, ei varsinaista vastausta kysymykseen. Huomionkohdistimiksi voidaan myös joissain yhteyksissä laskea indikatiivimuotoiset verbit, joiden funktio on toteamus tai kehoitus, kuten esimerkissä 99. Puhuteltavaa pidetään mukana tekstissä, vaikkei se asiasisällön kannalta olisi tarpeellista.

(97) *Uskotko*, Veikka, niin pitkä ja vaikea ei se [matka] voi koskaan olla, että jos kerran haluaa, niin matkakaan ei merkitse mitään. (11.10.44)

(98) Niin, rakas, nyt touhuan täällä ja sinä siellä, mutta entäs vuoden perästä, millainen on ensi pääsiäinen, *koetapas* kuvitella? (27.3.45)

(99) Asumme nyt teltoissa, joten *arvaat*, että ei tässä ole halua pitempiin kirjoituspuuhiin. (20.12.39)

Koska suomen kielessä vältetään puhuteltavaan suoraa viittaamista, joissain tapauksissa puhuttelusubstantiivi voidaan jättää kokonaan pois ja viitata vain paikkaan (Yli-Vakkuri 1989, 50). Aineistossani tällaisia tapauksia on vain muutamia, mikä voidaan selittää kirjeiden tuttavallisella sävyllä; puhujaan voidaan ongelmitta viitata myös suoraan.

Tapauksissa, joissa puhuteltavan olinpaikka on mainittu, puhuteltavaa on puhuteltu useimmiten persoonapronominilla: ”*Sinulle siellä kaukana!*” (5.6.44). Persoonapronominin käyttö voidaan kuitenkin lukea suoraksi puhuttelutavaksi (Seppänen 1989, 196), joten paikkaan viittaavaa puhuttelumuotoa voidaan pitää aineistossani harvinaisena. Persoonapronominittomia, paikkaan viittaavia puhutteluja on talvisodan aikaisessa aineistossani muutamia, ja niissäkin tapauksissa ilmipantu puhuttelu on tarpeeton. Sekä esimerkissä 100 että esimerkissä 101 paikkaan viittaaminen on riittävä keino osoittaa, kenelle puhuttelu on suunnattu.

(100) Saan taas tulemaan kirjeen *sinne* nopeammin kuin postitse, joten käytän tilaisuutta hyväkseni. (19.2.40)

(101) Mitään kummempia ei kuulu, mutta luulen, että mielellänne *siellä* otatte tervehdykseni vastaan. (6.4.40)

Suurin osa aineistoni puhutteluista on kirjoitettu yksikön 2. persoonassa. Sen lisäksi myös monikon 1. ja etenkin talvisota-aineistossani monikon 2. persoona ovat aineistossani esiintyviä persoonamuotoja. Joissakin tapauksissa persoonamuodot ovat moninaiset, ja yhdessä virkkeessä voi esiintyä monia eri persoonamuotoja, kuten esimerkissä 102. Kuten puheessakin myös kirjeessä rajanveto kielenainesten piirteiden välille voi joissain tapauksissa olla haastavaa.

(102) Uskollisuus on *meillä* täydellistä molemmin puolin, on niin kiva kun saa luottaa siihen, *tiedän*, että niin *teet sinäkin*. (22.4.45)

Monikon 1. persoonan käyttö pysyy kohtalaisen muuttumattomana talvisota-aineistossani, mutta lisääntyy huomattavasti jatkosota-aineistossani kirjoittajien suhteen edetessä. Yksikkömuotoinen kerronta ja puhuttelu eivät katoa, ja monikkomuotoistakin esiintyy jo ensimmäisestä kirjeestä lähtien, mutta jatkosota-aineistoni puolivälin kohdalla on selvästi havaittavissa monikkomuodon lisääntyminen. Tätä voidaan selittää sillä, että kihlauksen hyväksymisen jälkeen suhde on entistä vakaammalla pohjalla, jolloin kahdesta yksilöstä tulee yksi pariskunta ja ajattelu muuttuu monikkomuotoiseksi. Talvisota-aineistossani monikkomuoto esiintyy samasta syystä jo aineistoni alusta lähtien: suhde on jo vakaa ja osapuolet mieltävät itsensä ja toisensa *meiksi*.

Yksikön 1. persoonan muotoinen kerronta ei vähene eikä yksikön 2. persoonapronominin käyttö puhutteluissa katoa kummassakaan aineistossani monikkomuodosta huolimatta, mutta monikkomuotoinen tulevaisuuden maalailu yleistyy aineistoni loppua kohden huomattavasti etenkin jatkosodan kirjeissä (ks. 103 ja 104). Syiksi voidaan olettaa kihlauksen aikaansaama luottamus, takanapäin oleva yhteinen uudenvuoden vietto ja edessä häämöttävä yhteinen juhannus sekä se, että aineistoni puolivälin aikoihin kirjeenvaihto on kestänyt noin vuoden. Osapuolet ovat siis ehtineet tutustua toisiinsa. Talvisota-aineistossani vastaavaa esiintyy silloin, kun kirjeiden kirjoittajat selvästi ikävöivät toisiaan (ks. 105 ja 106) tai sodassa on tapahtunut jotain erityistä, eikä toisen näkemisestä uudelleen ole varmuutta (ks. 107).

(103) Se tulee varmasti olemaan hauskin juhannus, *meidän juhannuksemme*, sinun ja minun. Silloin on tämä pitkä erokin ohi ja *saamme* jonkun päivän viettää onnellista jälleennäkemisen aikaa. (8.3.45)

(104) Sen jälkeenhän *jatkamme* yhdessä ja *meidän* on toivottava ja rukoiltava, että *saisimme* pysyväisen onnen luoksemme. Vaikka *uskomme* ja *luotamme* siihen, että *tulemme* onnellisiksi, niin sittenkään ei tiedä mitä elämä tuo tullessaan [–]. (2.3.45)

(105) Tämän uuden vuoden alan rukouksin että yhdessä *saisimme* jatkaa *elämäntehtävämme* täyttämistä. (1.1.40)

(106) Hauskaa on elää toivossa, että Teidät kaikki vielä joskus tapaan ja *saamme* yhdessä kanssanne elämän onnesta nauttia. (20.1.40)

(107) En osaa sanoa miten kauan olemme näillä main. Kaikki tietysti riippuu tilanteen kehityksestä. *Toivokaamme*, että asiat pian hyvään suuntaan selviäisivät. (29.1.40)

7 TUNTEENILMAISU SOTA-AJAN KIRJEISSÄ

Tunteet ovat kokemuksia, joita ulkopuolisen on vaikea havainnoida. Siksi niiden tieteellinen tutkiminen on vaikeaa. (Siironen 2001, 16.) Myös tunteiden määrittely on hankalaa, sillä eri tutkijoiden välillä on erimielisyyksiä siitä, mitkä lasketaan tunteiksi (mt. 17). Tässä tutkielmassa lähdän liikkeelle tunteidentutkija Paul Ekmanin ajatuksesta, että perustunteita ovat onnellisuus, suru, inho, hämmästys, viha ja pelko (mp.).

Affektiivisuutta voidaan ilmaista kirjoitetussa kielessä substantiiveilla, adjektiiveilla, verbeillä, olotilanilmauksilla, toistoilla, idiomeilla, fraaseilla, kuvailemisella, välimerkeillä, huudahduksilla ja puhutteluilla (Makkonen-Craig 2006, 104–105; Kankaanpää 2006, 161–185). Keinot tunteenilmaisuun ovat siis monet, vaikka nonverbaalisia keinoja, kuten ilmeitä, eleitä ja äänenpainoja, ei voitaisikaan käyttää. Tarkastelen tunteenilmaisun menettelytapoja tässä luvussa. Idiomeihin ja fraaseihin en kuitenkaan paneudu tämän tarkemmin, sillä omassa aineistossani tunnetta ei ilmaista niiden avulla.

7.1 Substantiivit, adjektiivit ja verbit

Kuten tunteiden määrittely, myös se, mitkä sanat voidaan tulkita tunnesanoiksi, on hankalaa. Erityisesti verbien kohdalla voi syntyä helposti monitulkintaisuutta, sillä kirjoittajan tarkoitusperät eivät aina vastaa sitä, miten vastaanottaja kyseisen verbin tulkitsee. Kirjoittaja saattaa esimerkiksi kuvailla päivänsä tapahtumia ja käyttää verbejä, jotka voitaisiin tulkita tunteikkaiksi, vaikkei niitä sellaisiksi ole tarkoitettu. Tästä syystä olen rajannut tarkasteltavat verbit sellaisiin verbeihin, jotka itse arvioin viittaavan tunteisiin tai psyykkisiin toimintoihin. Ulkopuolelle olen siis jättänyt esimerkiksi fyysisiin tuntemuksiin liittyvät tai fyysisiä toimintoja ilmaisevat verbit, kuten *väsyttää*, vaikka niitä olisikin käytetty metaforisesti (”Olen väsynyt odottamaan.”). Kirjeaineiston kanssa tämä jako on kuitenkin sikäli haastava, että esimerkiksi *aurattaa-* ja *auraa-*verbien voidaan nähdä liittyvän fyysisiin toimintoihin, mutta se selvästi viittaa myös iloisuudesta syntyneeseen reaktioon, kuten esimerkissä 108.

(108) Näkisitpä nyt millaisessa asennossa kirjoitan tätä. Äiti kävi juuri tässä ja *nauroi* istumistani. (22.4.40)

Aineistossani esiintyviä, selvästi tunnetta ilmaisevia verbejä olen luetellut taulukossa 6 niiden yleisyyden perusteella. Taulukossa lueteltujen verbien lisäksi aineistossani on mukana verbejä, jotka voidaan tulkita tunnetta ilmaiseviksi vain esimerkiksi kontekstin perusteella.

TAULUKKO 6. Aineistossani käytetyt tunnetta ilmaisevat verbit.

Tunnetta ilmaiseva verbi	Esiintymismäärä talvisodan aineistossani	Esiintymismäärä jatkosodan aineistossani	Esiintymismäärä yhteensä
<i>pelätä/pelottaa/pelästyä</i>	7	5	12
<i>harmittaa</i>	3	1	4
<i>pettyä</i>	2	0	2
<i>surra/surettaa</i>	2	0	2
<i>katua</i>	0	2	2
<i>ikäväidä</i>	0	3	3
<i>kainostuttaa/ujostuttaa</i>	0	2	2
<i>haluttaa</i>	1	3	4

Yksi paljon käytetty tunteenilmaisun keino aineistossani on *tuntua*-verbi. Se kertoo kirjeen vastaanottajalle heti, että kyseessä on kirjoittajan oma tunne. *Tuntua*-verbin kanssa kirjoittajat käyttävät adjektiivia, joka on useimmiten ablatiivimuotoinen. *Tuntua joltakin* -ilmaus on yksinkertainen ja tehokas keino ilmaista affektiivisuutta, eikä toiselle osapuolelle jää epäselvyyttä kirjoittajan tarkoituseristä.

(109) *Tuntuu* niin *hyvältä* nyt kun sentään kirjeet alkaa kulkea! (13.1.40)

Kun aineistossani on ilmaistu tunnetta verbin avulla, on lauseessa yleensä mukana objekti. Tunteen aiheuttaja mainitaan suurimmassa osassa tunteenilmaisuja. Usein ilmiobjekti on rakenteeltaan lausemainen, kuten esimerkeissä 110–112. Vaikka aineistoni kirjeiden tarkoitus voidaan nähdä pääasiassa interaktionaaliseksi, on myös

tiedonvälitys olennaisessa roolissa. Siksi kirjoittajat suosivat tunnetta ilmaistessaan ilmiobjektia: vastaanottajan halutaan tietävän tarkalleen, mikä minkäkin tunnereaktion aiheuttaa.

(110) Surettaa se, *että joudutte sinne niin erilaiseen ilmastoon*, kuinka mahdat pysyä terveenä. (15.12.39)

(111) Hyvältä tuntui kuulla sitä ja onnittelen saavutuksistanne, mutta väkisinkin tulee mieli apeaksi, kun ajattelee, *että jokainen voitto vaatii väkisinkin uhreja myös tällä puolella, vaikkapa vähemmänkin*. (5.1.40)

(112) Pelkään, *että sinä et mielelläsi sieltä kesken pois lähtisi*. (18.2.40)

Aineistoni verbeistä eniten käytetyksi nousi *toivoa*. Kielitoimiston sanakirja määrittelee *toivoa*-verbin ensisijaisesti 'haluta hartaasti, odottaa, että jokin haave, suunnitelma, aie, odotus, toive, toivomus toteutuu; suhtautua johonkin toiveikkaasti.' Tämä määritelmä sopii suurimpaan osaan aineistoni *toivoa*-verbeistä, ja näissä verbeissä on yleensä hyvin affektiivinen vivahde. Niitä *toivoa*-verbejä, jotka oman tulkintani mukaan ovat tunnepitoisia, on aineistossani yhteensä 34.

Toivoa-verbiä käytetään aineistossani useimmiten sellaisissa yhteyksissä, joissa kirjoittaja haluaa ilmaista jotain pariskunnan kumpaankin osapuoleen tai heidän suhteeseensa liittyvää toivetta. Erityisesti tämä tekee aineistoni *toivoa*-verbeistä affektiivisia. Niitä on aineistossani käytetty sangen vähän muualla kuin näissä yhteyksissä, eikä niillä ole samanlaista affektiivista funktiota. Siksi olen huomionut vain ne *toivoa*-verbit, jotka viittaavat jotenkin tunteelliseen ilmaisuun ja toisen huomiointiin.

(113) En osaa sanoa miten kauan olemme näillä main. Kaikki tietysti riippuu tilanteen kehityksestä. *Toivokaamme*, että asiat pian hyvään suuntaan selviäisivät. (29.1.40)

(114) *Toivoin*, että nyt, kun Hämäläinen palaa lomaltaan että Sinäkin pääsisit jo vuorollesi, mutta kuulin Jokiselta että hänelle kai haetaan loman pidennystä, että hän käyttäisi vähän aikaa vehnämyllyä. (14.4.40)

(115) Voi kuinka paljon me odotamme ensi kesältä, kunpa se olisi odotustemme mukainen eikä toisi mitään pettymyksiä, sitä *toivomme* yhdessä ja uskomme myöskin saavuttavamme täydellisen onnen. (21.3.45)

(116) Pian tulee posti, tuokohan se kirjeen sinulta, oma Veikkani, *toivon* ainakin. (18.4.45)

Esimerkissä 113 monikkomuotoinen *toivoo*-verbi osoittaa pariskunnan välistä yhteyttä ja sitä, että heillä on yhteiset tulevaisuudentavoitteet ja -toiveet. Esimerkissä 114 verbi on yksikkömuodossa, mutta viestin sanoma koskettaa kuitenkin kirjeenvaihdon molempia osapuolia. Esimerkissä 15 on käytetty monikkumuotoa, ja *toivoo*-verbin lisäksi *yhdessä*-sana luo yhteenkuuluvuuden tunnetta ja antaa kirjeelle affektiivisen sävyn. Esimerkin 116 *toivoo*-verbi on yksikkömuodossa, eikä virkkeessä ole yhteisen tulevaisuuden maalailua, mutta verbi kuitenkin osoittaa vastaanottajalle, että kirjoittaja ajattelee häntä.

Substantiivit ja adjektiivit ovat helpommin tulkittavissa tunteellisiksi sanoiksi kuin verbit. Aineistoni hellittelysanat ovat suurimmaksi osaksi hyvin tunteellisia, ja nekin sanat, joita tavallisesti voitaisiin pitää sängen neutraaleina, ovat aineistossani tulkittavissa tunteikkaiksi asiayhteyden perusteella (ks. 117 ja 118). Hellittelynimiä käytetään ilmaisemaan empaattisuutta ja myönteisiä tunteita, ja niitä käytetään aineistossani niin tervehdyksissä kuin juoksevassakin tekstissä. Näin tunnetta pyritään ilmaisemaan vaivattomasti pitkin kirjeen, joka voidaan tässä tapauksessa mieltää vuorovaikutustilanteeksi. Kirjoittajat haluavat muistuttaa kirjeiden vastaanottajaa tunteistaan koko vuorovaikutustilanteen ajan, ei vain alku- ja lopputervehdyksissä. Kuitenkin, kuten luvussa 6.2.1 totesin, vastaanottajaan viitataan aineistossani suoraan lähinnä alku- ja lopputervehdyksissä, joista myös tunteenilmaisu on selkeimmin nähtävissä (ks. 119 ja 120).

(117) Minä tulen varmasti näkemään elämäni kauneimman juhannuksen [--] sinun rinnallasi, rakas oma *sulhaseni* [--]. (21.3.45.)

(118) Oma rakas *joukkoni* ! (4.4.40)

(119) Kalleimpani! (13.12.39)

(120) Sinä rakas! (13.1.45; 22.2.45; 13.5.45)

Hellittelysanojen lisäksi tunnetta ilmaistaan aineistossani erilaisten adjektiivien avulla. Usein rakenne tällaisissa tapauksissa on *olla*-verbi + adjektiivi. Adjektiivien kohdalla tunteenilmaisun tarkastelu vaatii usein asiayhteyden tietämystä, sillä esimerkiksi adjektiivit *kiitollinen* (ks. 121) ja *epävarma* (ks. 122) eivät välttämättä ilmaise tunnetta sellaisenaan, mutta kontekstissaan ne voidaan nähdä hyvinkin tunteellisena.

(121) Kuinka sanomattoman *kiitollisia* saamme olla hänelle, joka johtaa ihmiskohtaloita! (16.3.40)

(122) *En ole* enää yhtään *epävarma*, vaan tiedän nyt varmasti, että tämä ei voi muuta olla kun oikeata rakkautta. (14.11.44)

Erityisesti jatkosodan aikaisessa aineistossani adjektiiveja on käytetty paljon. Selkeästi yleisin on adjektiivi *kiva*, joka on sangen neutraali, mutta kuitenkin ilmentää puhujan suhtautumista kyseiseen asiaan. Usein tilanteissa, jossa *kiva*-sanaa on käytetty tunteen ilmaisemisessa, konteksti on muuten hyvin tunteellinen, jolloin varsinainen adjektiivi voi olla hieman neutraalimpi (ks. 123). Muita usein esiintyviä adjektiiveja jatkosota-aineistossani ovat *hauska*, *onnellinen* (ks. 124) ja *mukava* (ks. 125). Talvisota-aineistossani adjektiivien käyttö ei ole aivan yhtä runsasta, eivätkä kirjoittajat korosta sanomaansa adjektiivien avulla yhtä voimakkaasti kuin jatkosodan kirjeiden kirjoittaja. Kuitenkin myös talvisodan kirjeissä adjektiiveja on käytetty paljon, ja niissäkin yleisimmät ovat *hauska* (ks. 126 ja 127) ja *onnellinen* (ks. 127 ja 128).

(123) Uskollisuus on meillä täydellistä molemmin puolin, on niin *kiva* kun saa luottaa siihen, tiedän, että niin teet sinäkin. (22.4.45)

(124) Se tulee varmasti olemaan *hauskin* juhannus, meidän juhannuksemme, sinun ja minun. Silloin on tämä pitkä erokin ohi ja saamme jonkun päivän viettää *onnellista* jälleennäkemisen aikaa. (8.3.45)

(125) Kyllähän uskon kun kerran olet luvannut ja olihan taas *mukava* kuullakin se. (2.3.45)

(126) Oli *hauskaa*, että hän voi viedä kotiin niin *iloisia* terveisiä, että Mikko oli lomalla ja Sinä elit. (16.3.40)

(127) En vielä huomannutkaan kiittää niistä kuvista. Kiitos! *Hauskoja* kuvia. Monta kertaa olen tämän päivän kuluessa ne esiin kaivanut ja *onnellisena* katsellut. (25.3.40)

(128) Nyt olenkin sitä *onnellisempi* jos silloin olikin ikäviä aikoja kestettävänä. (21.3.45)

Kummassakin aineistossani on käytetty jonkin verran negatiivissävytteisiä adjektiiveja ja substantiiveja vahvistamaan kirjoittajan sanomaa. Joissain tapauksissa sanat ovat negatiivisia vain asiayhteyden perusteella, kuten aiemmin tässä luvussa totesin. Ne voivat olla adjektiiveja, jotka vahvistavat sanottua asiaa ja ilmentävät kirjoittajan suhtautumista, tai substantiiveja, jotka voidaan joissain tapauksissa tulkita hellittely- tai

haukkumasanoiksi. Kuten luvussa 6.1.2 totesin, aineistoni puhuttelusanoissa ei esiinny haukkumasanoja, mutta muita asioita kuvailtaessa niitä on käytetty jonkin verran (ks. 129). Osan sanoista voi sijoittaa hellittely- ja haukkumasanojen väliin, kuten esimerkin 129 sanan *raukkoja*, esimerkin 130 sanan *poloisia* ja esimerkin 131 sanan *ressukka*

(129) Olisi sitä kelvannut *inhoittavan* ryssänkin kuulla. Sääli tulee niitä *raukkoja* jotka sieltä ajetaan hyökkäykseen ohuissa vaatteissa ja valheen voimalla. (xx.12.39)

(130) Ei puhuttu Suomen taisteluista mitään, mutta osatovereita kuuluu meillä olevan etelässä. Voi *poloisia* heitäkin! (xx.12.39)

(131) Kylläpä sinä *ressukka* olet saanut matkustella jos nyt taas lähdet liikkeelle. (12.4.45)

7.2 Kysymykset, huudahdukset ja välimerkit

Mari Siiroisen (2001, 31) mukaan olennainen tekijä tunneverbien kohdalla on kokija, jonka tietoisuuden asiantila vaikuttaa. Aineistossani kokija on poikkeuksetta joko kirjeen kirjoittaja tai vastaanottaja. Kirjoittaja ilmaisee omia tunteitaan tai tiedustelee vastaanottajan tunteita. Huomattavasti yleisempää on omien tunteiden ilmaisu. Se on luonnollista, koska toisen ihmisen tunteita on mahdoton tietää varmasti: näin ollen kirjoittaja ei voi ilmaista vastaanottajan tunnetta. Toisen tunteiden tiedustelu ei myöskään ole varsinaista tunteenilmaisua, joten en paneudu siihen tässä tutkielmassa tämän enempää. Poikkeuksena ovat ne tilanteet, joissa kirjoittajan oma tunne välittyy kysymyksen avulla vastaanottajalle, kuten esimerkeissä 132–134.

(132) Kyllä olisi meille ihana, jos pääsisit, vaikka edes vaan lomalle. Vaikka tietysti olisi lähtö taas kauhean ikävä. *Mitä Sinä itse ajattelisit kokonaan pois pääsystä?* (14.2.40)

(133) *Tuntuisiko vaikealta erota velvollisuuksista siellä ja erota toisista aseveljistä? Pelkään, että taitaisi niin olla?* (14.2.40)

(134) Ehkä ne matkustelemiset eivät ole hyväksi kun et ole vielä aivan kunnossa, *vai mitä luulet?* (18.12.44)

Esimerkeissä 132 ja 134 kirjoittaja ilmaisee ensin oman mielipiteensä ja tuntemuksensa, jonka jälkeen hän tiedustelee vastaanottajan ajatuksia. Näin hän kertoo toiselle omista tunteistaan ja siten johdattelee myös vastaanottajan tuntemuksia haluamaansa suuntaan. Kysymyksessä näkyy sekä kirjoittajan oma näkökulma että pelko siitä, että vastaanottaja on asiasta eri mieltä. Esimerkissä 133, joka on saman kirjeen samasta kappaleesta kuin esimerkki 132, tämä näkemys vahvistuu: kirjoittaja tiedustelee vastaanottajan näkemystä ja ilmaisee samalla oman pelkonsa niistä. Kirjoittajan tunne välittyy jokaisessa esimerkissä sekä kysymyksessä itsessään että sitä edeltävässä toteamuksessa.

Tunnetta voidaan ilmaista myös sellaisen kysymyksen tai toteamuksen avulla, joka ei suoraan puhuttele vastaanottajaa, mutta josta käy selväksi kirjoittajan mieliala. Esimerkissä 135 kirjoittaja esittää kysymyksen, joka kielii turhautumisesta pariskunnan välistä välimatkaa kohtaan. Kysymystä ei ole tarkoitettu suoraan vastaanottajalle, eikä siihen odoteta vastausta, vaan sen tarkoitus on kertoa toiselle, miltä välimatka kirjoittajasta itsestään tuntuu. Myös virkkeen muotoilu vahvistaa tunteenilmaisua: *niin hirveän* pitkä matka kielii siitä, että kirjoittajasta tuntuu kurjalta olla sulhasestaan niin kaukana.

(135) Miksi pitääkään tämän matkan olla niin hirveän pitkän? (17.3.45)

Huudahdukset ovat eräänlaisia huomionkohdistimia. Ne voivat olla itsenäisiä lausekkeita, jotka eivät ole täydennettävissä lauseiksi. Kuten useimpien tunteenilmaisun keinojen, myös affektiivisen huudahduksen tulkinta on tehtävä kontekstin varassa. Huudahdukset ovat keino esittää erilaisia tunteita ja kommentteja. (ISK 2004, 1628–1629.) Aineistossani huudahduksia on melko vähän. Ne ovat tekstin seassa, eikä niillä ole suurta merkitystä kirjeen sisällön kannalta. Aineistoni huudahdusten tarkoitus on nimenomaan ilmaista kirjoittajan tunnetilaa ja kantaa kyseiseen asiaan. Esimerkistä 136 huudahdus *huh, huh!* ilmaisee kirjoittajan pelkoa ja jännitystä hammaslääkärikäyntiä kohtaan, vaikkei hän kirjeessä sitä suoraan sanokaan. Esimerkissä 137 kirjoittaja haluaa vastaanottajan huomion ennen jotakin tärkeää asiaa, ja esimerkissä 138 huudahduksen tarkoituksena on ilmaista myötätuntoa ja empatiaa.

(136) Huomenna on edessä jälleen hammaslääkärissä käynti, *huh, huh!* (17.5.45)

(137) Kuule, Urho! (xx.11.1939)

(138) Ei puhuttu Suomen taisteluista mitään, mutta osatovereita kuuluu meillä olevan etelässä. *Voi poloisia heitäkin!* (xx.12.39)

Välimerkeillä, etenkin huutomerkillä, on suuri rooli tunteenilmaisussa. Ne varmistavat, että vastaanottaja ymmärtää lauseen affektiiviseksi ilmaisuksi. Välimerkeillä voidaan myös ohjata vastaanottajan tulkintaa ja huomion kohdistamista toivottuun asiaan. (Makkonen-Craig 2006, 105.) Aineistossani välimerkkejä on käytetty varsin maltillisesti. Kysymysmerkkiä on käytetty oikeinkirjoitusnormien mukaisesti eli vain kysymyslauseissa, joissa mahdollista affektiivisuutta on osoitettu muilla keinoin. Ainoa poikkeus on esimerkki 139, jossa oman toteamuksen jälkeen on käytetty pisteen sijasta kysymysmerkkiä, vaikkei kyseessä olekaan kysymyslause. Kyseessä saattaa olla kirjoittajan kirjoitusvirhe, tai sitten kirjoittaja haluaa ilmaista omaa pelkoaan ja saada vastaanottajalta joko varmuuden tai vakuutuksen siitä, että pelko on turha.

(139) Tuntuisiko vaikealta erota velvollisuuksista siellä ja erota toisista aseveljistä? *Pelkään, että taitaisi niin olla?* (14.2.40)

Huutomerkkiä on käytetty aineistossani välimerkeistä selvästi eniten. Sitä esiintyy paitsi huudahduksissa myös toivotuksissa ja sellaisissa virkkeissä, jossa kirjoittajan tarkoituksena on selvästi painottaa sanomaansa. Kuten Makkonen-Craig (2006, 105) toteaa, on huutomerkkin rooli affektiivisuuden varmistajana myös oman aineistoni perusteella tärkeä.

(140) Hyvä Jumala taivaassa Sinua auttakoon ja minua tässä tuskassa! Oi, ethän ole kaatunut, ethän joutunut vangiksi?? (27.12.39)

(141) Tuntuu niin hyvältä nyt kun sentään kirjeet alkaa kulkea! (13.1.40)

(142) Hukkaan menivät taas hyvät toiveet! Tiistai-iltana, kun ilmoitettiin radiossa, että 4 ikäluokkaa lasketaan Teistä pois, olin jo niin mielissäni, että varmasti jo lauantaina pääset kotiin! Mutta ei! Pohjoiseenpa Teidät sittenkin määrättiin, ja Sinä olet kai sitten alle tuosta neljästä. Ei näytä olevan toiveitakaan! (4.4.40)

(143) Onko siellä vielä miinoja, muistakin varoa niitä! (15.2.45)

Esimerkissä 140 kirjoittajan affektiivisuus näkyy erityisen selvästi välimerkkien ansiosta. Pelkästään huutomerkki olisi hyvin affektiivinen virkkeenlopetus, mutta kaksi

kysymysmerkkiä seuraavan virkkeen jälkeen korostaa, että kirjoittaja on ollut tunteiden vallassa kirjoittaessaan kirjettä. Lisäksi pikkusana *oi* virkkeen alussa paljastaa, että kirjoittaja on ollut peloissaan ja tunteellisena kirjoittaessaan kirjettä.

Esimerkeissä 141 ja 143 huutomerkkeillä korostetaan yhden virkkeen sanomaa, kun taas esimerkeissä 140 ja 142 välimerkkejä käytetään useassa peräkkäisessä virkkeessä. Näissä tapauksissa affektiivisuus on erityisen selvästi nähtävillä. Etenkin esimerkki 142:n välimerkkien käyttö kielii selkeästi siitä, että kirjoittaja on kirjoittanut kirjeen tunteiden vallassa.

Kysymys- ja huutomerkkien lisäksi aineistossani ei juurikaan ole affektiivisuutta ilmaisevia välimerkkejä. Muutamassa jatkosota-aineistoni kirjeessä on käytetty kolmea pistettä tai kahta ajatusviivaa, jotka osoittavat, että aiheesta puhuminen ja sen ajattelemisen jännittävät kirjoittajaa (ks. 143–145). Esimerkissä 143 kirjoittaja on aiemmissa kirjeissään maininnut lähestyvän vihkimistilaisuuden, ja viitatessaan siihen uudestaan hän ikään kuin häivyttää sen kolmea pistettä käyttämällä – ikään kuin ei uskaltaisi edes sanoa sitä ääneen. Samoin esimerkissä 144 kiusalliseksi koettu asia häivytetään pisteiden ja esimerkissä 145 ajatusviivojen avulla.

(143) Tulethan sinäkin, rakas, sitten joskus Loimaalle, ja siellä kai tapahtuu sitten myös se tärkeä... (18.4.45)

(144) Mutta olethan oma sulhaseni ja siksi rohkaisen itseni ja laitan sinulle, rakas, monta, monta suukkoa.. (21.3.45)

(145) Et usko, kuinka hauskaa työtä on kutominen varsinkin kun saa kutoa oikein omaa kangasta, ja sitten joskus tulevat ne komistamaan sitä kotia, jossa olemme vain me, sinä ja minä ja sitten joskus myöskin – – no saat arvata mitä ajattelin. (11.2.45)

Yleisesti ottaen välimerkkejä on käytetty pelkästään tunteenilmaisuun aineistossani melko vähän, vain muutamassa kohdassa. Selvästi suurin osa välimerkeistä on oikeinkirjoitusnormien mukaisissa paikoissa esimerkiksi kysymyslauseiden jälkeen ja tervehdysten yhteydessä. Etenkin alkutervehdysten jälkeen huutomerkki on enemmän sääntö kuin poikkeus, ja jatkosodan aikaisissa kirjeissäni jokaisen alkutervehdyksen jälkeen on käytetty huutomerkkiä (ks. 146). Talvisodan kirjeissäkin se on suurimassa osassa tervehdyksiä (ks. 147).

(146) Rakas oma Veikka! (25.1.45)

(147) Rakas mieheni! (25.10.39)

7.3 Toistot

ISK:n (2004, 1634–1635) mukaan periaatteessa minkä tahansa sanaluokan sana voidaan toistaa. Toiston välittämä lisäsävy osoittaa useimmiten kuvauksen kohteen jatkuvuutta, runsautta tai kuvattavan tunteen tai kokemuksen intensiteettiä (mp.). Aineistossani toistoa on käytetty painottamaan sanottua asiaa ja varmistamaan, että vastaanottaja on ymmärtänyt kirjoittajan olevan tosissaan.

(148) *Muistakin*, Veikka kulta, sitten olla varovainen, kun siellä on niitä miinoja, *muistathan?* (11.1.45)

(149) Tätä satukirjaa *lukevat* varmasti vanhat sekä nuoret ja myös siltä väliltä, siis myöskin 25-vuotias voi *lukea* näitä satuja olematta silti lapsi. Niin että rupeapa *lukemaan*, Veikka, nyt satuja. (5.6.44)

Toistamalla jotakin tiettyä sanaa kirjoittaja välittää samalla affektiivista ilmaisua. Suuri osa aineistoni toistoista on verbien toistoa, kuten esimerkeissä 148 ja 149. Esimerkissä 148 painottaessaan varovaisuuden muistamista kirjoittaja osoittaa, että kirjeen vastaanottaja on hänelle tärkeä. Hän on huolissaan sulhasestaan, ja ilmaisee sen painottamalla ja vaatimalla lupausta olla varovainen. Esimerkissä 149 toistoa on käytetty hieman hermostuneen oloisesti: kirjoittaja lienee hieman jännittynyt lähettäessään vastaanottajalle lahjaksi satukirjan ja purkaa jännitystään toistamalla itseään ja vakuuttamalla sekä itsensä että vastaanottajan lahjan tarpeellisuudesta.

Muiden kuin verbien toistoa on aineistossani verrattain vähän. Adjektiivin tai substantiivin toisto on kuitenkin mahdollista, ja esimerkissä 150 näin on tehty. Tällöin tarkoituksena on painottaa vastaanottajan määrittelyä tietynlaiseksi tai vahvistaa sanottua asiaa. Esimerkissä 150 kirjeen kirjoittaja haluaa painottaa, että vastaanottaja on hänelle rakas, ja samalla tehdä omat tunteensa selväksi. Esimerkissä 151 kirjoittaja on toistanut persoonapronominia ja siten tehnyt selväksi, että odottaa juuri vastaanottajaa kotiin. Esimerkki 152:ssä toistettu *sydän*, *sydänterveisemme* korostaa

lopputervehdyksen tunteellisuutta, vastaanottajan tärkeyttä ja sitä, kuinka paljon kirjoittaja häntä ikävöi.

(150) Voin nyt sanoa vaikka 1000 kertaa sinulle Veikka, että *rakas, rakas..* (14.11.44)

(151) Tänään tuli yllätyksenä lomalle Väinö Lahtinen Lapista. [--] Jokinen luuli häntä ensin *Sinuksi* kun kassan ikkunasta katseli. Jokseenkin samaa kokoa, mutta tummempi kuin *Sinä*. Olisitpas se nyt ollut *Sinä!* (29.1.40)

(152) *Sydän, sydänterveisemme!* Kunpa saisin taas kirjeen! Voi hyvin! (20.1.40)

7.4 Kirjoittajan läsnäolo

Kirjoittajan oma läsnäolo on kirjeissä tärkeää sen kannalta, millaisena kirje ja sen sanoma välittyvät vastaanottajalle. Kirjoitettu kieli on vuorovaikutusta kuten puhuttukin, ja myös kirjoitetussa kielessä kirjoittajan läsnäolo on olennaisessa asemassa (Makkonen-Craig 2005, 13). Läsnäolo näkyy kirjoittajan itseensä tai kirjoittajaan ja vastaanottajaan viittaamisella (mt. 221–225). Sivusin tätä luvussa 6.1.3 pronominilla puhuttelemista tarkastellessani, mutta se on myös tunteenilmaisun kannalta olennaista. Viittaamalla itseensä (*minä*) tai itseensä ja lukijaan (*me*) kirjoittaja pyrkii luomaan läheistä suhdetta vastaanottajaan kirjeen välityksellä, vaikka välimatka olisi pitkä. Tekstin henkilöinti on tärkeää, jotta se ei jää etäiseksi tai kylmäksi.

Makkonen-Craig (2005) on tarkastellut toimittajan läsnäoloa sanomalehtiteksteissä. Huomioita ei ilman muuta voi yhdistää kirjeteksteihin, mutta olen hyödyntänyt Makkonen-Craigin näkemyksiä kirjeiden kirjoittajan läsnäoloa tarkastellessani. Sanomalehtiteksteissä kirjoittaja voi ajatella olevansa vastaanottajan kanssa samassa hetkessä luomalla yhteyden lukijaan ja pitämällä hänet mukana tilanteessa (mt. 224). Aineistoni tukee tällaista ajatusta myös kirjetekstien osalta, sillä esimerkiksi hyvän yön toivotukset lopputervehdyksinä ovat juuri tällaisia tilanteita. Kirjoittaja on itse menossa nukkumaan ja toivottaa vastaanottajalle hyvää yötä aivan kuin tämä olisi itsekin läsnä, kuten esimerkissä 153.

(153) Siis *hyvää yötä, rakkahin, ja kauniita unia.* (21.3.45)

Kirjoittaja pyrkii vuorovaikuttavilla teksteillään antamaan lukijalle kokemuksen siitä, että teksti on kirjoitettu juuri hänelle (Makkonen-Craig 2005, 224). Tämä näkyy aineistossani paitsi vastaanottajaan suoraan viittaamalla myös *me*-muotoa käyttämällä, yhteistä tulevaisuutta maalailemalla, kuvailemalla, referoinnilla ja erilaisilla liitepartikkeleilla. Tällaisilla keinoilla kirjoittaja osoittaa, että vastaanottaja on hänen mielessään koko kirjoitusprosessin ajan ja määrittää sitä, mitä ja miten kirjoittaja tekstinsä kirjoittaa (mp.).

Yhteisen tulevaisuuden maalailu on osoitus siitä, että kirjeen kirjoittaja haluaa jatkaa elämäänsä juuri vastaanottajan kanssa. Tätä esiintyy sekä talvi- että jatkosodan aikaisessa aineistossani paljon. Tulevaisuuden maalailu on kuitenkin aineistoissani sikäli erilaista, että kirjoittajien väliset suhteet ovat erilaiset. Talvisodan aineistossani tulevaisuuden suunnittelu on ”vanhaan palaamista.” Kirjoittajat odottavat sodan loppumista päästäkseen palaamaan yhteiseen arkeensa, jollaista heidän elämänsä ennen sotaa oli (ks. 154). Jatkosodan kirjeissä on taas selkeästi havaittavissa se, että suhde on vielä tuore ja kehittymässä, eikä yhteiseloa ole vielä takana (ks. 155). Jatkosodan aineistossani tulevaisuuden kuvailu onkin siksi romantisoidumpaa kuin talvisota-aineistossa, jossa odotukset tulevaa elämää kohtaan ovat arkisemmat.

(154) Hauskaa on elää toivossa, että Teidät kaikki vielä joskus tapaan ja saamme yhdessä kanssanne elämän onnesta nauttia. (21.1.40)

(155) Niinpä se tuokin hyvää vauhtia kesää yhä lähemmäksi ja lähemmäksi, sitä kesää, joka on meille sinun kanssasi, rakas Veikka, merkitsevä niin paljon ja tuova uuden käänteen elämäämme. Sen jälkeenhän jatkamme yhdessä ja meidän on toivottava ja rukoiltava, että saisimme pysyvällisen onnen luoksemme. (2.3.45)

Kuvailu ja narratiivisuus ovat toimivia läsnäolon keinoja. Kuvailemalla yksityiskohtaisesti elämäänsä ja esimerkiksi päivänsä tapahtumia kirjoittaja pitää vastaanottajaa mukana arjessaan ja syventää näin tunnesidettä heidän välillään. Tapahtumien kuvailulla ja niihin liittyvien yksityiskohtien kerronnalla kirjoittaja tuottaa tapahtumista totuudenmukaisen vaikutelman, jonka lukija pääsee ikään kuin elämään itsekin kirjoittajan kuvailun kautta (Jokinen 1999, 144). Aineistossani tätä käytetään paljon, mikä on odotettavaa kirjeiden luonteen huomioon ottaen. Vastapuoli halutaan pitää osana arkea välimatkasta huolimatta, ja tälle kerrotaan niin arkielämän tilanteista kuin erikoisistakin sattumuksista.

(156) Etpä arvaa, millainen pieni seikkailu meillä oli eilen. Sen seurauksena on sääressäni nyt iso kääre kun satutin vähän jalkaan. Meidän lammas näet karkasi ja kun yritettiin saada kiinni, meni se jokeen ja lähti uimaan pitkin jokea virran lisäksi kuljettaessa sitä nopeammin eteenpäin. Voit arvata, että meille tuli hätä käteen äidin kanssa, kun ei ollut edes venettä lähellä. Niin ei sitten auttanut muu kun minä kiireesti ruusuin enempiä vaatteita pois ja hyppäsin jokeen lampaan perään uimaan ja siinä samalla kai terävät kivet repivät jalan rikki, mutta ei sitä siinä hädässä huomannutkaan. Onnellisesti selvittiin lampaan kanssa maihin siltä reissulta. (6.6.45)

Kuten esimerkissä 156, kuvailu on joissain kirjeissä hyvin yksityiskohtaista ja kirjoittajan oma kokemus näkyy siinä vahvasti. Kerronta on paikoin hyvin narratiivista ja siinä on selkeä juonenkaari alkuineen, keskikohtineen ja loppuineen. Kaikki aineistoni kuvailu ei ole näin kertovaa ja jopa kaunokirjallista, vaan mukana on paljon myös arkipäiväisiä toteamuksia arjen kulusta, kuten esimerkeissä 157 ja 158.

(157) On tullut nukuttua joka yö niin huonosti, kun Laila herää yhtenä. (25.10.39)

(158) Olemme nyt vallan Etelä-Suomessa Ylämaan pitäjässä. Lähdimme Kemijärveltä viime kuun 25 p:n illalla ja näille tienoille tulimme t.k. 3. p:nä. Täällä tuntuu sota olevan jonkun verran kovempaa kuin pohjoisessa, yhtä mittaa paukkuu ja lentokoneet ovat päivisin alituisen ilmassa, usein öisinkin. (9.3.40)

Joistain aineistoni ilmauksista ja kuvailuista puuttuu tunnetta ilmaiseva verbi. Tällaisten ilmausten kohdalla, missä kirjoittaja ei sano asiaansa suoraan, kyse on siitä, että erilaisilla rakenteilla halutaan tuoda esille eri asioita (Makkonen-Craig 2005, 164). Esimerkissä 159 kirjoittaja kuvailee omaa jännitystään, mutta ei sano suoraan, että häntä jännittää tai pelottaa. Vastaanottajan täytyy tulkita se muiden keinojen avulla. Lausumat, joista tunnetta ilmaiseva verbi puuttuu, ovat useimmiten tilanne- tai kontekstisidonnaisia (mt. 165), ja myös esimerkissä 159 asiayhteyden tunteminen on olennaista, jotta kirjoittajan tarkoitusperät käyvät selväksi.

(159) Sitten sieltä eteenpäin taitaa olla vaikeampaa matkanteko enkä siitä huolehdiakaan, sillä lupasithan sinä, Veikka rakas, tulla R-niemelle vastaan, toivottavasti sitten pääset tulemaan. *Minusta vähän tuntuu, että jos en näe sinua siellä missään niin käännyn takaisin*, mitäs siihen sanot? (6.6.45)

7.5 Referointi ja liitepartikkelit

Referointi ja erilaiset liitepartikkelit ovat osoitus kirjeiden vuorovaikutuksellisuudesta. Kirjoittaja osoittaa vastaanottajalle, että on lukenut tämän lähettämät kirjeet referoimalla niissä sanottuja asioita. Vastaanottajalle halutaan viestittää siitä, että tämän kirjoittamat sanat on luettu huolella ja niihin halutaan vastata – näin vastaanottajalle pyritään luomaan arvostettu olo. Referointia on käytetty aineistossani paljon, varmasti osittain myös siksi, että kirjeiden välit saattoivat venyä pitkiksikin, jolloin kirjoittajan oli hyvä muistuttaa vastaanottajalle, mitä tämä on milloinkin sanonut.

(160) *Ihmettelit* sitä, miksi kysyin tupakkalakostasi. Kysyin vaan noin muuten kun tuli mieleen, en yhtään siksi, että olisin epäillyt. Kyllähän uskon kun kerran *olet luvannut* ja olihan taas mukava kuullakin se. (2.3.45)

Esimerkissä 160 kirjoittaja referoi aikaisemman kirjeen puheenaihetta, tupakkalakon pitämistä: *Ihmettelit* sitä, miksi kysyin tupakkalakostasi. Tässä tapauksessa referoinnissa on kyse vastaanottajan muistuttamisesta siitä, mistä aiemmin on puhuttu. Kun referoinnissa on käytetty suoraa verbiä, joka kertoo aiemmasta tapahtumasta, on aineistoni perusteella kyse lukijan muistuttamisesta. Kirjoittaja tiivistää aiemmin puhutun asian yhteen virkkeeseen ja jatkaa tekstiään toisen, jo olemassa olevan sanoman pohjalta (Kauppinen–Laurinen 1988, 62). Esimerkissä 160 kirjoittajan uusi, aiemman pohjalta muodostettu sanoma on syy, miksi hän on kysynyt tupakkalakosta: *kysyin vaan noin muuten kun tuli mieleen, en yhtään siksi, että olisin epäillyt*. Ilman referointia tämä toteamus jäisi irralliseksi, eikä vastaanottaja tietäisi, mistä kirjoittaja puhuu. Kyseessä on siis toisen mukana pitäminen ja läsnäolon ilmaiseminen.

Esimerkissä 160 kirjoittaja referoi vastapuolen sanomaa myös esimerkin lopussa: *Kyllähän uskon, kun kerran olet luvannut* [– –]. Tässä yhteydessä kyse ei ole niinkään vastapuolen muistuttamisesta, vaan enemmänkin vakuuttelusta: kirjoittaja haluaa vakuuttaa, että muistaa kyllä, mitä toinen on aiemmin luvannut. Tällaisessa tapauksessa referointi voidaan nähdä affektiivisuuden ilmauksena, sillä toisen sanoman tärkeyttä halutaan korostaa. Sama funktio on esimerkin lopussa esiintyvällä sanalla *taas*, joka osoittaa, että kirjoittaja on kuullut lakon pysymisestä aiemminkin, mutta ilahtuu silti kuullessaan sen uudestaan.

Liitepartikkeleita, erityisesti sävypartikkeleita, esiintyy aineistossani paljon. Sävypartikkeleita ovat liitepartikkelit *-hAn*, *-pA* ja *-s* (ISK 2004, 796–802). Niillä on aineistossani usein affektiivinen merkitys, joka viestii kirjeen vastaanottajalle kirjoittajan tunnetilasta. Esimerkissä 160 partikkeleja esiintyy viimeisessä virkkeessä: *kyllähän uskon kun kerran olet luvannut ja olihan taas mukava kuullakin se*.

Sävyttävä *-hAn*-liitepartikkeli implikoi aineistossani lievennyksestä ja siitä, että lausuman sisältö on keskustelukumppaneille jollakin tapaa tuttu. Esimerkin 101 tapauksessa kyseessä on asian lieventäminen. Liitepartikkelilla *-pA* voidaan ilmaista erilaisia sävyjä ja merkityksiä. Sitä käytetään toteavissa lauseissa vahvistamaan, lieventämään, vetoamaan tai ilmaisemaan jotakin tunnetta, vastahavaittua ilmiötä tai kokoavaa johtopäätöstä, toivomuslauseissa ja kehotuksissa. (NS; ISK 2004, 799) Liitepartikkeli *-s* liittyy lauseen ensimmäiseen vokaaliloppuiseen sanaan ja usein lauseenalkuiseen kysymyssanaan. Sävyltään se on kehottava tai käskevä, ja se voi antaa lausumalle tuttavallisen tai puheenomaisen sävyn. (ISK 2004, 801.)

Aineistossani sävypartikkeleja käytetään paljon juurikin sanotun asian lieventämiseen, vetoamiseen ja toivomuksiin. Useimmiten ne ilmaisevat samalla affektiivisuutta. Kirjoittaja saattaa esimerkiksi lieventää sanomaansa, jotta hyvä ilmapiiri säilyy pariskunnan välillä (ks. 160), kehottaa olemaan varovainen (ks. 161) tai toivoo pikaista jälleennäkemistä (ks. 162–163), joista kaikista on erotettavissa kirjoittajan tunneside vastaanottajaan.

(160) *Kyllähän uskon kun kerran olet luvannut ja olihan taas mukava kuullakin se*. (2.3.45)

(161) Muistakin, Veikka kulta, sitten olla varovainen, kun siellä on niitä miinoja, *muistathan?* (11.1.45)

(162) Niin, rakas, nyt touhuan täällä ja sinä siellä, mutta *entäs* vuoden perästä, millainen on ensi pääsiäinen, *koetapas* kuvitella? (27.3.45)

(163) Tänään tuli yllätyksenä lomalle Väinö Lahtinen Lapista. [--] Jokinen luuli häntä ensin Sinuksi kun kassan ikkunasta katseli. Jokseenkin samaa kokoa, mutta tummempi kuin Sinä. *Olisitpas* se nyt ollut Sinä! (29.1.40)

Liitepartikkeleiden lisäksi sävypartikkeleita ovat muun muassa sellaiset partikkelit kuin *nyt* (ks. 164 ja 165), *sitä* ja *kyllä* (ks. 166) (ISK 2004, 791). Myös niitä on käytetty kummassakin aineistossa runsaasti tuomaan sanomaan lisämerkityksiä ja sävyjä.

Joitakin sävypartikkeleita, kuten *nyt* ja *aina*, käytetään myös adverbeina, mutta niihin en paneudu tässä tutkielmassa tämän enempää.

(164) Minulle se tulee olemaan hirveän jännä reissu, mutta en *nyt* kuitenkaan vielä osaa ruveta pelkäämään ennenkuin vasta sitten lähempänä juhannusta. (25.1.45)

(165) Jokinen luuli häntä ensin Sinuksi kun kassan ikkunasta katseli. Jokseenkin samaa kokoa, mutta tummempi kuin Sinä. Olisitpas se *nyt* ollut Sinä! (29.1.40)

(166) *Kyllä* olisi meille ihana, jos pääsisit, vaikka edes vaan lomalle. Vaikka tietysti olisi lähtö taas kauhean ikävä. Mitä Sinä itse ajattelisit kokonaan pois pääsystä? (14.2.40)

7.6 Puhujaposition kehittyminen

Tunteenilmaisun kehittymistä on mielenkiintoista tarkastella aineistossani, jonka ovat kirjoittaneet pariskunnat toisilleen. Sodan edetessä ja ajan kuluessa tunteidenilmaisussa on oletettavaa näkyvän muutoksia, sillä ajan kuluessa ja tapaamisvälin kasvaessa tunteidenkin voidaan olettaa kehittyvän suuntaan tai toiseen. Kuten Maybin (2000, 151, 158) vankien kirjeenvaihtoa tarkastellessaan on todennut, emotionaalisen selviytymisen kannalta ihmisen on olennaista kirjoittaa ja vastaanottaa kirjeitä stressaavan elämänjakson aikana. Kirjeillä on suuri merkitys kirjeenvaihdon kummankin osapuolen elämään sekä suhteen kehittymiseen ja ylläpitoon. Tämä pätee nähdäkseni myös sota-aikaisessa kirjeenvaihdossa.

Vuorovaikutustilanteessa keskustelun osapuolten on luotava itselleen kelvollinen puhujaidentiteetti ja -positio, jota he käyttävät vakuuttaakseen vastaanottajan (Virsu 2007, 348). Aineistoni kirjeissä kyse on pitkälti siitä, että vastaanottaja halutaan vakuuttaa kirjoittajan omista tunteista, sillä muun muassa sensuurin takia sisältö kirjeissä on melko arkipäiväistä, eikä asiasisällön vakuuttelulle ole varsinaista tarvetta.

Puhujapositio on aineistossani mielenkiintoinen, sillä se kertoo, kenelle ja miten mikäkin viesti on tarkoitettu. Se vaihtuu aineistossani samankin kirjeen sisällä sen mukaan, onko viestin sisältö tarkoitettu esimerkiksi aviovaimolle, lapsille vai molemmille. Selkeimmin puhujaposition voi havaita alku- ja lopputervehdyksistä, puhuttelusanoista juoksevassa tekstissä ja kirjeen allekirjoituksesta.

(167) Rakas Einini! (15.2.40)

(168) Rakas vaimoni! (1.2.40)

(169) Rakas Einini ja kultulapseni! (20.1.40)

Esimerkeissä 122–124 näkyy, kuinka kirjoittaja kohdistaa puheensa Einille, vaimolle ja lapsille eri kirjeissä. Talvisodan ajan kirjeissä variaatio tällaisten aloitusten kesken on tasaista, ja aloitukset vaihtelevat esimerkkien 167–169 kaltaisten kesken läpi aineistoni. Kirjeiden sisällössä ei kuitenkaan näy varsinaisia eroja alkutervehdysten variaatioista huolimatta: *Rakas Eini-* ja *Rakas vaimoni* -alkuiset kirjeet ovat kokonaisuudessaan pääasiallisesti yhtä tunteellisia riippumatta alkutervehdyksen puhuttelusanasta.

Jatkosodan kirjeissä puhujaposition vaihtelut kehittyvät selvemmin, ja niistä näkyy suorasti myös pariskunnan suhteen kehittyminen. Kuten luvussa 6.1 puhuttelusanaja tarkastellessani totesin, jatkosota-aineistoni ensimmäisten kirjeiden alkutervehdykset ovat neutraalimpia, ja hellittelysanaja on käytetty maltillisesti tai ei ollenkaan (ks. 170 ja 171). Ajan kuluessa ja pariskunnan suhteen syventyessä myös alkutervehdykset moninaistuvat, muuttuvat affektiivisemmiksi ja niissä käytettyjä puhuttelusanaja käytetään vahvistamaan sekä puhujan että puhuteltavan identiteettiä (ks. 172 ja 173).

(170) Veikka, *ystäväni!* (27.4.44)

(171) Veikka! (18.5.44)

(172) *Rakas* Veikka! (27.11.44)

(173) ***Oma*** *rakas* Veikka! (21.3.45)

Siinä missä talvisota-kirjeiden puhuttelusanat vaihtelevat tasaisesti läpi aineiston, jatkosota-aineiston kirjeissä kehitys on selkeämpää: Aluksi kirjoittaja käyttää esimerkiksi sanaa *ystävä*, mutta kutsuttuaan tätä ensimmäisen kerran *rakkaaksi*, *ystävä*-sanaa ei enää alkutervehdyksissä käytetä ollenkaan. Hellittelysanojen käyttö on siis jatkosota-kirjeissä progressiivista.

Puhujaposition vaihtelu näkyy vastaavanlaisena myös allekirjoituksissa. Jatkosodan kirjeissä viiden ensimmäisen allekirjoitus on neutraalisti pelkkä kirjoittajan etunimi, mutta kosinnan hyväksymisestä eteenpäin allekirjoitukset ovat affektiivisempia aineiston loppuun asti. Alkupään kirjeiden allekirjoituksen *Annukka* jälkeen jokaisessa

allekirjoituksessa on jokin affektiivisuutta ilmaiseva elementti, kuten possessiivisuffiksi, joka ilmaisee kirjoittajan tunnetta vastaanottajaa kohtaan.

Talvisodan kirjeiden allekirjoitusten variaatio vaihtelee tiuhemmin, eikä allekirjoituksissa ole selkeää kehitystä verrattuna jatkosodan kirjeisiin. Eri variaatiot esiintyvät pitkin aineiston sekalaisessa järjestyksessä. Siinä missä jatkosota-kirjeiden allekirjoitukset ilmentävät pariskunnan suhteen kehittymistä, talvisota-aineistossa ne kertovat enemmänkin siitä, millä mielellä kirjeen kirjoittaja kirjeensä päättää.

Erisnimen käyttö allekirjoituksena on talvisota-aineistossani ylivoimaisesti yleisin. Sitä kuitenkin pehmennetään suurimmassa osassa kirjeistä terveisten lähettämällä tai toivotuksella: *Sydämellisiä terveisiä* lähetetään talvisota-aineistoni kirjeissä ennen allekirjoitusta yhteensä 42 kertaa ja rakkaita terveisiä 10. Myös *rakkaudella, erisnimi* -muotoja esiintyy seitsemän kertaa. Talvisodan kirjeissä kirjoittajat siis osoittavat tunnettaan pääasiassa lopputervehdysten ja -toivotusten avulla. Kuitenkin muutaman kerran esiintyy myös jatkosota-aineistossani paljon käytetty possessiivisuffiksinen muoto, mutta se on talvisodan kirjeissä huomattavasti harvinaisempi kuin jatkosodan.

Talvisodan kirjeissä merkillepantavaa on lasten huomiointi. Toisin kuin jatkosodan ajan kirjeissä, joissa osapuolten suhde on alkuvaiheessa, talvisota-aineiston kirjoittajilla on lapsia, joihin aviomies haluaa ylläpitää suhdetta siinä missä aviovaimoonsakin. Tämä onnistuu paitsi terveisten lähettämällä myös allekirjoituksella *isä*. Vastaavasti aviovaimo allekirjoittaa osan kirjeistä *me täällä, kotijoukko* tai *oma joukkosi*. Näin kirjeen vastaanottajalle halutaan ilmaista, että välimatkasta huolimatta perhe on kasassa ja sen jäsenet kaipaavat toisiaan.

8 PUHUTTELU JA TUNTEENILMAISU

Kaunokirjallisissa teksteissä yleisimpiä affektiivisuuden ilmaisukeinojen ”irrationaalisia lisiä” ovat huomionkohdistimet, dialogi- ja lausumapartikkelit ja puhuttelusanat (Makkonen-Craig 2006, 104). Nähdäkseni tämä pätee myös kirjeisiin. Kuten luvussa 6.3 puhutteluja tarkastellessani totesin, huomionkohdistimet ovat aineistossani yleisiä. Dialogipartikkeleita ei sen sijaan käytetä juuri ollenkaan, mikä johtuu kirjeiden luonteesta: vaikka ne ovat vuorovaikutuksellisia tekstejä, vuorovaikutus tapahtuu niin hitaasti, ettei dialogipartikkeleita tarvita. Lausumapartikkeleita sen sijaan on käytetty aineistossani, etenkin jatkosodan kirjeissä, paljon.

Koska kirjeenvaihto on vuorovaikutusta toisen kanssa, keskustelukumppanin huomioonottavat eleet, kuten huomionkohdistimet ja lausumapartikkelit, ovat vuorovaikutuksen ja hyvän ilmapiirin luomisen kannalta tärkeitä. Ne ovat puhuttelun kutsufunktioita (Yli-Vakkuri 1989, 49), mutta ilmaisevat samalla affektiivisuutta: Vastaanottaja halutaan huomioda ja hänen halutaan kiinnittävän huomio sanottuun asiaan. Samalla tuodaan ilmi, että puhe on tarkoitettu juuri tietylle vastaanottajalle. Etenkin etunimeä käyttämällä puhuttelusta tulee helposti intiimi, läheinen ja affektiivinen, kuten esimerkissä 174.

(174) *Kuule Veikka*, ymmärrän niin hyvin sinua, kuinka vaikeata on sellaista epätietoisuutta kesää. (27.4.44)

Puhuttelun avulla vuorovaikutustilanteeseen pyritään luomaan ystävällinen ja kohtelias ilmapiiri (Hakulinen–Karlsson 1988, 280). Verbin tai moduksen lisäksi ystävällinen puhuttelusana tai etunimen käyttö ovat tähän luontevia keinoja, joita omassakin aineistossani on paljon käytetty. Erityisen selvästi tunteenilmaisu puhuttelusanoilla näkyy tervehdyksissä, mutta myös kirjeiden juoksevassa tekstissä affektiivisuutta on ilmaistu puhuttelusanojen avulla, kuten esimerkissä 175.

(175) Olin juuri matkalla Oulusta tänne Kajaaniin, kun Vaalan asemalla sain kirjeesi ja uskotko, *Veikka rakas*, että se oli mieluisa yllätys, varsinkin kun kerroit olevasi jo melkein terve ja pääseväsi pian pois sairaalasta. (27.11.44)

Aineistoni perusteella voidaan sanoa, että puhuttelusanoja käytetään tervehdysten lisäksi yleisimmin sellaisissa kohdissa, joissa kirjoittaja haluaa osoittaa empatiaa vastaanottajaa kohtaan. Myös Lundqvist (1999, 25) on tehnyt omassa pro gradu -tutkielmassaan vastaavan havainnon. Puhuttelusanaa käytetään, kun tilanne on jollakin tapaa poikkeava ja kun kirjoittaja haluaa osoittaa tavallista enemmän affektiivisuutta vastaanottajaa kohtaan. Esimerkissä 176 kirjoittaja on huolissaan sodassa olevasta sulhasestaan ja toivoo tämän olevan varovainen miinojen takia. Esimerkissä 177 kirjoittaja rauhoittelee perheenjäseniään ja pyrkii luomaan heille tunteen, että rintamalla kaikki on hyvin, eikä syytä huoleen ole.

(176) Muistakin, *Veikka kulta*, sitten olla varovainen, kun siellä on niitä miinoja, muistathan? (11.1.45)

(177) Olkaa te, *rakkaani*, rauhallisia! (11.12.39)

Talvisota-aineistossani puhuttelusanoja ei ole käytetty niin paljon kuin jatkosota-aineistossa, mutta ne ovat yhtäläillä tunteellisia. *Sinä*-pronominia on käytetty ilmipantuna huomattavasti enemmän kuin jatkosodan kirjeissä, ja tunteenilmaisu näkyy niiden avulla, joskin hienovaraisemmin kuin hellittelysanalla tai erisnimellä puhuteltaessa. Pronominia käyttämällä puhuttelu on kuitenkin tunnepitoisempi kuin ilmipanemattomana (vrt. 178 ja 179).

(178) Jos tietäisin, että *Sinä* jäät elämään kanssamme, antaisin sormuksen, mutta en näin ollen jaksa siitä luopua. (6.3.40)

(179) Tuli mieleen sekin, että voisitko sen ranneketjun antaa, kun usein olet valittanut, että se on liikaa. (25.3.40)

Tunteenilmaisu näkyy puhuttelujen avulla etenkin tilanteissa, joissa kirjoittaja kirjoittaa jostakin vastaanottajalle kuulumattomasta asiasta, mutta liittää tämän puhuttelusanan, huomionkohdistimen tai lausumapartikkelin avulla osaksi tarinaa.

(180) Mutta tietenkään ei kaikki mennyt suunnitelmien mukaan, vaunu oli tilattu ja luvattu täksi päiväksi, mutta ei saatukaan tänään, vaan ehkä huomenna. Kyllä se muuttaminen on aivan kauheaa hommaa, *senhän sinäkin, rakas, tiedät hyvin*. (18.4.45)

Esimerkissä 180 kirjoittaja kertoo omasta kokemuksestaan, mutta haluaa kuitenkin liittää vastaanottajan osaksi sitä, vaikkei tällä ole mitään tekemistä asian kanssa. Sävyttävällä liitepartikkelilla *-hAn* kirjoittaja osoittaa, että asia, esimerkin 180 tapauksessa muuttaminen, on vastaanottajallekin tuttu. Kirjoittaja myös käyttää puhuttelusanaa korostaakseen, että olennaisempaa tarinassa on kirjoittajan ja vastaanottajan yhteiset kokemukset ja ajatukset muuttamisesta kuin itse muuttaminen. Vastaavia esimerkkejä on aineistossani useita: kirjoittaja kirjoittaa yleisesti arjestaan ja tapahtumista, joita hänelle on tapahtunut, ja liittää vastaanottajan niihin, vaikkei se tiedonvälityksen kannalta olisi tarpeellista.

Lausumapartikkelit ovat sanoja, jotka osoittavat, miten seuraava ilmaus liittyy meneillään olevaan tai menneeseen puheeseen. Ne kytkevät puheenvuoroja ja lausumia toisiinsa. (ISK 2004, 776.) Tällaisia sanoja on aineistossani runsaasti:

(181) Niin, rakas, nyt touhuan täällä ja sinä siellä, mutta *entäs* vuoden perästä, millainen on ensi pääsiäinen, koetapas kuvitella? (27.3.45)

(182) Muuta postia tulee kyllä joka päivä hurjasti, niitä onnitteluja *näet*, joista puolet on tarkoitettu sinulle, omalle sulhaselleni. (11.1.45)

(183) *Mutta* senhän ehtii vielä neuvotella moneen kertaan sittenkin kun tavataan. (13.1.45)

(184) *Ja* minä kun olen kuitenkin elänyt toivossa, että Sinä pääset jatkamaan työtäsi. (29.2.40)

(185) *Joko* olet saanut kirjeen, jossa kirjoitin siitä, että Sinua pois yritetään saada. (24.2.40)

Lausumapartikkelien avulla kirjoittaja osoittaa, että toisen puheenvuoro on kuultu. Näin kirjeistä syntyy vuorovaikutuksellisia tekstejä, jotka vastaavat toisen ihmisen sanomaan asiaan. Ne ovat erityisen olennaisia kirjeissä, koska vuorovaikutus on kasvokkaista keskustelua hitaampaa: Niiden avulla kirjeiden vuorovaikutuksellinen funktio pysyy yllä ja kirjeet säilyttävät keskustelevan muotonsa. Samalla ne osoittavat vastaanottajalle arvostusta ja ilmaisevat muun muassa kiintymystä toista kohtaan. Niillä on siis aineistossani puhuttelun lisäksi usein tunteenilmaisun funktio.

E erityisen selviä affektiivisiä puhutteluja ovat sellaiset puhuttelut, joissa on käytetty puhuttelusanaa. Etenkin hellittelysanojen käyttö viestii vahvasta affektiivisuudesta, ja se

on sekä kirjoittajalle että lukijalle yksinkertainen, helppo ja selvä merkki siitä, että puhuttelussa on paljon tunnetta mukana.

(186) Kirjoitan nyt heti samana iltana, että ehtisi vielä ennen joulua *sinulle, rakas*. (18.12.44)

(187) Olkaa *te, rakkaani*, rauhallisia! (11.12.39)

(188) Sinä *rakas!* (13.1.45; 22.2.45; 13.5.45)

(189) *Kalleimpani!* (13.12.39)

Jo pelkästään hellittelysana kertoo puhuttelijan mielentilasta (Yli-Vakkuri 1989, 53), minkä lisäksi konteksti vaikuttaa tunteenilmaisuun paljon. Puhuttelusanan ympärillä oleva lausuma antaa usein affektiiviselle puhuttelulle viimeisen silauksen, kuten esimerkkien 190–192 tapauksessa.

(190) Jos niin on sallittu että en palaisi, toivon *Sinun rakas Eini* voivan kaikesta selviytyä. (11.12.39)

(191) Voi kuinka sydämestäni toivon, *Veikka kulta*, että paranisit pian. (14.11.44)

(192) Minä tulen varmasti näkemään elämäni kauneimman juhannuksen [--] sinun rinnallasi, *rakas oma sulhaseni* [--]. (21.3.45.)

Esimerkissä 190 virkkeen tekee erityisen affektiiviseksi puhuttelusanojen lisäksi toivoa-verbi. Kuten luvussa 7.1 totesin, *toivoa* ilmaisee tunnetta kontekstista riippuen hyvinkin paljon. Esimerkissä 190 kirjoittaja käyttää affektiivisuuden ilmaisemiseksi tulevaisuuden uhkakuvaa *Jos niin on sallittu että en palaisi*, toivoa-verbiä ja puhuttelusanana sekä yksikön 2. persoonan pronominia *sinä*, hellittelysanaa *rakas* että erisnimeä *Eini*. Nämä elementit yhdessä viestivät vahvasta affektiivisuudesta, jota kirjoittaja haluaa vastaanottajalle välittää.

Esimerkissä 191 eris- ja hellittelynimen käytön lisäksi on käytetty toivoa-verbiä, ja lisäys *sydämestäni* viestii siitä, että kirjoittaja todella tarkoittaa mitä sanoo. Esimerkissä 192 tunnetta välitetään puhuttelusanojen lisäksi tulevaisuuden maalailulla ja superlatiivilla *kauneimman*. Vastaanottajalle halutaan ilmaista, että tulevasta juhannuksesta tekee kauneimman juuri hänen läsnäolonsa. Kummassakin esimerkissä

affektiivisuus näkyy siis paitsi puhuttelujen myös erilaisten yksittäisten elementtien ja kontekstin avulla.

Affektiivisuus ja puhuttelu yhdistyvät kirjeissä luontevasti toista huomioimalla esimerkiksi aiempien kirjeiden referoinnilla ja lausumapartikkeleita tai lausumapartikkeleiksi laskettavia sanoja käyttämällä. Vastaanottaja halutaan pitää mukana eri keinoin, mikä onnistuu puhuttelujen tai niiden kaltaisten keinojen avulla.

(193) Rakas Veikka, kyllä tämä talvi varmasti pian kuluu, *usko pois*, ja sitten huomaatkin jo juhannuksen olevan aivan kynnyksellä. (8.3.45)

(194) *Tiedätkö mitä*, näin siskoasi Oulussa ja rohkaisin itseäni niin paljon, että kysyin häneltä sinun vointiasi. (27.11.44)

Vastaanottajaa huomioidaan sellaisten ilmausten kuin *usko pois*, *tiedätkö mitä* ja *arvaatkos* avulla, kuten esimerkeissä 193 ja 194. Näissä yhdistyvät tunteenilmaisu ja puhuttelu: Ne ovat selkeästi puhuttelumuotoja, mutta eivät ole sisällön välittämisen tai edes hyvän ilmapiirin ylläpitämisen kannalta olennaisia. Kummasakin esimerkissä vastaanottajaa puhutellaan muillakin keinoin, joten kyseiset virkkeet eivät vaadi lausumapartikkelien kaltaisia ilmauksia vahvistamaan sanomaa. Näissä esimerkeissä ilmauksia käytetäänkin ilmaisemaan affektiivisuutta.

Esimerkissä 193 kirjoittaja koettaa vakuutella sekä itseään että vastaanottajaa ajan nopeasta kulumisesta, ja *usko pois* -ilmauksen tarkoituksena on lohduttaa vastaanottajaa. Kyseinen virke on kirjoitettu kirjeeseen, jossa kirjoittaja haaveilee paljon tulevasta yhdessäolosta ja juhannuksesta, ja se on tarkoitettu jopa enemmän vakuudeksi hänelle itselleen kuin vastaanottajalle. Tarkoituksena on kuitenkin lohduttamisen lisäksi osoittaa vastaanottajalle, että kirjoittaja ajattelee häntä ja että ajankulun malttamaton odottaminen johtuu nimenomaan hänestä.

Tiedätkö mitä -ilmausta käytetään aineistossani melko paljon, mitä esimerkki 194 osoittaa. Sen tarkoituksena on huomioida vastaanottajaa silloinkin, kun hän ei varsinaisesti kuulu tiedotettavaan asiaan. Kirjoittaja saattaa kuvailla omaa päiväänsä, ja lisätä kertomuksen lomaan *tiedätkö mitä* -ilmauksen osoittamaan, että vastaanottaja on kirjeessä läsnä ja että tälle puhutaan samoin kuin kasvokkaisessa viestinnässäkin puhuttaisi.

Persoonamuotojen avulla affektiivisuuden ilmaiseminen on hienovarainen mutta aineistossani paljon käytetty keino. Kuten luvussa 6.3 totesin, aineistossani käytetään yleisimmin yksikkömuotoja. Monikkomuotoa käytetään niissä tilanteissa, joissa kummankin osapuolen osallisuutta halutaan korostaa (Seppänen 1989, 205–206). Ne ovatkin yksikkömuotoista puhetta affektiivisempää, sillä toiselle halutaan osoittaa, että tilanne koskee kumpaankin osapuolta.

Aineistossani on monikkomuodon lisäksi käytetty yksikkömuotoista kerrontaa, joka kuitenkin sitoo myös vastaanottajan osaksi tarinaa. Tällainen puhuttelutilanne on esimerkissä 195. Kirjoittaja puhuu yksikössä kertoessaan omista kuulumisistaan ja puhutellessaan vastaanottajaa, mutta ajatus on kuitenkin yhteisessä kokemuksessa, jonka molemmat tietävät. *Minän* ja *sinän* rinnastusta voidaan aineistoni valossa pitää tunnepitoisena keinona, jossa toista pyritään huomioimaan ja liittämään osaksi tarinaa ilman monikkomuotoista kerrontaa.

(195) Mutta tietenkään ei kaikki mennyt suunnitelmien mukaan, vaunu oli tilattu ja luvattu tänä päiväksi, mutta ei saatukaan tänään, vaan ehkä huomenna. Kyllä se muuttaminen on aivan kauheaa hommaa, *senhän sinäkin, rakas, tiedät hyvin.* (18.4.45)

Sekä yksikkö- että monikkomuotoisen suoran puhuttelun lisäksi aineistossani on paikoitellen käytetty ei-spesifioitua persoonaa eli nollapersoonaa. Nollapersoonalauseiden puheena voidaan siis tulkita olevan kuka tahansa. Suomen kielessä nollapersoonana käytetään yksikön kolmatta, mutta persoonapronomini ei ole näkyvässä, ja lause on subjektiton. (Hakulinen–Karlsson 1988, 253; ISK 2004, 1284.) Nollapersoonan avulla voidaan ilmaista affektiivisiä sävyjä, sillä se on usein kohteliaampi ja hienovaraisempi puhuttelumuoto kuin suora puhuttelu. Esimerkissä 196 kirjoittaja käyttää nollapersoonaa häivyttääkseen virkkeestä käskevää tai hyökkävää sävyä. Hän ei halua antaa itsestään huonoa kuvaa tulevalle aviomiehelleen, ja pyrkii siksi kohteliaaseen ja hienovaraiseen ilmaukseen hääsuunnitelmia pohtiessaan.

(196) Mutta *senhän ehtii vielä neuvotella* moneen kertaan sittenkin kun tavataan. (13.1.45)

Puhuttelut ja tunteenilmaisu ovat pitkälti sidoksissa toisiinsa, sillä juuri puhuttelujen avulla affektiivisuutta on luontevinta ilmaista. Se voi olla huomaamatonta tai suoraa,

eikä kirjoittajan tunteellisuus ole aina niin selvästi näkyvissä. Ulkopuolinen ei myöskään voi aina tulkita kirjeitä niin kuin ne on tarkoitettu, joten joissain tapauksissa tunteellinen ilmaisu voi olla todellisuudessa neutraali, ja joissain tapauksissa neutraalin näköinen lausuma voi olla hyvinkin tunteellinen.

Aina tunteellisuus ei ylety pelkästään vastaanottajaan, vaan vastaanottajan puhuttelun avulla kirjoittaja ilmaisee affektiivisuutta jotakin muuta hänelle tärkeää asiaa kohtaan. Esimerkissä 197 kirjoittaja kirjoittaa kirjeen vastaanottajalle, vaimolleen, ja ilmaisee epäsuorasti pyynnön, että vaimo valvoisi, että lapset eivät heitä kirjeitä pois. Samalla mukana on vihjaus siitä, kuinka myös vaimon tulisi säilyttää kirjeet tallessa. Lopun perustelu pyynnölle ilmaisee vahvaa tunnesidettä kotimaata ja sen vuoksi tehtyjä uhrauksia kohtaan.

(197) Kai lapset edelleen kirjoittavat pienet kirjeensä. Toivoisin, että hekin säilyttäisivät kaikki kortit y.m. mitkä täältä lähetän. Niistä tulee arvokkaita perhemuistoja tältä isänmaamme kohtalokkaalta ajalta, jollaisia ei ole jokaisen sukupolven kestettäväksi annettu. (21.1.49)

9 LOPUKSI

Sodan aikana kirjeenvaihto oli tärkeää paitsi suhteen kehittämisen ja ylläpidon kannalta myös siksi, että se kannatteli ihmisten henkistä kestävyttä. Kirje läheiseltä vastasi ihmissuhteen tarpeeseen ja oli etenkin rintamalla viesti ulkomaailmasta. Henkilökohtainen kirjeenvaihto voidaan siis nähdä tunne-elämän kannalta välttämättömäksi etenkin aikana, jolloin keinot kommunikoida välimatkan päähän olivat vähäiset.

Kirjeiden kielenkäyttö kertoo aikansa tavoista ja kirjoittajiensa persoonasta. Vaikka suuri osa kirjeiden konventionaalisista käytänteistä on edelleen käytössä, on sota-ajan kirjeissä piirteitä, joita ei nykyajan kirjeissä tai vastaavissa teksteissä käytetä ainakaan samanlaisena kuin aineistossani. 1940-luvun tavat ja tottumukset näkyvät erityisen vahvasti toisen huomioidussa muun muassa puhuttelujen avulla. Näistä tavoista tarkastelin tutkielmassani puhuttelumuotoja ja tunteenilmaisun eri keinoja talvi- ja jatkosodan aikaisissa kirjeissä.

Tutkielmani hypoteesina oli, että kirjeet ovat affektiivisia, vastaanottaja on otettu huomioon erilaisten puhuttelumuotojen ja tunteenilmaisun keinojen avulla hyvin, ja että kirjeiden kirjoittajien tunteet näkyvät puhutteluissa vahvasti. Myös puhuttelusanojen ja -muotojen sekä erilaisten tunteenilmaisun keinojen runsas esiintyminen läpi kirjeiden oli odotettavaa. Lisäksi pyrkimyksenäni oli selvittää, miten tilanne ja konteksti vaikuttavat puhuttelumuodon valintaan ja missä yhteyksissä tunteenilmaisuuksi oli erityisen vahvaa.

Tutkimukseni tulosten perusteella voidaan todeta, että tutkimushypoteesi oli oikea. Sodanaikaisissa henkilökohtaisissa kirjeissä puhuttelumuodot olivat hyvin affektiivisia ja kirjeiden vastaanottaja oli otettu huomioon. Puhuttelumuodot ja niiden merkitys korostuivat kirjeiden interaktiivisen luonteen vuoksi: aineistoni kirjeiden pääasiallinen tarkoitus oli ylläpitää ja kehittää hyvää ilmapiiriä, mistä syystä myös puhuttelumuotojen voidaan katsoa olleen kohteliaita ja vastaanottajaa huomioivia. Vastaavasti tunteenilmaisuuksi oli läpi aineistoni vahvasti esillä, ja se näkyi paitsi suorissa puhutteluissa myös muiden retoristen keinojen avulla. Tuloksista on lisäksi selvästi nähtävissä, että aineistoni kunkin kirjeen kirjoittajan henkilökohtainen elämä ja kirjoitustilanne vaikuttivat siihen, millaisia puhuttelumuotoja hän käytti. Tietyt

puhuttelusanoja esiintyivät tietyissä tilanteissa, ja vaikka joitain sanoja oli käytetty enemmän kuin toisia, jokaiselle puhuttelumuodolle oli havaittavissa selkeä syy.

Tuloksista nähdään, että vaikka suomen kielessä puhuteltavaan viittaamista suoraan vältellään joiltain osin, henkilökohtaisissa kirjeteksteissä se on suppean aineistoni valossa yleistä. Aineistossani puhutteluja esiintyi alku- ja lopputervehdysten lisäksi juoksevassa tekstissä varsinaisen kirjetekstin lomassa, joten puhutteluja oli runsaasti ja niitä käytettiin vastaanottajan huomion herättämisen keinona sekä suhteen vahvistajana. Puhuttelumuodoissa oli paljon sekä eris- että yleisnimellä puhuttelua, mikä osoittaa osanottajien läheistä suhdetta. Tältä osin tutkielmani tuloksista voidaan päätellä, että tunnepitoisessa ja läheisessä vuorovaikutustilanteessa toisen suora puhuttelu on yleistä, ja että se vahvistaa sekä puhujien välistä suhdetta että sanottavan asian painoarvoa.

Vastaavasti tunteenilmaisua esiintyi eri keinojen avulla aineistossani paljon. Kerronnan, kuvailun, toistojen, välimerkkien ja erilaisten tunnetta ilmaisevien sanojen avulla affektiivisuus näkyi sota-ajan kirjeissä vahvasti, vaikka esimerkiksi käytetyt sanat eivät sellaisenaan olisikaan olleet erityisen tunteellisia. Tutkielmani tulosten perusteella voidaankin todeta, että konteksti vaikuttaa erityisesti tunteenilmaisussa paljon etenkin silloin, kun tunnetta ilmaistaan ainoastaan verbaalisesti.

Vaikka talvi- ja jatkosodan välissä ei ole kovin montaa vuotta, on aineistoni kirjeiden puhuttelumuotojen ja tunteenilmaisun keinojen välillä havaittavissa selkeitä eroja. Jatkosodanaikaiset kirjeet on kirjoitettu huomattavasti tunteellisemmin kuin talvisodanaikaiset. Tätä voidaan selittää monin tavoin. Ensinnäkin aineistoni talvisodan kirjeiden kirjoittajat ovat olleet keskenään naimisissa kauan, heillä on yhteisiä lapsia ja he ovat eläneet yhdessä jo ennen sotaa. He siis tuntevat toisensa hyvin, ja suhteen alkuhuuma on jo karissut, toisin kuin jatkosodan kirjeiden kirjoittajien välillä. Heille kirjeenvaihto on paitsi suhteen ylläpitämistä myös sen kehittämistä. Toiseksi puhuttelusanoja tarkastellessa tulee huomioida ihmisten väliset yksilölliset piirteet: toiset ilmaisevat tunnettaan luontevammin kuin toiset, jolloin myös puhuttelusanojen valinta ja käytön määrä vaihtelevat. Kolmantena selittävänä tekijänä voidaan pitää kirjoittajien taustaa, ikää ja elämäntilannetta. Aineistojeni kirjoittajien ikäero on kymmenisen vuotta, mikä selittää osaltaan erilaista kirjoitustyyliä.

Pääpiirteittäin tutkimustulokseni ovat kuitenkin pieniä eroja lukuun ottamatta kummassakin aineistossani samankaltaiset. Sekä talvi- että jatkosota-aineistossani

puhuttelusanoja esiintyy runsaasti ja läpi kirjetekstien. Alkutervehdyksissä vastaanottajaa puhutellaan poikkeuksetta, minkä lisäksi puhuttelusanoja ja -muotoja esiintyy juoksevassa tekstissä ja lopputervehdyksissä. Se, miten erilaisia puhuttelusanoja on käytetty, riippuu sekä yksittäisestä kirjeestä että aineistoni kirjoittajista. Henkilökohtainen kirje ilmentää kirjoittajansa persoonaa, mistä syystä puhuttelusanojen käyttö ja määrä vaihtelevat paitsi kirjoittajan myös sen perusteella, millainen mieliala kirjoittajalla on kullakin hetkellä. Sama pätee tunteenilmaisuun. Etenkin puhuttelemalla on helppo ilmaista toista kohtaan tuntemaansa tunnetta, mutta myös epäsuoremmat keinot ja niiden esiintyminen kummassakin aineistossani on yleistä. Osasta kirjeissä tunteellisuus on nähtävillä helpommin kuin toisista, mikä johtuu muun muassa kirjoittajan mielialasta, kirjeen asiasisällöstä ja sellaisista henkilökohtaisista seikoista, joita yli 70 vuotta myöhemmin kirjeitä lukemalla ulkopuolinen ei voi havaita.

Sodanaikainen henkilökohtainen kirjeenvaihto tarjoaa mielenkiintoisia mahdollisuuksia niin psykologian, historian kuin kielitieteenkin tutkimuksiin. Tässä tutkielmassa olen sivunnut jonkin verran näitä kaikkia osa-alueita. Pääpaino tutkielmassani on kuitenkin ollut kielitieteellinen. Kirjeiden puhuttelumuojoja ja kirjeteksteissä esiintyvää tunteenilmaisua ei kartoitukseni mukaan ole aiemmin tutkittu kielitieteellisestä näkökulmasta, joten tutkielmani pohjalta olisi otollista tutkia aihetta laajemminkin.

Tutkielmani päätulokset voidaan yleistää siltä osin, että myös lähdekirjallisuuteni mukaan puhuteltavaan viittaaminen suoraan osoittaa läheistä suhdetta tai sanottavan asian painottamisen tarvetta, ja aineistoni tukee tätä ajatusta. Kuitenkin aineistoni koostui vain muutaman ihmisen kirjoittamista kirjeistä, ja se on lisäksi yli 70 vuotta vanha, joten tuloksia ei voida kyseenalaistamatta yleistää koskemaan kaikkea puhuttelua ja affektiivisuuden ilmaisua.

LÄHTEET JA LYHENTEET

AINESLÄHTEET

Aviomiehelle ja -vaimolle osoitetut sodanaikaiset henkilökohtaiset kirjeet 23.10.1939–6.5.1940. Kirjoittanut NN. Aineisto säilytteillä tutkielman tekijällä.

Tulevalle aviomiehelle osoitetut sodanaikaiset henkilökohtaiset kirjeet 27.4.1944–19.6.1945. Kirjoittanut NN. Aineisto säilytteillä tutkielman tekijällä.

MUUT LÄHTEET

Ahola, Suvi 2015: Suomalaiset kirjoittivat jatkosodassa yli miljardi kirjettä – kuvakooste. *Helsingin Sanomat* 21.3.2015. Sanoma Media Finland, Helsinki. [Viitattu 12.2.2016.]

Brown, Penelope – Levinson, Stephen C. 1987: *Politeness: Some Universals in Language Usage*. Cambridge University Press, Cambridge.

Brown, Gillian – Yule, George 1988: *Discourse analysis*. Toinen painos. Cambridge University Press, Cambridge.

Ek, Alina 2016: *Saanhan olla sinun rinnallasi, rakas oma sulhaseni. Puhuttelumuodot jatkosodan aikaisissa rakkauskirjeissä*. Kandidaatintutkielma, Turun yliopisto.

Goffman, Erving 1967: *Interaction Ritual: Essays on Face-to-Face Behavior*. Doubleday, New York.

Hakulinen, Auli – Karlsson, Fred 1988 (1979); *Nykysuomen lauseoppia*. Suomen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 350. Jyväskylä.

Hiidenmaa, Pirjo 2000: Lingvistinen tekstintutkimus. Teoksessa *Kieli, diskurssi ja yhteisö*, s. 161–190. Toim. Kari Sajavaara ja Anja Piirainen-Marsh. Soveltavan kielentutkimuksen teoriaa ja käytäntöä 2. Soveltavan kielentutkimuksen keskus. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.

Huuhtanen, Taina 1984: *Talvisodan kirjeet*. Otava, Helsinki.

ISK = Hakulinen, Auli – Vilkuna, Maria – Korhonen, Riitta – Koivisto, Vesa – Heinonen, Tarja Riitta – Alho, Irja 2004: *Iso suomen kielioppi*. SKST 950. SKS, Helsinki.

Jokinen, Arja 1999: Vakuuttelevan ja suostuttelevan retoriikan analysoiminen. Teoksessa *Diskurssianalyysi liikkeessä*, s. 126–159. Kirj. Arja Jokinen, Kirsi Juhila ja Eero Suoninen. Vastapaino, Tampere.

Järveläinen, Petri 2003: *Tunteet ja järki*. Yliopistopaino, Helsinki.

Kankaanpää, Salli 2006: ”Olemme pahoillamme” – organisaation tunteet tekstissä. Teoksessa *Tunnetta mukana. Kirjoituksia Jyrki Kalliokosken 50-vuotispäivän kunniaksi*,

s. 161–185. Toim. Salla Kurhila ja Anne Mäntynen. Kieli 17. Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos, Helsinki.

Kauppinen, Anneli – Laurinen, Leena 1988: Tekstioppi: johdatus ajattelun ja kielen yhteistyöhön. Kirjayhtymä, Vaasa.

Kielitoimiston sanakirja 2006. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Helsinki.

Kokkonen, Marja 2010: *Ihastuttavat, vihastuttavat tunteet. Opi tunteiden säätelyn taito.* PS-kustannus, Jyväskylä.

Korhonen, Teppo 1996: *Tervehdys ja hyvästely.* Suomen Antropologinen Seura, Vammala.

Kurhila, Salla 2008: Ymmärtäminen, vuorovaikutus ja toinen kieli. Teoksessa *Kieltä kohti*, s. 105–127. Toim. Tiina Onikki-Rantajääskö ja Mari Siironen. Otava, Keuruu.

Laitinen, Lea – Nordlund, Taru 2008: Kansankirjoittajat kaksisataa vuotta sitten. Teoksessa *Kieltä kohti*, s. 218–232. Toim. Tiina Onikki-Rantajääskö ja Mari Siironen. Otava, Keuruu.

Laivanen, Siru 2012: *Sodassa ja rakkaudessa retoriikka on sallittua. Rintamakirjeiden sota- ja rakkausteemaiset diskurssit ja niiden konstruointiin käytetyt retoriset keinot.* Pro gradu -tutkielma. Turun yliopiston kieli- ja käännöstieteen laitos, Turku.

Lampinen, Arja 1990: Suomen kielen kohteliaisuusstrategiat. *Sananjalka* 32. SKS, Turku.

Lappalainen, Hanna 2015: *Sinä vai te vai sekä että? Puhuttelukäytännöt suomen kielessä.* Teoksessa *Saako sinutella vai täytyykö teititellä? Tutkimuksia eurooppalaisten kielten puhuttelukäytännöistä*, s. 72–104. Toim. Johanna Isosävi ja Hanna Lappalainen. SKST 246. SKS, Helsinki.

Larjavaara, Matti 1999: Kieli, kohteliaisuus ja puhuttelu. *Kielikello* 2/1999. Stellatum Oy, Helsinki.

Laurinolli, Heikki 2013: *Talvisodan henki sai ironian sävyjä.* Aikalainen. Tampereen yliopisto. [Viitattu 22.11.2016]

Leiwo, Matti – Luukka, Minna-Riitta – Nikula, Tarja 1992: *Pragmatiikan ja retoriikan perusteita.* Jyväskylän yliopiston viestintätieteiden laitoksen julkaisuja 8. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.

Leskelä-Kärki, Maarit 2009: *Kirjeiden kulttuurihistoriaa ja tulkinnan ongelmia.* eNorssi: Opettajankouluttajien yhteistyöverkosto. [Viitattu 12.2.2016.]

Lundqvist, Johanna 1999: *Kotikatu-televisiosarjan puhuttelutavat.* Suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen Pro gradu -tutkielma. Turku.

Länsimäki, Maija 1986: Näkemiin nyt pikku Tellervo. Tervehtimisestä. Teoksessa *Sanalla sanoen. Pakinoita suomen kielestä*, s. 252–256. Toim. Maija Länsimäki. WSOY, Porvoo.

Makkonen-Craig, Henna 2005: Toimittajan läsnäolo sanomalehtiteksteissä: näkökulmia suomen kielen dialogisiin passiivilauseisiin. SKST 1026. SKS, Helsinki.

Makkonen-Craig, Henna 2006: Affekti ja lauserakenne. Kaunokirjallisten tekstien syntaktisia rakenteita. Teoksessa *Tunnetta mukana. Kirjoituksia Jyrki Kalliokosken 50-vuotispäivän kunniaksi*, s. 91–123. Toim. Salla Kurhila ja Anne Mäntynen. Kieli 17. Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos, Helsinki.

Maybin, Janet 2000: Death row Penfriends. Some Effects of Letter Writing on Identity and Relationships. Teoksessa *Letter Writing as a Social Practice*, s. 151-178. Ed. By Davis Barton ja Nigel Hall. John Benjamins Publishing Company, Philadelphia.

Mäntynen, Anne 2003: *Miten kielestä kerrotaan. Kielijuttujen retoriikkaa*. SKST 926. SKS, Helsinki.

NS = Nykysuomen sanakirja 1983. Suomalaisen kirjallisuuden seura. WSOY, Porvoo.

Pajala, Mari 2006: ”Saa suomalaisuuttaan hävetä”. Kansallisuus, epäonnistuminen ja tunteet. Teoksessa *Erot järjestykseen! Eurovision laulukilpailu, kansallisuus ja televisiohistoria*, s. 318-347. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.

Raevaara, Liisa – Sorjonen, Marja-Leena 2006: Vuorovaikutuksen osanottajien toiminta ja genre. Keskusteluanalyysin näkökulma. Teoksessa *Genre – tekstilaji*, s. 122–150. Toim. Anne Mäntynen, Susanna Shore ja Anna Solin. SKST 213. SKS, Helsinki.

Rönkkönen, Teuvo 2005: Kenttäposti ja postisensuuri. Teoksessa *Jatkosodan pikkujättiläinen*, s. 634–646. Toim. Jari Leskinen ja Antti Juutilainen. WSOY, Helsinki.

----- 2009: Talvisodan kenttäposti ja postisensuuri. Teoksessa *Talvisodan pikkujättiläinen*, s. 252–259. Toim. Jari Leskinen ja Antti Juutilainen. WSOY, Helsinki.

Seppänen, Eeva-Leena 1989: Henkilöön viittaaminen puhetilanteessa. *Kieli 4. Suomalaisen keskustelun keinoja 1*, s. 195–222. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos, Helsinki.

Siironen, Mari 2001: Kuka pelkää, ketä pelottaa: nykysuomen tunneverbien kielioppia ja semantiikkaa. SKST 844. SKS, Helsinki.

SKS = Suomalaisen Kirjallisuuden Seura

SKST = Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia

Tammela, Satu 1999: *Affektien, asenteiden ja mielipiteiden ilmeneminen muuramelaisten nuorten toisistaan käyttämisestä nimityksistä*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitos, Turku.

Taskinen, Ilari 2015: Sota-ajan kirjekulttuuri ja kirjeiden kokemusten tulkinta. Teoksessa *Kirjeitä sodasta. Kirjoittamisen tavat ja merkitykset kriisiaikoina*, s. 12–29. Toim. Marko Tikka, Ilari Taskinen ja Seija-Leena Nevala-Nurmi. Tampereen Historiallinen Seura, Tampere.

Tikka, Marko – Taskinen, Ilari – Nevala-Nurmi, Seija-Leena 2015: Kirjeiden tutkimaton maailma. Teoksessa *Kirjeitä sodasta. Kirjoittamisen tavat ja merkitykset kriisiaikoina*, s. 6–9. Toim. Marko Tikka, Ilari Taskinen ja Seija-Leena Nevala-Nurmi. Tampereen Historiallinen Seura, Tampere.

Viinikka, Jenni – Voutilainen, Eero 2013: Ääniä ilmassa, merkkejä paperilla – puhutun ja kirjoitetun kielen suhteesta. *Kielikello* 3/2013. Stellatum Oy, Helsinki.

Vilppula, Matti 1986: Kuinkas kehtaat sanoo noin nätin teitin sinuks! Kansanomaisista puhuttelutavoista. Teoksessa *Sanalla sanoen. Pakinoita suomen kielestä*, s. 247–251. Toim. Maija Länsimäki. WSOY, Porvoo.

Virsu, Ville 2007: Sosiaalisten ongelmien retoriikkaa. Tapaus doping. *Virittäjä* 3/2007, s. 3456–366. Kotikielen Seuran aikakauslehti.

Yli-Vakkuri, Valma 1986: *Suomen kieliopillisten muotojen toissijainen käyttö*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 28. Turku.

----- 1989: Suomalaisen puhuttelun piirteitä. Teoksessa *Äidinkielen opettajain liiton vuosikirja* 36, s. 43–74. Turku.